

MORAVIA
NOVA ET POST OMNES
PRIORES ACCURATIS-
SIMA DELINEATIO.
auctore I. A. Comenio.

Notarum explicatio.

Urbis auri civitas	112
Cygidum	113
Paup. turridus	114
Arx, Zamek	115
Castellum, Tura	116
Regi inominati	117
Monasterium	118
Vintorum collect.	119
Thermis seu aqua medicis	120
Officina vitraea	121
Revi fiduc.	122
Socii & legati fiduc.	123

Noviter edita, à Nicolao Iohannide
Fiscatore. Anno Domini 1627.

**VLASTIVĚDNÝ
SBORNÍK
Novojičínska**
61. svazek

2011

**Vlastivědný sborník Novojičínska
61. svazek**

**vydávají
Muzeum Novojičínska, příspěvková organizace
a Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv
Nový Jičín
2011**

Vzpomínka na Emanuela Grepla

Vratislav Janák, Jaroslav Zezulčík

Emanuel Grepl se narodil 7. září 1941 v moravské metropoli Brně v rodině s hluboce založeným kulturním vnímáním života a umění. Pocházel ze čtyř dětí. Jeho otec Jindřich Grepl byl velice známým fotografem a kameramanem zpravodajských a posléze vědecko-naučných filmů. Jeho spolupráce s divadelní scénou přivedla také dva z jeho synů k účinkování v divadelních souborech. Umělecké a vzdělanostní prostředí probudilo v mladém Emanuelu Greploví zájem o otcovu práci, ale také zájem o historii a archeologii, který vyvrcholil jeho rozhodnutím stát se archeologem. V roce 1959 byl po maturitě přijat ke studiu oboru archeologie na Filozofické fakultě tehdejší Univerzity J. E. Purkyně v rodném Brně. Pro jeho rozhodnutí hrála roli i skutečnost, že mezi rodinnými přáteli jeho otce se nacházel dnes již legendární archeolog akademik Josef Poulík. Studium zakončil v roce 1964 a roku 1970 po obhajobě své rigorózní práce získal titul doktora filozofie. Tématem jeho práce a předmětem jeho celoživotního zájmu se stal moravský paleolit, tedy starší doba kamenná.

V roce 1964 nastoupil jako vůbec první profesionální archeolog do tehdejšího Vlastivědného ústavu, dnešního Muzea Novojičínska, a muzeu zůstal věrný až do svého úmrtí – pracoval zde nepřetržitě neuvěřitelných 47 let! Svůj domov našel v Kopřivnici, kde poznal také svou manželku Elišku a vytvořili zde domov nejen pro sebe, ale také pro dceru Elišku. Jeho pracovní zanícení pro období paleolitu jej přivedlo nejprve v letech 1966 – 1967 k archeologickým výzkumům ve Štramberku ve slavné jeskyni Šipka. Jeho velkým tématem se staly také archeologické výzkumy na zřícenině hradu Starý Jičín v letech 1969 – 1974. Podílel se rovněž na řadě dalších výzkumů, např. v zaniklé středověké osadě Heltínov na Spálovsku, púchovském sídlišti Požaha v Kojetíně, sídlišti popelnicových polí v Hájově, vedl rovněž několik archeologických výzkumů v historickém jádru města Nového Jičína. Jako zkušený znalec se na sklonku své profesionální kariéry stal koordinátorem mezinárodního projektu Průzkum pravěkých výšinných sídel v Pobeskydí mezi Bečvou a Bialou v Polsku.

Velkou pozornost věnoval zesnulý rovněž popularizační práci v muzeu. Byl autorem archeologické expozice muzea ve Štramberku roku 1985 a rovněž archeologické expozice Muzea Novojičínska v Žerotínském zámku v Novém Jičíně, otevřené v roce 1987. V muzeu se spolupodílel na tvorbě takřka všech historicky zaměřených expozic a tak tomu bylo rovněž v případě poslední velké expozice, zaměřené na dějiny města Nového Jičína a historii hradu Starý Jičín, otevřené v prostorách Žerotínského zámku v Novém Jičíně. Byl také autorem velké řady výstav, za všechny připomeňme alespoň výstavu věnovanou ilustrátorovi Zdeňku Burianovi v roce 1975 nebo reprezentativní výstavu, věnovanou archeologickým výzkumům a nálezům na hradě Starý Jičín v roce 1990, která se setkala s velkým zájmem a ohlasem veřejnosti. Svě hluboké znalosti o historii a archeologii regionu vkládal nejen do řady výstavních projektů, ale také do odborných článků, které

publikoval především na stránkách Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín. Svě první články – jak jinak – věnoval paleolitickým nálezům z Novojičínska a z jeskyně Šípka, která byla celoživotní láskou pana doktora – jak mu všichni s povinnou úctou a také s láskou říkali.

Za svou kariéru si získal pověst mimořádně vstřícného kolegy a ochotného rádce. Svou radou a zkušenostmi byl vždy nápomocen okruhu archeologických nadšenců na Novojičínsku a zvláště mladých milovníků archeologie a záchranářů, soustředěných v minulosti na hradě Starém Jičíně. Nesmíme zapomenout ani na to, s jakou láskou a pozorností připravoval v muzeu své mladé nástupce a kolegy, a to doslova až do svého úmrtí.

Výčet článků, které zesnulý publikoval, by byl velmi dlouhý a odborná veřejnost se s ním jistě seznámí na stránkách Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín, v jejíž redakční radě působil od jeho založení.

S Emanuele Greplem však odešla nejen osobnost archeologa, ale především vlastivědného pracovníka v tom nejlepší slova smyslu s ohromným a úctyhodným záběrem historických a přírodovědných znalostí – o které se vždy uměl nezištně podělit se svými mladšími kolegy a veřejností. Proto si nelze představit snad žádný projekt v novojičínském muzeu, na kterém by se nepodílel svou účinnou radou a pomocí. Velkým přípatem pana doktora Grepla se stala příprava výstavy k 200. výročí úmrtí maršála Gideona Ernsta Laudona v Novém Jičíně v roce 1990 a také vzpomínkové akce na novojičínském náměstí, které přerostly do jeho další velké lásky – k vojenské historii a prezentaci významných dějinných událostí na Novojičínsku. Stál tak u zrodu klubů vojenských historií v Novém Jičíně, které na něj již jen vzpomínají jako na svého otce – zakladatele. Celých 13 let stál jako ředitel v čele Svatováclavských střeleb, které probíhaly na střelnici v Sedlnicích, pravidelně vždy zahajoval tradiční hubertské jízdy v Bludovicích u Nového Jičína. Stal se ale především doslova tváří městských oslav v Novém Jičíně, při nichž pro širokou veřejnost ztvárňoval nezapomenutelným způsobem postavy slavných osobností – ať už to byl maršál Laudon, císař Josef II. a další. Svou radou, pomocí a účastí napomohl organizátorům při vzniku prvních městských slavností, dnes již populárních historických a kulturních ferii města Nového Jičína. Symbolicky jeho poslední rolí byla role maršála Laudona při posledních městských slavnostech a rekonstrukci bitvy o město Bělehrad na pláních u loučského pivovaru. Žádný rok nesměl chybět také coby postava legendárního maršála Laudona, která k němu neodmyslitelně přirostla, na vzpomínkové akci u busty maršála na novojičínském náměstí. Ještě jedna role byla panu doktorovi souzena – a to role generála Františka Xavera Harracha, majitele zámku v Kuníně, ve které pravidelně vystupoval na zámku v Kuníně u příležitosti tamních zámeckých slavností.

Pana doktora Grepla tak znali lidé u nás i v zahraničí. V čele historických pluků vítal významné návštěvy prezidentů, ministrů a zahraničních delegací, významných aristokratů, vystupoval v rekonstrukcích bitev u nás i v zahraničí, připomeňme jeho podíl na historickém okamžiku – odhalení sochy císaře Josefa II. v Suchdole nad Odrou.

Propagoval tak neopakovatelným způsobem nejen město Nový Jičín, zámek v Kuníně, ale také celý region, a to na všech možných scénách: jako osobnost

Františka Palackého, Sigmunda Freuda, známe jej i jako světáka Casanovu či kardinála Schrattenbacha. Do svých rolí dával vždy nejen svůj nesporný talent k herectví, hudbě, ale také vytříbené znalosti a především lásku. Město Nový Jičín jej proto právem ocenilo cenou kulturní osobnosti města za rok 2010. Zemřel ve věku nedožitých 70 let 3. února 2011.

Po panu doktoru Emanuelovi Greplevi zůstane v myslích přátel a spolupracovníků vzpomínka na mimořádného člověka, laskavého, milého, nezištného, vzdělaného a neopakovatelného. Bude zde moc chybět.

Foto: Ladislav Šmitke, 2009

STUDIE A ČLÁNKY

Vlastivědný sborník Novojičínska, sv. 61/2011

**Dílna umělecké grafiky Nový Jičín v letech 1969 - 1984
Pokus navázat na tiskařskou tradici Karla Kryla a Ferdinanda
Scottiho v podmínkách „reálného socialismu“**

Michal Mocek

Ke konci 60. let 20. století se někdejší Okresní vlastivědný ústav v Novém Jičíně (dále OVÚ nebo muzeum) pokusil oživit zdejší tradici krásného tisku, potlačenou nacisty a zničenou komunisty. Založení Dílny umělecké grafiky (dále DUG nebo Dílna) pod křídly novojičínského muzea bylo vedeno snahou navázat na památku tiskárny Karel Kryl (původně Kryl a Scotti), která ve své době široce proslula svými bibliofilskými tisky.¹

Počátky Dílny lze brát jako drobný, lokální projev vzepětí lidí v době Pražského jara a krátce po něm. Její osudy jsou však povětšinou spjaty s obdobím potlačení reformního hnutí a s dobou tzv. normalizace, která v přívalu hesel o lepší a výkonnější práci ochromovala a spoutávala tvůrčí schopnosti lidí. Tomu nakonec podlehla i Dílna, jejíž vznik a vývoj až do uzavření v roce 1984 je předmětem předkládané studie.²

Přípravy a první problémy (1967 - 1969)

I když tiskárna Karel Kryl ukončila své působení v Novém Jičíně již krátce po Mnichovu a po okupaci českého pohraničí na podzim 1938, vzpomínky na ni přežily nacismus i nástup komunistů k moci. Ve druhé polovině 60. let podnikly Jaroslava Štindla, ředitele OVÚ v letech 1964 - 1971, k neobvyklému experimentu: k založení umělecké tiskárny mimo strukturu tehdejších státních tiskařských podniků.³

Není jasné, kdy u něj tato myšlenka vznikla.⁴ Podle vzpomínek dlouholetého vedoucího Dílny Františka Cahla to bylo někdy v roce 1967. Tehdy, jak vzpomínal, si jej J. Štindl po jedné vernisáži v muzeu pozval do své kanceláře: „Když slyšel, že jsem grafik, tak mi říkal, co se týče grafiky a co se týče tisku, jestli tomu rozumím. Mohl jsem říci, že co jsem pochopil, to jsem pochopil, a on vzpomněl Kryla a Scottiho. No a to jsem znal, protože mne učil Ruda Kubíček.⁵ Ten mi dost povídal o Krylu a Scottim a měl taky sbírku jejich věcí - a velkou: ten měl snad všechno, co vydali. Když Štindl slyšel, že od Kubíčka vím, kdo to byl Kryl a Scotti, řekl, že jsem ideální člověk pro to, aby se tady ta tradice obnovila.“⁶

Podmínky se samozřejmě zásadně změnily a ani J. Štindl si nedělal iluze, že chystaná tiskárna by se mohla vyrovnat svým předchůdcům. „Řekl, že to samozřejmě už nikdy Kryl nebude, ale bude tady povědomí, že se tu také tisklo a že v té tradici budeme pokračovat.“⁷

Pro svůj nápad získal J. Štindl v první řadě Okresní národní výbor Nový Jičín (dále jen ONV), pod nějž Vlastivědný ústav spadl. Postavil se za něj zejména

vedoucí odboru kultury ONV Ladislav Majkus. Podle prvního grafika Dílny Zdeňka Valcháře podporoval zřízení Dílny i místopředseda Městského národního výboru Nový Jičín Jan Reich a šéf ideologického oddělení okresního výboru Komunistické strany Československa Jaroslav Opravil. Podporu vyjádřila i „porada umělců, působících v okrese Nový Jičín“, která se zabývala „nezbytností, zaměřením i vlastním rozsahem působnosti“ chystané tiskárny.⁸

Přípravné práce na zřízení Dílny začaly už záhy po rozhovoru s J. Štindlem, jak uvedl F. Cahel. On sám kontaktoval svého přítele a kolegu Z. Valcháře, ten pak snad už v roce 1968 nabídl post strojníka v chystané DUG Bohumíru Konečnému, vyučenému zámečníkovi. Týž rok nebo počátkem roku 1969 jednali F. Cahel a Z. Valchář o založení Dílny v Praze. „Řekli nám tam: Ano, v Novém Jičíně byla známá evropská tiskárna Kryl a Scotti, a vy když budete pokračovatelé, tak my vám to povolíme,“ vzpomínal Z. Valchář.⁹

První nalezené dokumenty o Dílně se vztahují k roku 1969. Už v únoru tohoto roku, ještě předtím, než nacházíme první zmínky o schvalování Dílny na státních úřadech, přidělil jí odbor místního hospodářství MěNV Nový Jičín místnosti v domě na Máchově ulici čp. 8. V červnu 1969 se pro založení Dílny vyslovila školská a kulturní komise ONV Nový Jičín. Na základě jejího rozhodnutí vyzval odbor kultury ONV ředitele OVÚ, aby do 1. září připravil návrhy základních dokumentů, nutných pro zřízení Dílny. J. Štindl měl předložit návrh zřizovací listiny, organizační řád, rozpočet, resortní plán, plán pracovníků, mzdové nároky a zásady tvorby cen. Kromě toho měl zajistit vyjádření či souhlas ministerstva kultury a schválení ředitelství Polygrafického průmyslu, což byl monopol, jemuž podléhaly všechny státní tiskárny. Očekávalo se od něj rovněž ujasnění majetkoprávních věcí, investičního vkladu nutného pro rozjezd Dílny a popis využití základních prostředků.¹⁰

Muzeum muselo mít ke zřízení tiskárny také souhlas řady ústředních orgánů. Již 13. června 1969 ho poskytlo ředitelství Polygrafického průmyslu v Praze. Ředitelství určilo svým výměrem rozsah budoucí činnosti DUG, která měla provozovat „umělecký tisk náročného uměleckého charakteru klasickými tiskovými metodami - hlubotiskem, kamenotiskem, akvatintou atd., tzn. grafické listy umělecké povahy, barvotisky, případně jiné výtvarně náročné tisky v omezených a malých nákladech“. Výměr prý „výslovně zakazoval tisk běžného merkantilu (obchodních tiskovin - pozn. aut.), který je výlučnou záležitostí polygrafického průmyslu, jako je tisk plakátů, letáků, brožur, formulářů a jiných masově produkovaných tiskařských výrobků“. Souhlas pak dalo i ministerstvo kultury a ministerstvo průmyslu ČSR. Dne 9. září 1969 mohla tedy rada ONV schválit Štindlův návrh zřizovací listiny Dílny. Ta měla být se zpětnou platností od 1. září napojena prostřednictvím muzea na rozpočet ONV. Zároveň se očekávalo, že provoz DUG, která byla „samostatnou rozpočtovou jednotkou s vlastním statutem a organizačním řádem“, nebude vyžadovat zvýšení příspěvku pro OVÚ, protože „tiskárna bude pracovat se ziskem“.¹¹

Vytvořit takový podnik by sotva bylo možné beze změn, prosazených v reformním období „pražského jara“, jak vyplývá z důvodové zprávy pro jednání rady Severomoravského krajského národního výboru (dále Sm KNV) v Ostravě

10. listopadu 1969. Dokument, obhajující zřízení DUG, se totiž výslovně odvolává na usnesení vlády č. 381/1968 o schválení zásad rozvoje drobného socialistického podnikání, přijaté 7. listopadu 1968.¹²

Rada Sm KNV byla další institucí, jejíž souhlas byl ke zřízení Dílny nutný. Návrh jí zaslal průmyslový odbor ONV, a to přípisem č.j. prům 368/69-sk. Rada o něm jednala už 10. listopadu 1969, na návrh místopředsedy Sm KNV jej však stáhla z pořadu jednání s tím, že ONV Nový Jičín má ještě projednat stanovisko ministerstva průmyslu ČSR. To přitom již 30. října dalo souhlas ke zřízení Dílny. Během dvou týdnů byla však DUG na programu rady Sm KNV znovu a tentokrát prošel návrh na její zřízení bez námitek. Tak mohla být zřízena „okresní tiskárna jako provozní zařízení při Okresním vlastivědném ústavu v Novém Jičíně s názvem Dílna umělecké grafiky“. Podle důvodové zprávy měla vzniknout „tiskárna místního významu... zaměřená hlavně na uměleckou činnost, která není polygrafickým průmyslem zajišťována“. Teprve nyní mohly definitivně schválit vytvoření Dílny i okresní úřady: stalo se tak rozhodnutím odboru ONV pro místní průmysl z 8. prosince 1969.¹³

Ještě před vyřízením potřebných dokumentů začal J. Štindl shánět vybavení a materiál pro Dílnu. Už v červnu 1969 žádal národní podnik Romo Fulnek o odprodání fasciklových kartonů, zbytkového papíru a fotoaparátu Magnola. U téhož podniku žádal o odprodej „sazby“, tj. písma, zatímco u východoněmecké firmy VEB Filmfabrik ve Wolfenu objednával filmy ORWO, kvalitnější, než jejich české protějšky.¹⁴

V roce 1969 dorazily do Nového Jičina také první stroje, zejména ofsetový Romayor na tisky do formátu A3 (tj. do velikosti 420 x 297 mm). Zřejmě až další rok byla koupena řezačka papíru MT 80. K doplnění strojního vybavení Dílny byly postupně kupovány rovněž dávno vyřazené a nepoužívané stroje jako jednoduchý lis na obtahy a přiklopová tiskárna, na níž byl možný tisk do velikosti A4 (papír velikosti 210 x 297 mm). Tyto stroje dodala pražská Grafotechna, kde muzeum zakoupilo i nová písma pro DUG. Několik starších sad písma získala Dílna od novojičínské pobočky Moravských tiskařských závodů (dále MTZ), které podléhaly Polygrafickému průmyslu.¹⁵

Velkým problémem byly barvy. To, co se produkovalo v tehdejším Československu, bylo pro umělecký tisk nepoužitelné, protože barva se spojovala s vodou a při práci na ofsetu „špinila“, což znamená, že skvrny rozpuštěné barvy byly i mimo potiskovaná místa. Nejdříve se F. Cahel a Z. Valchář snažili dohodnout dodávky barev z Rakouska, které měly být placeny korunami, což neuspělo. Nějakou dobu využívala Dílna k nákupu barev prostředníků – Moravských tiskařských závodů v Ostravě a ve Zlíně (tehdejším Gottwaldově). Nakonec narazili novojičínská tiskaři v pražské Grafotechně na barvy z Maďarska, které byly přece jen kvalitnější než československé výrobky.¹⁶

Ještě větším a do konce Dílny vlastně nevyřešeným problémem se ukázalo nalezení vhodných prostor. Podklady pro tisk bylo možné zpracovávat v muzeu v Žerotínském zámku, ale stroje musely být umístěny v místnostech bývalé prodejny na ulici Máchově (dnes Karla Kryla) č. 8 nedaleko někdejší tiskárny Kryla a Scottiho.¹⁷

Rozjezd Dílny a utahování šroubů (1969 - 1971)

Oficiálně začala Dílna fungovat od 1. ledna 1970, fakticky se však rozjela ještě předtím, než novojičínský okresní národní výbor 8. prosince 1969 definitivně potvrdil její založení. Ukazuje to seznam prvních objednávek, které byly přijaty již v říjnu 1969. Svou činnost tedy DUG zahájila ještě v období, na které připadalo 60. výročí vzniku tiskárny Kryl a Scotti – i tímto způsobem symbolicky navazovala na památku slavných tiskařů, kteří začali v Novém Jičíně pracovat v roce 1909.¹⁸

Vlastivědný ústav, který byl financován ze státních příspěvků, získal zřízením Dílny něco, co mohlo a dokázalo vydělávat, přinášet zisk. V muzejnictví, jehož jediným vlastním příjmem obvykle bývají peníze za vstupné, to nebyl příliš obvyklý jev. V Novém Jičíně se však DUG jen připojila k dalšímu výdělečnému zařízení, jež už muzeum mělo a které také zřídil J. Štindl, totiž ke stavební skupině OVÚ pro rekonstrukci památek. Dílna k ní byla přičleněna od svého vzniku až do 1. července 1970, kdy byla převedena přímo pod muzeum. Důvody pro toto počáteční zařazení mohly být finanční – stavební skupina měla jiné účetnictví než samo muzeum a za hodinu práce si účtovala „režii“ 20,40 Kčs. Stejný tarif zkoušela uplatňovat i DUG. Už koncem roku 1969 ale Z. Valchář upozorňoval, že „režii“ bude nutné v některých případech snížit o 30 procent, aby bylo možné vejít se do částek, které jsou zájemci o tiskařské práce ochotni platit.¹⁹

Tým pracovníků Dílny byl pro nejbližší léta úplný již koncem roku 1969. Chyběl jen budoucí vedoucí Dílny František Cahel, který přišel v květnu 1970. Pracoval tu však již Zdeněk Valchář, jeho manželka Anna, manželé Bohumil a Ester Koneční a jejich dcera Marta. Po F. Cahlovi nastoupila do Dílny ještě Dana Kučerová, záhy poté však odešla Anna Valchářová na mateřskou dovolenou. V roce 1971 tak DUG dosáhla početního stavu, který už neměla překročit – krátce v ní pracovalo sedm zaměstnanců. Srovnání s fotografií zaměstnanců firmy Kryl a Scotti z počátku 30. let, tedy už z doby ničivé hospodářské krize, ukazuje, že pro předválečnou tiskárnu pracovalo téměř třikrát tolik lidí.²⁰

Obvykle však měla DUG šest zaměstnanců a práce byla mezi ně rozdělena následovně: 1) vedoucí oddělení (tj. Dílny) měl k ruce 2) vedoucího technického pracovníka, 3) tiskaře a ručního sazeče, 4) ofsetového tiskaře, strojníka a zároveň skladníka, 5) reprodukčního fotografa a ručního sazeče a konečně 6) sazeče na sázecím stroji. Rozdělení úloh však bylo do značné míry umělé, už proto, že skutečný sázecí stroj Dílna nikdy neměla a posledně zmíněná funkce tedy jen označovala zaměstnance, který přepisoval texty na psacím stroji Optima. Také fotoreprodukce předloh byla asi spíše záležitostí zkušených výtvarníků než ostatního nedostatečně kvalifikovaného personálu.²¹

Utváření pracovního týmu nebylo jednoduché. Pracovníky Dílny nespojovaly jen rodinné, ale také náboženské vazby: Valchářovi i Koneční byli adventisté, F. Cahel byl vyznáním katolík. Volbou spolupracovníků, která byla dílem Z. Valcháře, jediného školeného výtvarníka a faktického šéfa Dílny před jeho příchodem, nebyl nový vedoucí zřejmě nijak nadšen. Měl totiž zjevně problém prosadit se vůči nim, což nepřímě přiznal, když řekl: „Otakar Zelenka, který vedl kulturní oddělení muzea, měl o Dílnu (tj. o převzetí funkce vedoucího DUG – pozn. aut.) zájem. On se na to těšil. A já jsem mu to tak chtěl dát. Já bych radši dělal v muzeu. Jemu nesedělo

dělat expozice... To zase sedělo mně. Tenkrát mne do toho vtahoval i Štindl, chtěl, abych vedl oddělení za Zelenku a aby Zelenka vzal Dílnu. Já bych tomu Zelenkovi ty lidi tak rád předal. Ne že bych byl nějaký strašpytel, ale bylo by to lepší, protože by měli před ním respekt.“ Rozhodnutí o změně vedení Dílny bylo sice oznámeno, narazilo však na ráznou reakci personálu, jež odrazoval i světonázor potenciálního šéfa. „To opravdu narazila kosa na kámen. Zelenka byl zapřísáhlý ateista. Byl to nepřístupný člověk. Když to (že dojde k výměně vedoucího Dílny - pozn. aut.) Štindl řekl, tak tam byla malá stávka, oni přestali dělat. Štindl couvl. Zelenka byl naštvaný, protože se na to těšil. Já byl také zklamaný, protože jsem se na to také těšil. Jenže oni nechtěli Zelenku. Vytýkali mi, že jsem je do toho navezl a teď se toho zbavuju. Říkali: Proč, proč? Co proti nám máš? A tož pověz.“ Ke střetu došlo v roce 1970, v době, kdy se už práce rozjela a bylo třeba plnit zakázky, proto asi ta ústupnost. Snad právě s tímto konfliktem souviselo výše zmíněné převedení Dílny od stavební skupiny přímo k OVÚ.²²

Když F. Cahel neuspěl s výměnou funkce, musel sám řešit problém nedostatečné kvalifikace většiny personálu. Záznam z porady 1. října 1970, který pořídil, ukazuje, jak se o to pokoušel, a zároveň zrcadlí širší potíže Dílny: „Z hlediska nepříliš kladného hodnocení výrobků naší Dílny veřejností z řady institucí, které jsou a budou i v budoucnu našimi zákazníky jsou již dnes nezbytná tato opatření: název Dílny (DUG) nás všechny zavazuje k dodržování hlavních estetických zásad kompozičních a typografických. Jejich nerespektování může přivodit, že název naší Dílny se stane prokazatelným projevem absurdnosti. Dnešní skutečností je, že většina pracovníků postrádá dokonalou znalost po staletí dodržovaných typografických zásad a pokud chtějí dále v tomto oboru typografie pracovat, musí v co nejkratší době tyto zásady ovládat.“ Osvojování těchto zásad se mělo dít i ve volných chvílích během pracovní doby.²³

Postoje a vyznání zaměstnanců měly vliv na to, co se v DUG někdy otevřeně, jindy skrytě tisklo. „Pochopitelně, že jsme tam dělali věci pro církve (adventistů sedmého dne – pozn. red.). Myslím, že pro katolíky to dělal normálně František (Cahel),“ řekl Z. Valchář a dodal: „Tisklo se tam dost tajných věcí, hlavně pro evangelickou a katolickou církev, byly to církevní věci.“ Zejména během první poloviny roku 1970 najdeme v oficiálních písemnostech Dílny celou řadu „církevních“ zakázek, na nichž ale nic tajného není. Tisklo se pro sbor adventistů v Suchdole nad Odrou, odkud pocházeli Valchářovi, ale také pro Uherský Brod, Vojkovice, Znojmo, Frýdek Místek a Ostravu-Zábřeh. Pro většinu sborů se dělaly pozvánky, jen Vojkovice si objednaly „suvénýrové tisky“, tedy asi nějaké graficky lépe zpracované věci, a pražské ústředí adventistů dalo DUG zakázku na tisk omalováněk. Po příchodu nového vedoucího počet oficiálních objednávek pro adventisty klesl, ale ještě v roce 1971 se tisklo pro sbory v Novém Bohumíně, Orlové - Lazech a opět ve Vojkovicích a Znojmě.²⁴

Změna v počtu církevních objednávek asi souvisela s tím, jak se měnila pravidla pro přijímání zakázek. Zpočátku měli pracovníci Dílny volné ruce. Jak ale běžel rok 1969 a uvolnění z dob Pražského jara se stávalo minulostí, u vedoucího a asi i u ředitele muzea začal tento stav budit obavy. Výsledkem bylo rozhodnutí, oznámené záhy po nástupu F. Cahla: „Zakázka nesmí být přijata bez vědomí ředitele

OVÚ. Vztahuje se to i na zakázky, které by chtěl sjednat pracovník se zákazníkem ve formě smlouvy mimo pracovní dobu.“ Z platnosti zákazu byl potichu vyňat pouze vedoucí Dílny a její grafik, jak ukazuje ustanovení, podle něž „výtvarník, který provede mimo pracovní poměr určité dílo v DUG, je povinen uhradit veškeré materiálové náklady, které tím vznikly“. Pro ostatní byla připuštěna jen jedna výjimka: směli volně přijímat zakázky „na tiskoviny společenského charakteru - svatební oznámení, osobní poděkování, úmrtní oznámení, pozvánky na schůzi a vizitky“.²⁵

Velmi nejasná je finanční stránka rozběhu Dílny. Podle revizní zprávy z roku 1972 měla DUG už v roce 1969 obrát 196 tisíc korun a zisk 36 tisíc – tato částka pak skutečně figuruje v hodnocení činnosti DUG za 1. pololetí 1970 jako přebytek z roku 1969. Přitom výdaje na mzdy činily v tomto roce jen 1500 Kčs, takže není jasné, kdo mohl všechny ty peníze vydělat a jak byli placeni ti zaměstnanci DUG, kteří při OVÚ už působili. V roce 1970 počítalo muzeum při celkovém obratu 420 000 Kč se ziskem 120 000 korun. Revizní zpráva ale uvádí ještě vyšší obrát (463 500 Kčs) a zisk 72 300 Kčs. Po odpočtení přebytku 36 000 Kčs z roku 1969 činil však nově vytvořený zisk ve skutečnosti jen polovinu této sumy a obrát přesáhl plánovanou sumu jen asi o sedm tisíc. Tyto údaje jsou v souladu s hodnocením činnosti DUG za 1. pololetí 1970, podle něž se vydělalo 229 tisíc Kčs při nákladech téměř 264 tisíce Kčs. V prvním pololetí roku 1970 byly náklady dokonce vyšší než příjmy, což lze vysvětlit investicemi do vybavení DUG. Schodek bylo naštěstí možné krýt z přebytku za rok 1969. Při posuzování výnosů Dílny je také třeba brát v potaz dokumenty, podle nichž si muzeum na její zřízení a rozjezd půjčilo sto tisíc korun od ONV Nový Jičín, přičemž půjčka byla splacena už po prvním roce práce.²⁶

Na rok 1971 si Dílna kupodivu plánovala podstatně menší příjem, a to 350 000 korun, přičemž výdaje měly činit 347 000 Kčs. Tato těsná souvislost mezi příjmy a výdaji se projevuje i v dalších ročních plánech – pokud není mezi příjmy a výdaji úplná rovnost, počítá se s přebytky, tj. se zisky pět až deset tisíc korun. Nikdy se už znovu neopakuje záměr dosáhnout 120 000 Kčs zisku jako v roce 1970. Vyvolává to dojem, jakoby s přituhováním poměrů odcházela sama idea zisku do „illegality“. Ať už byly plány jakkoli nízké, výdělek Dílny byl ještě vyšší než v předchozím roce. Přesáhl hranici 580 000 korun a zisk dosáhl 47 200 korun (obě částky po odpočtení přebytku 72 400 Kč, převedeného z roku 1970).²⁷

Toho všeho bylo dosaženo i navzdory technickým a provozním problémům Dílny. Řezačka papíru, sklad papíru a barev a snad i obtahovací lis byly umístěny v sídle OVÚ v Žerotínském zámku, zatímco tiskařský provoz měl provizorní útočiště na Máchově. Ručně taženým vozíkem tak bylo nutné dovážet nařezaný papír ze skladu v zámku a stejným způsobem se do něj odvážela vytištěná produkce. Co bylo horší, místnosti na Máchově ulici nebyly upraveny pro provoz tiskárny a nevhodné prostředí ohrožovalo personál. „Tam se pracovalo s olovem, bylo to rizikové pracoviště a hygiena to nechtěla dovolit. Museli jsme chodit na vyšetření a odevzdávat vzorky, brali nám krev,“ uvedl F. Cahel, podle něž byla dalším problémem sama poloha tiskařského provozu, který se nacházel na frekventované křižovatce, kde jezdilo mnoho nákladních vozidel. To znamenalo nejen neustálý hluk a otřesy, jež ohrožovaly úroveň tiskařské práce, ale také množství zplodin,

kteřé pronikaly větracími průduchy do místností provozovny. Přes všechny hygienické a logistické problémy zde však tiskárna DUG zůstala až do konce roku 1974.²⁸

Dále se shánělo vybavení pro Dílnu. Dochovaná korespondence naznačuje novou vlnu poptávky po reprodukční a tiskařské technice od března 1970, kdy DUG dostala z Výzkumného ústavu polygrafického v Praze belgické fotografické filtry Gevaert. Ústav byl ochoten dodat i americké filtry Kodak a doporučil zakoupit denzitometr Welch Densichron od americké firmy Welch Scientific Company, která měla zastoupení ve Vídni. Jak pomalu tehdy pronikaly informace za „železnou oponu“, ukazuje další údaj dopisu, podle nějž cena denzitometru „v Kčs byla v roce 1966 asi 15 000“. Tuto částku OVÚ zřejmě nemělo, protože se vzápětí obrátilo na pražský ústav se žádostí o placenou zápůjčku staršího denzitometru Visomat SWT a kopírovací desky PAWO. Tyto i další přístroje Dílna potřebovala k „postupnému zavádění reprodukčních fotografických metod pro barevnou reprodukci“, aby se mohla „metoda pultónového barevného tisku provádět sériově se zaručenými výsledky“. Muzeum oslovilo také ústeckou Severografii a projevilo zájem o odkoupení rychlolisu Johannisberg z roku 1927, který mohl tisknout i velké formáty A2 (594 x 420 mm).²⁹

Už to ukazuje, co technicky náročnému odvětví, jakým je tisk a zejména krásný tisk dokázala poskytnout tehdejší ekonomika: povětšinou jen zastaralé stroje. Dokumenty DUG obsahují i další doklady, demonstrující trvalou neschopnost tehdejšího hospodářství krýt poptávku aspoň v nějaké přijatelné době a podobě. Tak Adamovské strojírny v Blansku odpověděly na objednávku náhradních dílů pro řezačku papíru z 13. března 1970 stručným konstatováním: „Vámi požadované náhradní díly nemáme v současné době na skladě. Vaši objednávku vedeme v naší evidenci pro splnění plánu II. kvartálu 1971.“ Jinak řečeno, Dílna mohla dostat náhradní díly nejdříve rok po podání objednávky - do té doby se musela obejít bez nich. O rok a půl později sdělily tytéž strojírny, že „vzhledem k vyčerpaným kapacitním možnostem“ nemohou provést okamžitou opravu řezačky papíru a nutný zásah, bez nějž DUG nemohla pracovat, odsunuly nejméně o šest týdnů. Ručně připsaná poznámka „Vyřízeno a opraveno. Vyřídil F. Cahel“ ukazuje, že Dílna si musela poradit sama. Jak, to naznačuje smlouva s Janem Spáčilem o provádění oprav a seřizování řezačky, kterou OVÚ uzavřel 4. prosince 1971.³⁰

Ředitel OVÚ musel nejednou shánět i základní potřeby pro Dílnu, například ruční papír na tisky, které si objednal Severomoravský KNV. Když Olšanské papírny odmítly dodat tento materiál kvůli úpravám svého provozu, žádal J. Štindl Odbytové sdružení papírenského průmyslu (OSPAP) v Brně o přenechání ručního papíru z jeho zásob.³¹

Problémy způsobovalo i vybavení z ciziny. Již v říjnu 1970 si ředitel OVÚ stěžoval na psací stroj Optima, jímž se psala řada textů pro tisk. „Upřímně řečeno, stroj nás bohužel velmi zklamal,“ psal maďarské firmě pro kancelářské stroje a jemnou mechaniku v Budapešti. Jen během záruční doby muselo být na Optimě provedeno pět velkých oprav. Ani pak stroj neplnil to, co slibovali výrobci, totiž že na něm bude možné psát „texty ve sloupcích s určenou šířkou v geometrické a estetické formě“, což bylo pro umělecké tisky nezbytné. J. Štindl proto žádal

• opravu přímo v maďarském podniku, zřejmě to však nepomohlo, protože o dva roky později muselo muzeum za horentní částku 15 tisíc tehdejších korun kupovat nový psací stroj (pro srovnání: tehdy populární „embéčko“ Škoda 1000 MB stálo 45 700 Kčs). Protože muzeum nemělo na výběr, obrátilo se znovu na výrobce Optimy.³²

J. Štindl průběžně volal po přidělení dalších strojů a pracovníků do Dílny. V roce 1971 chtěl ke stávajícím šesti zaměstnancům připojit další dva, což už do svého odvolání nestihl. Kromě toho požadoval, aby Dílna dostala na každý rok „limit na nákup strojů a potřebného zařízení (bez nároků na pokrytí finančních prostředků)“. V socialistické ekonomice nestačilo mít peníze: k nákupu zařízení bylo nutné i úřední zmocnění, tedy onen „limit“. Aby ředitel zvýšil šance na získání „limitu“, ujišťoval, že jeho poskytnutí nepřinese nové požadavky ze strany OVÚ na veřejný rozpočet - to je smysl poznámky, že požadavek je „bez nároků na pokrytí finančních prostředků“.³³

Na jaře 1970 požádal také o povolení pořídit stroj na tisk formátů A2, na němž by se daly tisknout velké grafiky a menší plakáty. Žádost mohla souviset s poptávkou po zmíněném rychlolisu Johannisberg z Chomutova. J. Štindl zdůvodnil svou žádost potřebou „tisku uměleckých grafických listů“ a suverénně dodal, že „naše dílna se specializuje svým charakterem výhradně na tento druh tisku“.³⁴

„Svým charakterem“ se Dílna na umělecký tisk možná specializovala, svou produkcí však rozhodně ne. Již od počátku totiž narážela na omezený zájem právě na té straně, které chtěla sloužit: u umělců. Tiskla tedy věci, po nichž byla poptávka, a tiskla je pro ty, kteří zájem měli. S jistou nadsázkou by tak bylo možné číst její zkratku DUG jako Dílnu úřednické grafiky, protože nikoli umělci a bibliofilové, nýbrž úřady a státní organizace na městské, okresní i krajské úrovni představovaly dlouhodobě klíčové zákazníky Dílny. V omezenější míře tiskla DUG pro výrobní podniky jako Tonak Nový Jičín, Kovák Ústí nad Labem nebo Romo Fulnek. V prvních letech Dílny však i podnikové zakázky představovaly nemalou část obrátu.³⁵

V situaci, kdy poptávka po skutečně uměleckém tisku nebyla vysoká, snažila se Dílna uspokojit zájem o běžné, ale graficky řádně zpracované a kvalitní tisky, které tiskařské podniky v kraji nedokázaly zajistit buď z technických důvodů (státní tiskárny často neměly odborně školené grafiky) nebo kvůli své těžkopádnosti, nepružnosti a nízké kvalitě tisku. Tím se pak pokoušel argumentovat Štindlův nástupce František Schwarz ve snaze obhájit před Prahou skutečnost, že Dílna už od počátku porušovala předpisy, jež jí zakazovaly produkci tiskovin obchodní povahy a dovolovaly jen umělecký tisk: „Vzhledem k tomu, že byla zřízena bez jakéhokoliv příspěvku jako zcela soběstačné zařízení, bylo nutno zapůjčit na její provoz nezbytné finanční prostředky, které musely být splaceny z její produkce. Ty ovšem nedostačovaly ani na zakoupení nejpotebnejšího zařízení a technického vybavení, které mohlo být pořizováno jen postupně. Počáteční finanční potíže, nedostatečné vybavení pro uměleckou grafiku a omezený počet zakázek této povahy při poměrně velké poptávce po běžném drobném merkantilu způsobily, že tento představoval v činnosti dílny určitou část náplně její činnosti.“ Za touto opatrnou formulací se skrývala skutečnost, že „merkantil“ tvořil rozhodující část produkce DUG, jak F. Schwarz později napsal ve zprávě pro předsedu ONV: „Dílna tiskla

od počátku převážně běžný merkantil, k němuž neměla oprávnění. Také její technické vybavování sledovalo převážně tuto tendenci, protože většina pracovníků přijatých do této dílny neměla pro zmíněný umělecký tisk potřebnou kvalifikaci.³⁶

Navenek ovšem Dílna hýřila uměleckými ambicemi, jak ukazuje nedatovaný dokument o jejím „ideovém zaměření“. Opakuje se v něm verdikt ředitelství Polygrafického průmyslu, že DUG se má zaměřit na „původní klasické grafické techniky jako např. klasický knihtisk, kamenotisk, hlubotisk apod.“. Souběžně měla být rozvíjena technika čtyřbarevného pultónového tisku. Do činnosti Dílny měl být zapojen Svaz českých výtvarných umělců: v konfrontaci s ním se měla tříbit a obhajovat forma tisků. DUG měla „udržovat kontakt s moderními světovými tendencemi výtvarnými, hlavně v oblasti užité grafiky“. Zároveň se očekávalo, že bude „výhledově používat některé materiály od zahraničních výrobců“. Dokument také potvrzuje snahu navázat na novojičínskou tradici tisku bibliofilii: „Povaha a charakter tisků z hlediska technického a výtvarně grafického budou vedeny úsilím ke „krásným tiskům“ a tiskům bibliofilským pro potřeby současné společnosti“, takže „celý pracovní kolektiv Dílny se bude... seznamovat s klasickou, historicky ověřenou grafickou formou bibliofilii nebo krásných tisků“. Dokument asi nebyl jen „ideovým krytem“ skutečných aktivit Dílny, ale také výrazem širších ambicí J. Štindla, který chtěl podle Z. Valcháře proměnit DUG v místo, kde by se tiskly bibliofilie pro muzea z celé republiky.³⁷

To byly ambice. Skutečnost byla taková, že Dílna už záhy navázala spolupráci s knihovnou města Ostravy, která potřebovala masově, rychle a pravidelně tisknout katalogizační záznamy, u nichž bylo jediným „uměním“ splnit zakázku včas. Pro DUG to bylo výhodné. „Byla to stěžejní zakázka, která rozjela ekonomický provoz Dílny... Byly to peníze, které byly na ruku, přímo uhrazené za práci - nebylo to z dotací,“ řekl F. Cahel, který popsal i termínovou náročnost práce: „To vždycky zpravidla v pátek odpoledne přišel výpis vydané literatury pro katalogizační listky. Přes sobotu a neděli se to muselo napsat na blány a v pondělí vytisknout a v úterý to už zase bylo pryč. Muselo se to dělat přes víkend.“³⁸

Jak velkou zakázkou byla práce pro ostravskou knihovnu, ukazuje zmíněná fakturace za první pololetí 1970, kdy se jí účtovaly tisky za 127 000 Kč, i přípisky k plánům za léta 1972 – 1973. Podle nich se očekávané příjmy z prací pro knihovnu města Ostravy pohybovaly mezi 150 a 230 tisíci korun ročně a tvořily tak třetinu až polovinu obrátu Dílny. Díky tisku katalogizačních záznamů, výpůjčních listků a knihovních legitimací tak bylo možné už od počátku plnit zásadu, která se v plánech Dílny opakovala rok co rok: soběstačnost.³⁹

Kromě tisků pro knihovnu najdeme v dochovaných plánech Dílny takové položky, jako jsou zájezdové kalendáře, suvenýrový kalendář, propagační leták novojičínského okresu pro Čedok či horoskop. Od roku 1970 až do roku 1983, tedy téměř do konce svého působení, uspokojovala Dílna i poptávku po tiskovinách pro Fulnecké dny Jana Amose Komenského, což „byla poměrně dost významná učitelská akce“, která se „opakovala rok co rok a na ni jsme tiskli všechny materiály, vstupenky i stravenky, celý servis“.⁴⁰

Bibliofilské aktivity, které byly podnětem k založení DUG, představovaly tedy jen část její skutečné práce. Přesto přinejmenším v prvních letech činnosti Dílny

měly knižní tisky značný podíl na jejích příjmech. V prvním pololetí 1970 dostala Dílna jen za tři publikace pro odběratele mimo OVÚ

46 500 Kčs - byla to druhá nejvyšší položka po příjmech od ostravské knihovny. Ještě v roce 1972 měly hrát stejnou roli knižní tisky, určené tentokrát pro OVÚ, kdy na nich měla Dílna získat 117 až 142 tisíc korun, tedy až třetinu svého plánovaného ročního obrátu. Některé z chystaných tisků však nebyly povoleny a jiné byly podle tvrzení pracovníků DUG „smeteny ze stolu“.⁴¹

Produkce knižních či bibliofilských tisků totiž dlouho nepřetržovala odchod J. Štindla. Ukazuje to pohled na bibliografii Dílny (viz tab. 1). Odhlédneme-li od celé řady obyčejných brožur a katalogů k výstavám, má nejvíce položek v tomto seznamu v roce 1970. Kromě Komenského práce „Listové do nebe“, která měla být jakousi bibliofilskou vizitkou DUG a ve skutečnosti byla dotištěna v roce 1971, tu vyšla brožurka „Bratrský sbor ve Fulneku“ od opavského archiváře a tehdejšího poslance České národní rady Adolfa Turka. Z DUG poprvé vyšla práce Emila Přikryla „Helena Salichová: život a dílo“, která byla znovu vydána o čtyři roky později v ostravském nakladatelství Profil. Výčet tisků za první rok práce Dílny dovršují nevelké „Dějiny Kunína“ a dvě jubilejní publikace, „25 let lidové školy umění v Novém Jičíně“ a „Pavel Křížkovský: ke 150. výročí jeho narození“. To byla nejen první knižní publikace vytištěná po oficiálním vzniku DUG, ale také první tisk, který jeho příjemci písemně ocenili: Maticе slezská a Společnost Pavla Křížkovského vyjádřili „upřímný dík a uznání za pečlivé vytištění“.⁴²

V roce 1971 tiskla Dílna spíše obrazové či propagační publikace, jednu pro Čedok, další pro Sm KNV (práce k 50. výročí KSČ a k volbám). „Přišli z kraje, že by potřebovali na nástěnky dějiny KSČ v kraji. Když jsem to kopiroval (pro přípravu předlohy na tisk - pozn. aut.), dával jsem tam celé dokumenty. Oni pak říkali, že počítali, že to bude jen podtisk, že tam jsou některé věci, které jsou proti dělnické třídě. Cahel se napřed zalekl, ale pak řekl: „Víš, to je jedno.“ Ale neřekl, proč je to jedno a proč se nic nestane. Až po nějaké době mi řekl: „Vždyť to nikdo nečte,“ vzpomínal na to Z. Valchář.⁴³

Elegantní grafickou úpravu má práce Pavla Flosse „Nástin života, díla a myšlení J. A. Komenského“ z roku 1972. Další série knižních titulů, která vyšla v roce 1973, má už s bibliofilii málo společného, jak ukazuje už pohled na jejich názvy: „Pomůcka sborům pro občanské záležitosti“ či „Základní devítiletá škola Starý Jičín“. Snad jen práce „Po stopách historie 1972“, obsahující soubor volných listů v papírové obálce, se blížila původnímu pojetí tisků vhodných pro Dílnu. (viz tab. 1)⁴⁴

Už v roce 1970 najdeme v plánech práce i monografii Lubomíra Remla a Dobroslava Líbala „Nový Jičín“, byl to však jen první z titulů, jejichž vydání se plánovalo, nebylo však nikdy uskutečněno. „Bylo to kompletně připravené, ale komunisté jim to zarazili,“ vzpomínal vedoucí DUG, podle něžž byli oba autoři vyloučeni z KSČ a měli zakázáno cokoli publikovat. Povolání k tisku nedostala ani „Hrst pověstí z Novojičínska“ od Květoslava Kadlčíka, i když tam prý sehrály svou roli spíše záporné odborné posudky. Nevyšly ani Dopisy Petra Bezruče Otakaru Bystřinovi, které byly textově připraveny.⁴⁵

První krize: „Triumf“ socialistické byrokracie (1971 - 1973)

Do života československé společnosti začala stále drsněji zasahovat tzv. normalizace, kterou po sovětské okupaci Československa a po odstranění proreformních komunistů provádělo nové husákovsko-bílakovské vedení komunistické strany. Kontrola všeho a všech opět zesílila, ze scény rychle mizeli schopní lidé i „osvědčení soudruzi“, kteří se ale „neosvědčili“ v roce 1968.

Jednou z obětí „normalizace“ se stal také duchovní otec Dílny Jaroslav Štindl, kterého k 1. září 1971 nahradil ve funkci ředitele OVÚ germanista PhDr. František Schwarz, CSc. Končící ředitel si jej prý sám vybral jako náhradu za sebe.⁴⁶ Zpočátku se zdálo, že výměna ředitelů nebude mít na Dílnu hlubší dopad. Zmizel sice inspirující duch Dílny (k tisku a k bibliofilii neměl F. Schwarz hlubší vztah), nastupující ředitel však – přinejmenším dočasně – podporoval plány na nákup nové techniky i na získání prostor, do nichž by bylo možné dlouhodobě umístit Dílnu.

Ředitel Schwarz nejprve odmítl nabídku MěNV Nový Jičín, aby zdravotně riziková DUG využila bytových prostor (!!) v činžovním domě na ulici Československé armády. Doufal zřejmě v přidělení prostor bývalé prodejny Fotografia, ani tento plán však neuspěl. „Vzhledem k tomu, že dílna byla zřízena v nevyhovujících prostorách, začal jsem krátce po svém nástupu jednat na MěstNV v Novém Jičíně o přidělení vhodnějších prostorů, jež byly ústavu původně přislíbeny v bývalé provozovně fotografie, avšak tyto místnosti byly přiděleny prodějně s hudebními nástroji a jednání o další místnosti ... bylo bezvýsledné. Nabízené prostory (opuštěné a nevyhovující byty) nebylo možno přijmout. Rozhodl jsem se převzít pro účely DUG dům č. 27 na Úzké ulici v bezprostřední blízkosti Žerotínského zámku. Písemnou úmluvou z února 1972, že tento objekt bude uvolněn do konce dubna 1972 a že OVÚ za něj postaví náhradní sklad pro prodejnu partyové obuvi, jsem se rozhodl vyřešit prostorové potřeby DUG tímto způsobem. Náhradní sklad obuvi byl vybudován nákladem přes 200 tisíc Kčs a předán počátkem roku, ale dům č. 27 přes několikeré důrazné urgencye dodnes uvolněn nebyl. Podle posledního jednání na MěstNV Nový Jičín se tak má stát do konce III. čtvrtletí t. r. (1973 – pozn. aut.),“ napsal F. Schwarz později.⁴⁷

Počátkem roku 1972 podal OVÚ žádost o povolení koupě ofsetového stroje Dominant 612, na němž by bylo možné tisknout texty a grafiky až do formátu A2, tj. do dvojnásobné velikosti oproti používanému Romayoru. „Dosavadní jediný ofsetový stroj zn. Romayor neodpovídá ani svou kapacitou a poměrně malým tiskovým formátem, ani svými technickými vlastnostmi nárokům na kvalitní umělecký tisk,“ uváděl ředitel v žádosti, která operovala s technickými argumenty, poskytnutými Dílnou. Smlouvu o koupi stroje pak podepsal odbor kultury ONV Nový Jičín s národním podnikem Adamovské strojírny, závod Adamov. Samo muzeum zakoupilo snad už v roce 1971 fotokameru K47 a zlatiči lis. Navrhlo také koupit nové Optimy, získalo nová písma a projevilo zájem i o bronzovou sazbu pro zlatičku. Byla to druhá a poslední významná vlna investic do vybavení Dílny po nákupech v letech 1969 - 1970.⁴⁸

Nové vybavení bylo však často jen zdrojem problémů. Například v novém písmu od pražské Grafotechny přišly čtyři baličky liter q, avšak žádná s písmeny p. Pro sazbu v češtině, kde je p jedním z nejfrekventovanějších písmen, to byl nemalý

problém. Fotokameru nebylo možné dlouho používat proto, že pražské Družstvo pro mechanizaci výroby oznámilo, že k její instalaci vyšle svého montéra až za 5(!) měsíců po koupi, tj. v srpnu 1972. Adamovské strojírny zase po zakoupení Dominantu oznámily, že „z provozních důvodů“ neprovádějí během příštího půl roku školení pracovníků na tomto stroji. To byl ovšem jen malý problém ve srovnání s potížemi, které dělala Praha: kvůli chybějícímu povolení od ministerstva průmyslu nebyl stroj instalován ani dva roky po podpisu hospodářské smlouvy.⁴⁹

Záhy po „výměně stráží“ v roce 1971 se vztahy mezi F. Schwarzem a J. Štindlem prudce zhoršily. Nový ředitel začal velmi negativně hodnotit působení svého předchůdce: mluvil o „štindlovštině“. Odsuzoval i způsob zajištění provozu Dílny a zjevně se obával volnějších poměrů v ní. Už záhy po svém nástupu, zřejmě ve snaze „pojistit se“, totiž přiměl všechny stávající zaměstnance Dílny k podpisu prohlášení, jímž přebírají „osobní odpovědnost za to, že stroje a zařízení dílny... nebude použito k tištění nebo reprodukci žádné tiskoviny či materiálu, který nebyl úředně schválen příslušnými státními orgány a povolen k tisku ředitelem OVÚ s. PhDr. Františkem Schwarzem a vedoucím dílny umělecké grafiky s. profesorem Františkem Cahlem a že bez souhlasu obou uvedených vedoucích pracovníků OVÚ nebude přijata žádná zakázka k tisku v DUG OVÚ“.⁵⁰ Veškeré výjimky pro příjem zakázek tím fakticky končily, ani výtvarníci Dílny už nemohli jednat bez souhlasu ředitele.

Jde o první zápis tohoto druhu ve zjištěných písemnostech Dílny, ne však o poslední. Jeho pozadí osvětloval bývalý vedoucí DUG takto: „Adventisté jako všechna náboženská hnutí potřebovali něco tisknout, něco udělat. Tam se asi leccos vytisklo, co neuhlídáš. Když se to proláklo, stali se z toho sektáři.“ Na svou obhajobu uváděl: „Mně sice Štindl pořád kladl na srdce, ať to hlídám, ať tam nevyjde něco jiného. Já jsem byl ale v zámku, dělal jsem přípravu (tiskařských prací - pozn. aut.), protože na Máchově ulici na to nebylo místo. Samozřejmě, tiskl jsem taky, když bylo třeba, byl jsem tam nebo tam. Ale neuhlídál jsem všechno.“ O svých tiscích pro katolickou církev, na něž poukazyval Z. Valchář, se ale nezmiňoval. I když Štindl vyzýval k dohledu na to, aby se v DUG netiskly věci, jež nebyly povoleny, zřejmě - pokud nehrozil skandál - potichu toleroval, že příkaz není plně dodržován, a nechával Dílně volnost. „Dokud nebyl Schwarz, nikdo nás nekontroloval,“ konstatoval Z. Valchář.⁵¹ Problém však asi netkvěl jen ve výměně ředitelů. V čase přituhující „normalizace“ veškerá tolerance končila.

„Podlouné“ tištění, o němž se zjevně vědělo, vyvolávalo u nového ředitele nedůvěru vůči celé DUG. „Schwarz v osobním rozhovoru lapidárně řekl, že nemá záruku, že za stávající situace v Dílně se tam nebudou tisknout věci, které by jemu či muzeu mohly způsobit problémy,“ vzpomínal Jiří Klučka, bývalý vedoucí výtvarného oddělení Okresního vlastivědného muzea (dále OVM) v Novém Jičíně.⁵² Postavení Dílny to jistě neprospělo, daleko větší dopad však na ni měly dva údery, které přišly zvenčí.

V červenci 1971 vstoupila v platnost nová vyhláška č. 67/1971 o právním postavení tiskáren a rozmnožoven mimo strukturu státních podniků. Připouštěla existenci jen tří druhů tiskařských zařízení: rozmnožoven, závodních tiskáren a účelových tiskáren pro „výrobu speciálních tiskovin, u kterých s ohledem

na přísnou zúčtovatelnost, ochranu před zneužitím nebo z jiných závažných důvodů je vhodné zabezpečovat tuto výrobu ve zvláštních k tomu účelu zřízených tiskárnách“ (§ 5 citované vyhlášky). V dobách, kdy kontrola přituhovala a čistky běžely, umožňovalo toto zdánlivě čistě byrokratické opatření rozsáhlé zásahy ve všech polygrafických provozech, které nepodléhaly státním tiskárnám. Jejich střežová organizace, Polygrafický průmysl, byla vyhláškou oprávněna ke kontrole všech ostatních tiskáren a dostala tak šanci omezit a likvidovat vše, co by jen zavánělo konkurencí.⁵³

Pro Dílnu nebylo v nové úřední klasifikaci místa: závodní ani účelovou tiskárnou nebyla a pouhou rozmnožovnou se stát nechtěla a vlastně ani nemohla: „Vyhláškou stanovený rozsah činnosti a technického vybavení rozmnožovny by nedovoloval výrobu náročnějších uměleckých tisků a omezil by tím zcela možnost jakýchkoliv příjmů, což by při omezené potřebě našeho ústavu nutně znamenalo zánik této dílny,“ argumentoval později F. Schwarz. Ještě jeho předchůdce proto podal na základě § 13 vyhlášky žádost o novou registraci Dílny a o udělení výjimky, která se ovšem podle právní normy směla poskytovat jen „ze závažných důvodů“. J. Štindl, který nakládal s povolením pro činnost DUG vždy velmi volně, přitom zjevně nechtěl nic měnit na dosavadním zaměření Dílny, ani na jejích investičních aktivitách.⁵⁴

Jeho nástupce se za to záhy „kál“. „Vzhledem k tomu, že jsem na existenci této vyhlášky nebyl upozorněn, akceptoval jsem v podstatě požadavky pracovníků Dílny na zajištění nových prostorů a další technické vybavení dílny v souladu s jejím dosavadním zaměřením, aniž jsem si byl vědom neoprávněnosti její výrobní náplně,“ napsal.⁵⁵ Tón zpráv o Dílně se tak zásadně změnil. Zatímco J. Štindl vytrvale žádal nové lidi, místnosti i stroje a varoval, že bez toho „další umělecké rozvíjení - i když má plně předpoklady - v daných podmínkách není možné“,⁵⁶ F. Schwarz ve svých dokladech o Dílně záhy zaujímal spíše pozici obrannou a omluvnou.

Řadu měsíců po podání žádosti o novou registraci Dílny se nic nedělo. V dubnu 1972 však do muzea dorazila komise z ředitelství MTZ v Olomouci s pověřením ministerstva průmyslu ke kontrole provozu (souviselo to s výše zmíněným oprávněním Polygrafického průmyslu provést kontrolu ostatních tiskáren). „Přišli nás likvidovat. Nepustili jsme je dovnitř, neměli žádný papír,“ chlubil se Z. Valchář. To ale nepomohlo, protože „papír“ byl ve Sbírce zákonů. Vzдор odporu zaměstnanců provedla komise „prověrku výrobního programu, technického vybavení a obchodní činnosti“. Seznam „hříchů“ byl dlouhý: „Komise zjistila v dílně vážné nedostatky, jež vznikly nedodržením výměru (převážně tisk nepovoleného merkantilu, používání nepovoleného a nehlášeného tiskařského stroje, nedostatky ve fakturaci).“ Kontroloři proto rozhodli, že nedoporučí vydat nové povolení, nutné k činnosti Dílny: „Revize konstatovala, že pro další provoz dílny můžeme počítat podle vyhlášky 67/1971 maximálně se statutem rozmnožovny s neobchodní činností a výměr obdržíme ve třetím čtvrtletí 1972.“ Další existenci DUG byla komise ochotna připustit jen za předpokladu, že Dílna se omezí na umělecký tisk, na který nebyla vybavena, a na tisk pro potřeby OVÚ.⁵⁷

Další rána přišla v květnu a červnu 1972, kdy revizní oddělení finančního odboru ONV Nový Jičín provedlo kontrolu v novojičínském OVÚ a všech jeho zařízeních (podobné kontroly se prováděly i v dalších vlastivědných ústavech kraje). Hlavním terčem kritik se sice stala stavební skupina, které bylo vytýkáno, že umožňovala vyplácení mezd načerno, ušetřena však nebyla ani Dílna. Nemusela vrátet více než 97 000 korun - jako stavbaři za „porušení cenových předpisů“ a „neoprávněné fakturované prostředky“. I ona se však stala terčem kritik za přijímání a účtování zakázek: „Namátková prověrka předložených dokladů ukázala, že DUG kromě výrobků a služeb uměleckého charakteru provádí i běžný tisk jako kupříkladu různé tiskopisy (pro KNV, ONV), novoročenky, losy, čestná uznání, svatební oznámení atd. Dále bylo zjištěno, že dne 6. 3. 1970 byla uzavřena mezi DUG Nový Jičín a knihovnou města Ostravy dohoda o pravidelném zhotovování a dodávání katalogizačních záznamů pro potřeby knihoven v Severomoravském kraji.“ Navíc se ukázalo, že ani vzorec pro výpočet cen, který Dílna používá, není v pořádku: „Ceny a fakturace grafických výrobků dílny nevycházejí... z platných ceníků polygrafického průmyslu, ale byly stanoveny na základě kalkulačního vzorce, který sice byl registrován, avšak nebyl podložen platnými předpisy a schválen. To se týkalo jak uměleckého, tak i merkantilního tisku... Na všechny tyto výrobky a služby neuměleckého charakteru není vypracován ani podnikový ceník ani není provedena cenová registrace výsledných kalkulačních přírážek. V důsledku toho došlo k porušení výnosu čís. 9 se dne 2.7.1969 o opatřeních v regulaci VC a MC a výnosu ČČÚ ze dne 30.12.1969 k provedení přechodného zákazu zvyšování cen podle nařízení vlády ČSR čís. 166/1969 Sb.“ Okresní revizoři na rozdíl od kontroly z Olomouce nepožadovali zrušení všech merkantilních zakázek, napadali však tvorbu cen v DUG a vyžadovali, aby muzeum získalo pro cenové kalkulace Dílny nové souhlasy a vyjádření v kraji i v Praze.⁵⁸

Na závěry obou kontrol se vedení muzea pokoušelo reagovat ústupky, což vyvolalo nové kolo sporů s osazenstvem Dílny. Komunistka a katolík F. Schwarz si na to ve zprávě pro předsedu ONV obsáhle stěžoval: „Tito pracovníci se značným neporozuměním přijímali nezbytná organizační, administrativní a bezpečnostní opatření, která bylo nutno v dílně jako zařízení polygrafického průmyslu zavést, měly-li být překonány vážné organizační, administrativní a výrobní nedostatky dřívějších let. Toto opatření považovali převážně za útok na jejich osoby (Valchář, Konečný), příp. na jejich adventistické extrémně náboženské přesvědčení. Snažili se i za ztížené existenční situace dílny prosazovat jen své úzce osobní zájmy, neoprávněnou účast na podílech hospodaření, nezdůvodněné proplácení výkonnostních odměn a přesčasových hodin. S. Valchář opakovaně požadoval na vedení OVÚ povolení k soukromému provozování grafických prací a k uzavírání zakázek, z nichž požadoval proplácení autorských honorářů jako soukromá osoba atd. Když byly tyto požadavky odmítnuty, začali s nepochopitelnou arogancí klást další. Tak s. Konečný požadoval, aby byla vedle jeho manželky a starší dcery Marty přijata do DUG do učebního poměru ještě mladší dcera, třebaže věděl, že plán 6 pracovníků byl již tehdy překročen o 1 pracovníka. Bez vědomí a souhlasu ředitele přijali s. Valchář a Konečný s. Smilkovou, která, jak bylo zjištěno, byla rovněž adventistkou. Hrubým a nevybíravým způsobem začali útočit na s. Cahla, který

nápravná opatření začal v dílně provozovat. Se stížnostmi ve věci svých platových a personálních záležitostí začali obcházet okresní a krajské instituce a advokátní poradny, kde podávali nepravdivé a zkreslené informace a nezdůvodněné stížnosti, třebaže věděli, že provedená opatření byla provedena v souladu s platnými předpisy.⁵⁹

Ředitel muzea a vedoucí Dílny měli po obou kontrolách postaráno o řadu služebních cest i o spoustu starostí. Na všech úrovních se rozběhl obvyklý kolotoč jednání, intervencí a protiintervencí. Nejdříve se F. Schwarz spolu s vedením Dílny pokoušeli změnit názor komise z Olomouce a poukazovali na podmínky, v nichž DUG vznikala. „Přes mé úsilí dosáhnout vysvětlením počátečních obtíží změny znění negativního vyjádření této komise, se toto nepodařilo,“ napsal později ředitel OVÚ. Pak vyrazili Novojičínští do Prahy, kde se s nimi ovšem zacházelo přísně. Na ministerstvu kultury se dověděli, že z materiálů, zaslaných Polygrafickým průmyslem vyplývá, že „v nejlepším případě nám bude komisi (t. j. ministerstvem průmyslu) povoleno tisknout autorské grafické listy a bude zakázáno používat tiskárenských zařízení (jako sazby, obtahovacích strojů apod.)“. Doktor Švábenský na Polygrafickém průmyslu, který v roce 1969 Dílnu povoloval, je zasypal výčitkami: „Stádium, do kterého se dostala Dílna v současné době, neodpovídá jeho představám, které měl o povaze a zaměření bibliofilské tiskárny. Doporučil, abychom zastavili veškerou obchodní činnost a nezhotovali tisky, které přísluší Polygrafickému průmyslu.“ Jako alternativu nabídl změnu DUG v jakýsi skanzen: „Struktura Dílny by měla být podle jeho názoru povahy především historicko-vědné ve vztahu ke krásným tiskům, tiskům bibliofilským, originálním autorským tiskům s patřičnou výtvarnou úrovní. Pro tuto činnost připouští, že by mohlo ministerstvo průmyslu povolit Dílně užívat sazby, nátiskových strojů a strojů formátu většího než B3.“⁶⁰

Několik měsíců po kontrolách se nic nedělo, a tak - místo aby čekal a jednal podle svého uvážení, což by asi udělal jeho předchůdce - se F. Schwarz v říjnu 1972 znovu obrátil na ředitelství Polygrafického průmyslu. V nové žádosti nepřímou reagoval i na kritiku z Prahy a pokoušel se bagatelizovat její obsah: „Uvedené zaměření činnosti dílny odpovídá také původnímu záměru navázat **zčásti** na tradici někdejší bibliofilské tiskárny Kryl a Scotti v Novém Jičíně, v důsledku počátečních potíží - nedostatečného finančního zajištění a technického vybavení, jež by umožnilo kvalitní výrobu, také pro nedostatek zakázek této povahy a nedostatek potřebných organizačních a výrobních zkušeností - se v prvních dvou letech existence dílny nepodařilo tento záměr realizovat. Tím došlo k **jistému překročení** původně vymezené náplně práce dílny a **zčásti** i k produkci běžných polygrafických výrobků. Stalo se tak převážně na žádost některých okresních institucí z důvodů naléhavé potřeby při splnění politických, národohospodářských, organizačních a jiných úkolů.“ Zároveň nabízel ústupek: muzeum je ochotno za jistých okolností přijmout pro Dílnu statut rozmnožovny: „Obracíme se na Vás se žádostí o poskytnutí výjimky, jež by rozšířila navrhovaný statut rozmnožovny o povolení výroby uměleckých, individuálně grafických tisků v kombinaci s ruční sazbou.“ Nedatovaná příloha k žádosti o povolení další činnosti DUG zároveň budí dojem, že v roce 1972 se muzeum ještě snažilo udržet chod Dílny bez zásadních změn. I když F. Schwarz

ujišťoval, že skončuje se zakázkami na tisk obchodních tiskovin (a později uváděl, že s jejich omezováním skutečně začal už v tomto roce), na udržení té nejdůležitější, totiž na práci pro knihovnu v Ostravě, zatím trval. „Dílna počítá i nadále s přípravou, zpracováním a tiskem kartotéčních lístků pro krajskou knihovnu v Ostravě, což bylo jako důležité racionalizační opatření zavedeno na doporučení odboru kultury KNV v Ostravě v r. 1970 a významným způsobem se osvědčilo,“ psal F. Schwarz do Prahy.⁶¹

Novojičínští zůstali i nadále nadměrně aktivní, dovídali se však stále totéž: „Vzhledem k tomu, že do června t. r. (1973 - pozn. aut.) ani na tuto žádost (z 30. října 1972 - pozn. aut.) nedošla odpověď a Vlastivědný ústav nedostal dosud žádné vyjádření, využil jsem svého delšího pobytu na VŠP ÚV KSČ v Praze k osobnímu jednání v této žádosti na oborovém ředitelství Polygrafického průmyslu v Praze... a na ministerstvu průmyslu ČSR, kde byl materiál mezitím postoupen k rozhodnutí. Na obou institucích mně bylo odpovědnými pracovníky vysvětleno, že tisk merkantilní povahy naší dílny nemůže být v žádném případě povolen, zatímco o tisku uměleckém, kde jsou reálné předpoklady, rozhodne příslušná komise. Současně mně bylo doporučeno, jak to učinila již komise z Olomouce, zrušení výroby tisku merkantilní povahy.“⁶²

Záhy po těchto jednáních OVÚ totálně kapituloval. Snad k tomu přispěly i nové potíže Dílny: „V květnu t. r. (tj. 1973 - pozn. aut.) byla provedena v OVÚ inspekce bezpečnosti práce, která ve stávajících prostorách konstatovala řadu nedostatků a zjistila, že pro tento objekt nebylo vydáno příslušné povolení k užívání k provozním a výrobním účelům. Následná hygienická prověrka z července t. r. navrhla uzavření této dílny pro vážné hygienické závady s okamžitou platností. Komise odboru výstavby MěstNV, která objekt znovu prověřila, toto rozhodnutí potvrdila. Na základě osobního jednání s okresním hygienikem bylo s ohledem na smluvní závazky dosaženo ústního povolení k částečnému užívání těchto místností do konce t. r.“ Možná se za tím skrýval další střet s osazenstvem Dílny, jak naznačují slova F. Cahla k umístění Dílny v nehygienických prostorách na Máchově ulici: „Já jsem také tlačil na to, aby to hygiena napadala, protože to nebylo zdravé.“ Efekt podle F. Schwarze nepřinesla ani jednání o novém výpočtu cen výrobků DUG: „Revizní zprávou doporučená jednání s Polygrafickým průmyslem a Svazem výtvarných umělců v Ostravě byla po téměř ročním jednání bezvýsledná.“⁶³

Po výčtu problémů následovala úplná rezignace na finančně nejdůležitější zakázku DUG: „Vzhledem i k tomu, že OVÚ nemá žádné náhradní prostory, kde by bylo možno zařízení dílny instalovat, jsem po dohodě s odborem kultury ONV a KNV nucen uvažovat v souladu s již výše uvedenými skutečnostmi o omezení této dílny na 3 pracovníky a o úplném zastavení tisku merkantilní povahy...“ F. Schwarz pak zdůraznil, že odbor kultury KNV „po seznámení s dosavadními výsledky jednání, se současnými těžko překonatelnými potížemi dílny (výměr o uzavření), jakož i s tím, že tisk merkantilní povahy této dílny povolen nebude, zaslal OVÚ rozhodnutí o delimitaci tisku kartotéčních lístků pro Krajskou knihovnu v Ostravě, který DUG zajišťovala a který by s ohledem na uvedené potíže v r. 1974 již zajistit nemohla.“ Ovšem odbor kultury KNV rozhodoval podle informací, které dostal

z OVÚ - a navíc muzeu zaslal jen doporučení, nikoli přímý příkaz k převodu výroby.⁶⁴

Po souhlasu s prudkým snížením produkce DUG bylo ještě třeba rozhodnout o osudu personálu: „Vzhledem k tomu, že výroba tohoto tisku představovala více než polovinu ročního výrobního plánu dílny (asi 250 tis. Kčs), považuje odbor kultury KNV (za nutnou - pozn. aut) také delimitaci 3 pracovníků DUG pro tuto výrobu, kterou si od 1. 1. 1974 krajská vědecká knihovna zajistí sama. Po projednání této skutečnosti s odborem kultury ONV a po informování školské a kulturní komise ONV Vlastivědný ústav souhlasí za dané situace s tímto řešením jako řešením jedinečně možným s tím, že pro delimitované 3 pracovníky DUG bude v KVK zajištěno při této výrobě zaměstnání. Zbývající pracovníci DUG přejdou na výrobní program převážně uměleckého tisku, který bude provizorně realizován v Žerotínském zámku do doby, než bude upraven interiér domu čp. 27 k tomuto účelu.“⁶⁵

V době, kdy F. Schwarz psal tyto řádky, nepracoval už v Dílně její první grafik. Z. Valchář opustil DUG k 15. srpnu 1973. Odchodu předcházela konflikt, na který F. Cahel vzpomínal takto: „Schwarz si mne zavolał do kanceláře. Seděl tam Štindl, který už neměl s muzeem nic společného. Hodili přede mne objednávku a především fakturu z Muzea revolučních bojů v Ostravě. Objednávka, kterou skutečně podepsal Štindl, byla na dvě věci: na vytištění jakýchsi map politického dění. Druhá věc, podepsaná Štindlem, byla na grafickou úpravu, že ji provede Josef Válek, výtvarník, který dělal na Okresním kulturním středisku. Faktura byla na dost peněz, přes deset tisíc. A co že na to říkám. Já říkám: „Abych vám řekl pravdu, to opravdu nevím. To šlo mimo mne.“ A tak oni na mne, proč to dostával Válek a ne já nebo Valchář, jsme přece výtvarníci. Měli to připravené a zavolałi taky toho Válka. A Válek řekl, že o tom neví, ale hrál přitom různými barvami. Tak tu úpravu dělal Valchář, ale nechával si to proúčtovat přes něho. Udělal si tak kšeft.“⁶⁶

Tak černobílé to ale ve skutečnosti nebylo, jak ukazují nedatované „Účty za výtvarné návrhy, které DUG zaplatil Dílnu v Ostravě pro tiskárnu“. Zde jsou uvedeny čtyři objednávky na grafické návrhy, jež hradila Dílna. První byla vystavena na grafické zpracování 22 obrazových listů pro soubor materiálů k volbám. Jako autor je zde uveden J. Válek – a také Z. Valchář. Ten figuruje rovněž na dalších třech objednávkách, jednou s F. Cahlem, jednou s ofsetovým tiskařem B. Konečným a jednou sám. První dvě objednávky, schválené ještě J. Štindlem, jsou každá na 14 840 Kčs, což odpovídalo více než půlročnímu platu vedoucího Dílny nebo pětíměsíčnímu platu ředitele OVÚ. Další dvě, které podepisoval už F. Schwarz, jsou na částky 7 420 a 2 120 korun. Čtyři zúčastnění si tak přišli celkově na 39 220 korun.⁶⁷

Dílna tak nabízela výtvarníkům možnost, jak na zakázkách, účtovaných uměleckému sdružení Dílo, přijít k poměrně slušným penězům. Zúčastnění přitom nedělali nic nelegálního, protože provádět podobné zakázky bylo původně povoleno, jak dokládá zápis z prosince 1969: „Ředitel sdělil, že... za umělecké návrhy, grafické návrhy apod. budou účtovány práce tohoto druhu podle zvláštních dohod, případně podle rozhodnutí Krajské komise „Díla“ Ostrava-grafická sekce, které budou návrhy předkládány ke schválení - pokud ovšem půjde o práce většího rozsahu.“⁶⁸ Uplynuly nějaké tři roky a už ani toto ujednání nemělo platit.

Záhy po Z. Valchářovi odešli i ostatní lidé, kteří spolu s ním Dílnu na podzim 1969 rozjížděli: Koneční měli podle doporučení odboru kultury KNV od počátku roku 1974 pracovat pro krajskou knihovnu a tisknout katalogizační lístky přímo v ní. Do Ostravy sice odešli všichni tři, pro knihovnu však nakonec pracovala jen Ester Konečná. Rýsovala se dokonce možnost, že Nový Jičín zcela opustí i vedoucí Dílny s celým provozem. O DUG měla podle něj v té době zájem Univerzita Palackého, která z ní chtěla udělat vlastní tiskárnu. „Bylo to na vlásku, měl jsem tam jít s Dílnou,“ uvedl F. Cahel. O setrvání Dílny při OVM nakonec podle něj rozhodla životní banalita: v Novém Jičíně mu byl přidělen byt, v té době nedostatečná věc, zatímco v Olomouci by na něj musel čekat ještě minimálně rok.⁶⁹

Kromě ztráty hlavní zakázky pro DUG však úřední tažení proti tištění „merkantilu“ v OVÚ mnoho nepřineslo. I když okresní revizoři označovali také čestná uznání, tiskopisy, novoročenky a svatební oznámení za obchodní tiskoviny, které by Dílna dělat neměla, ty se v ní tiskly dále. Když se „úřední šiml“ vyřádl, vznikl zřejmě jakýsi modus vivendi: Dílně se tolerovaly merkantilní zakázky, po nichž byla poptávka na politicky vlivných úřadech okresu i kraje a které pobočky MTZ tisknout nedokázaly a nechtěly, protože pro ně nebyly výdělečné nebo by vyžadovaly příliš velké pracovní nasazení a speciální grafické znalosti. V dokladech Dílny se dochovala celá řada dokladů, kdy se dělaly čtyři, tři a dokonce třeba jen jeden diplom nebo kdy se na už vytištěné čestné uznání zvlášť dotiskovalo jméno oceněného. „Nemuseli to dopisovat, my jsme to vytiskli,“ řekl Z. Valchář.⁷⁰

Dílna přitom neměla moc šancí zohlednit skutečné náklady na tuto neobvyklou práci, s níž ceníky a vyhlášky pro rozsáhlé tiskařské provozy rozhodně nepočítaly. V létě 1973 ještě plánovací odbor SmKNV připouštěl, aby Dílna účtovala správní a výrobní režii i zisk „v té úrovni, jak jste je používali k 30 .6. 1969“, a to „s ohledem na charakter rukodělné činnosti v této provozovně“. Účetní OVÚ uvedla, že zisk DUG představuje 22 % „na jednu korunu přímých mezd našich pracovníků“. O pár měsíců později však rozhodnutí kraje, připouštějící dvaadvacetiprocentní zisk, už neplatilo, neboť v „Potvrzení o evidenci sazeb režii, zásobovací přírážky a zisku...“ z října 1973 totéž plánovací oddělení SmKNV snížilo povolený zisk DUG na pouhých 9,41 %, tedy na méně než polovinu dosavadního stavu.⁷¹

Úsilí kontrolorů ze státních tiskáren a úředních revizorů vedlo tedy jen k tomu, že prudce klesl obrát Dílny i zisk, který směla mít ze svých výrobků. Katalogizační lístky se napříště tiskly už jen mimo DUG, ovšem s její technologií. A tak v době, kdy se toho hodně namluvilo o racionalizaci výroby a efektivním využitím strojního vybavení, se výroba lístků přesunula do krajské knihovny, která sice nyní konečně využila stroj, který už měla, efektivita využití strojního vybavení Dílny však odpovídajícím způsobem klesla.⁷² V DUG se nadále tiskly jiné obchodní tiskoviny, ať už to kontroloři a revizoři odsuzovali jakkoli. Výsledkem aktivit státního tiskařského monopolu a státních úřadů bylo jen ochromení Dílny, která ztratila velkou část své ekonomické zajímavosti.

Léta přežívání (1974 - 1981)

Od počátku roku 1974 pracovali v Dílně už jen tři lidé a jejich počet měl v dalších letech ještě klesnout. Dospělo to tak daleko, že F. Schwarz popíral, že by při muzeu vůbec nějaká běžná tiskárna existovala: „(DUG) není tedy tiskárnou ve skutečném slova smyslu, jak jste byl mylně informován, nezaměstnává tiskaře, ale profesionální výtvarníky, kteří své práce provádějí ve vlastní tiskové technice,“ psal Ladislavu Jalůvkovi z Olomouce, který projevil zájem o externí spolupráci s Dílnou. DUG přitom dál pracovala hlavně běžnou technikou ofsetového tisku, stejně jako tomu bylo před vlnou kontrol.⁷³

Ironií osudu je, že teprve v této chvíli byla vyřešena otázka umístění tiskařských strojů Dílny, i když nijak šťastně. Dům čp. 27 nebyl ani po létech jednání k dispozici a DUG v něm nikdy umístěna nebyla. Nakonec byla pro ni upravena část Žerotínského zámku. Nestalo se tak do konce roku 1973, jak to původně požadovala okresní hygiena, ale až o rok později. V lednu 1974 vypracoval vedoucí Dílny seznam úprav, které je bezpodmínečně nutné provést, aby DUG mohla být plně přemístěna do hlavní budovy novojičinského muzea, a v prosinci již předával klíče od místností na Máchově ulici bytovému podniku města. Okresní hygienik zasáhl do stavebních úprav jen požadavkem na instalaci odsávacích mřížek ve stropě obou WC používaných Dílnou.⁷⁴

Podle nedatovaného návrhu se počítalo s využitím celkem sedmi místností v přízemí a prvním patře Žerotínského zámku. V první místnosti přízemí měl být umístěn ofsetový stroj Dominant spolu s kopírovacím zařízením na kovolisty a s regály na tiskové formáty A2. V následující místnosti měl stát ofsetový stroj Romayor a knihtiskový příklopový stroj. V poslední a největší místnosti měla kromě skladu papíru a barev stát řezačka, zlatička a lámačka/perforátka na papír. V prvním patře se měla jedna místnost stát fotokomorou se dvěma zvětšovacími (Magnifax a Magnitarus), montážním prosvěcovacím stolem a skříněmi na fotomateriál. Bylo navrhováno umístit vedle fotokameru pro reprodukci předloh. Třetí místnost měla sloužit jako sazárna, v níž měl kromě regálů s písmem stát i obtahovací lis a rýsovací zařízení Reis. Čtvrtá a nejmenší místnost se měla stát pracovní výtvarníka. Skutečnost byla poněkud jiná. V prvním patře sice byla umístěna fotokamera, zpracovávaly se zde filmy a byl zde i prostor pro výtvarníka, sazárna tam však „nedorazila“. První místnost v přízemí, věčně zatemněná, sloužila spíše jako odkládiště málo používaných strojů (např. zlatičky). Ve druhé místnosti, kde měl stát Romayor, se nacházel obtahovací lis a v rohu naproti němu příklopový stroj, střed místnosti vyplňovaly sazečské „kasy“, v nichž se dala najít klasická písma jako Empiriana či Veneziana, ale také zdobná Uнциála a Figural či bezpatková písma jako Universal grotesk, Maršův grotesk a Pražské kamenné písmo. Přestože to byla (spolu s tiskárnou) zdravotně nejrizikovější část Dílny, právě zde se často přijímaly návštěvy. V poslední místnosti byly kromě skladu barev a papíru umístěny tiskové stroje. Ve výklenku pod oknem do parku okolo zámku stála řezačka a vedle ní lámačka. Ve výklenku u okna do dvora stál pracovní stůl, kde se obvykle vyřizovala agenda se zákazníky Dílny.⁷⁵

I když se úpravy místností pro Dílnu táhly ještě po celý rok 1974, už koncem roku 1973 posloužilo její chystané stěhování jako argument ve sporu

s novojičinskou pobočkou Státní banky československé, které se nelíbilo, že muzeum koupilo do Dílny rádio. „Nákup byl proveden s vědomým záměrem, neboť provozovna se stěhuje z dosavadních hygienicky závadných prostor na Máchově ulici do nově adaptovaných prostor ve vlastivědném ústavu. Provozovna... velmi úzce spolupracuje s předními výtvarníky okresu. Naším záměrem bylo vhodně vybavit především přijímací kancelář provozovny po stránce odpovídajícího kulturního pracovního prostředí jak pro návštěvníky, tak i pro pracovníky provozu. Domníváme se, že estetizace a zlepšení podmínek bude odpovídat povaze i zaměření provozovny umělecké grafiky,“ přesvědčoval ředitel muzea banku v prosinci 1973.⁷⁶

Na rádio tedy ještě bylo, na nové stroje však už ne. V roce 1975 se počítalo s výdaji Dílny ve výši 130 000 korun a příjmy 136 000 Kčs. O dva roky později byly příjmy a výdaje plánovány ve shodné výši 110 000 korun. S přebytkem ve výši deset tisíc korun znovu počítal rozpočet na rok 1981. Přinejmenším v roce 1975 byla skutečnost lepší než plán: vydělalo se 151 000 korun. I tak to byla ani ne třetina toho, co Dílna dokázala získat ve svých nejlepších letech. Hlavní zdroj investic tedy zmizel. Příjmy stačily jen na úhradu mezd a odměn, na použitý materiál a na různé režijní poplatky (energie, telefon, pošta apod.). Finanční problémy dále zhoršilo dvaapůlnásobné zvýšení nájmu oproti Štindlově době. Přitom tehdy se musel platit nájem z místností v cizím domě, zatímco nyní bylo muzeum s Dílnou „na svém“.⁷⁷

Nových investic do zařízení však bylo opravdu zapotřebí. Už v květnu 1974 došlo k závažné poruše ofsetového stroje Romayor a záhy poté se rozbil ruční příklopový lis. Dílna naštěstí měla náhradu, starý stroj Cobald, zakoupený už dříve v podniku KOH-I-NOOR České Budějovice. Avšak teprve z roku 1979 se dochoval dopis, odrážející zájem o koupi nového Romayoru. K ničemu ovšem nevedl a je jen tristním dokladem o stavu tehdejší ekonomiky. Vyplývá z něj totiž, že Dílna by mohla získat nový stroj až za 6 let po objednání, protože 97 % vyrobených Romayorů se vyváželo a zbytek byl už na léta dopředu „zamluven“.⁷⁸

Dílna tedy dál pracovala s opotřebovaným a stárnoucím zařízením. Všichni věděli, že její technický stav představuje riziko, problém se však řešil čistě byrokraticky. V lednu 1976 zaměstnanci opět podepisovali prohlášení, že „byli seznámeni s tím, že stroje provozu DUG jsou většinou zastaralé a nemají všechny potřebné bezpečnostní úpravy proti možnému úrazu“. Hned poté následuje pasáž, v níž ještě každý zaměstnanec DUG slibuje, že „v případě neopatrného zacházení se stroji, materiálem nebo energií nebudu činit zodpovědným za případný úraz nebo vzniklou škodu své nadřízené pracovníky“. Zařízení Dílny nebylo nijak významněji modernizováno až do jejího definitivního konce v roce 1994, tj. nezměnilo se k lepšímu ani po obnově demokracie a po zániku ideologických i dodavatelských omezení.⁷⁹

Místo modernizace se okleštěná DUG přizpůsobovala poměrům: 18. února 1976 se její pracovníci připojili k široce propagovanému a prosazovanému hnutí brigád socialistické práce (BSP). Rok 1976 je uveden i na prvním listu pečlivě tištěné „Kroniky BSP kolektivu pracovníků Dílny umělecké grafiky OVM Nový Jičín“, která však vznikla asi až o dva roky později. V názvu je totiž zmínka o OVM, tedy o Okresním vlastivědném muzeu, a na něj byl OVÚ přejmenován až v roce 1978. Kronika začíná „závazkem“, v němž se tři pracovníci DUG ujišťují, že jejich

„vazbou je jediné čestnost, pravdivost, skromnost, obětavost a pracovitost jednotlivců, ve kterých je nutno se vzájemně posilovat a vychovávat, společně bojovat proti jakýmkoliv formám kariérismu, nepoctivosti, nespravedlnosti a byrokracii“. „Zvláštní význam soutěže“ o bronzový odznak BSP (to bylo na úvod, pak se mohlo soutěžit ještě o odznak stříbrný a zlatý) byl spatřován „ve společném úsilí o plné využití strojů a zařízení v provozu Dílny, ve sledování vědecko-technického pokroku..., uplatňování zlepšovacích návrhů a nových metod práce a maximální výrobní soběstačnosti“. Nic konkrétnějšího k „socialistické práci“ pro rok 1976 kronika neobsahuje, ani pro rok následující, z něž se dochoval vlastně jen titulní list. Nedatovaný záznam pro obě léta ukazuje, že kromě „vytvoření jednotného programu soutěže, specifického k problematice naší dílny“ a vstupu pracovníků do pobočky Čs. vědeckotechnické společnosti při národním podniku Autopal se aktivita brigády omezovala jen na společné návštěvy různých výstav a navázání „družby“ s BSP v přerovském muzeu a s mateřskou školou. Ještě pro rok 1978 brigáda vypracovala závazek, k jehož nejkonkrétnějším bodům patří příslib, že vedoucí Dílny seřídí tiskařský stroj a vymění v něm ložiska, zatímco jeho kolega „se bude věnovat barevnému vyřešení starých strojů... a provede i jejich nátěry“ (navíc měl ještě omítnout sklad a sestavit v něm znovu regály). Dílna pak požádala o udělení již zmíněného bronzového odznaku, což zdůvodnila i tím, že „naš závazek má dlouhodobý charakter a dvě léta jeho plnění přineslo mnoho prokazatelných výsledků“ a navíc už „uplynulo dvouleté období od přihlášení našeho kolektivu do soutěže“. Tím zmínky o BSP v Dílně končí. V dubnu 1980 zaměstnanci Dílny už jen vysvětlovali, proč se neúčastnili „dobrovolné“ sobotní směny. Alibi měl každý: vedoucí poukázal na své nadpracované hodiny v DUG, sazečce onemocnělo dítě a grafik dodal potvrzení, že si „buduje byt ve formě této brigádnické práce“ a že tak odpracoval již 200 hodin z 250.⁸⁰ I čistě soukromá záležitost jako práce na vlastním bytě se teď už počítala, aby bylo co vykazovat. V mikroskopické podobě se v tom odráží neúspěch komunistických vládců a jejich snah motivovat lidi k lepší práci. Hnutí BSP, které se v době vrcholící normalizace rozjelo pod tlakem shora, se potichu rozpadalo nebo stávalo čirou formalitou, jakmile zeslábl tlak a pozornost dohlížejících orgánů.

Zdá se, že i přes slavnostně vytištěný „závazek“ a zapojení do preferovaného soutěžení přetrvávala nedůvěra vedení k Dílně. V některých měsících během let 1975 až 1977 je v knize docházky zaznamenáno až šest kontrol ředitele muzea, a protože jeho kancelář byla jen dvě patra nad tiskárnou, pravděpodobně se tam zastavoval i častěji.⁸¹

Poptávka po práci Dílny přetrvávala i bez BSP, což demonstrují měsíční plány práce, které se více méně úplně dochovaly pro léta 1972 až 1983. Podle nich zaujímaly knižní tisky v práci Dílny od roku 1973 už jen okrajovou roli. V roce 1978 vyšla dlouho připravovaná a ještě déle odkládaná práce Adolfa Turka, rozsáhlá monografie Hrad a panství Starý Jičín. I když se ještě tiskly různé katalogy a jiné drobné práce, byla Turkova práce vlastně tečkou za nedlouhou řádkou knižních tisků DUG.⁸²

Dílna hodně pracovala pro novojičínské muzeum: kromě různých propagačních materiálů, formulářů, provozních tiskovin, evidenčních karet, textů pro muzejní

expozice, letáků, plakátů, katalogů a pozvánek mu dodávala tzv. Zelený telegram, zaměřený na péči o životní prostředí, grafické listy pro výstavy a různé tisky pro sokolníky, působící při OVÚ.⁸³

Ke stálým zákazníkům patřilo Slezské muzeum v Opavě, pro něž se tiskly graficky řešené obálky Metodického zpravodaje, a Vlastivědný ústav v Přerově, který si objednával vytištění výročních zpráv (1976 - 1978), druhé vydání Flossovy práce o Komenském (1977) či tisk textů z kolokvia o J. A. Komenském (1979).⁸⁴

Nejdůležitějšími zákazníky DUG byly ale státní orgány: různé odbory novojičínské MěNV a ONV a zejména okresní i krajské sbory pro občanské záležitosti, pro něž Dílna už dříve dělala příručky a nejrůznější drobné tisky. Pro tyto instituce se v ní tiskly informační letáčky, nejrůznější tiskopisy, doklady pro nástup do čela prvomájových a jiných průvodů, plakáty k různým výročím i záplava diplomů, čestných a děkovných uznání, děkovných dopisů, veřejných ocenění, pamětních listů, legitimací k medailím a blahopřání – úřady v komunistickém Československu byly veřejným oceňováním posedlé. Pro podniky se už netisklo tolik jako v prvních letech, Dílna pro ně však stále pracovala, jen místo návodů a letáčků k výrobkům opět tiskla spíš nejrůznější čestná uznání a „podniková vyznamenání“.⁸⁵

Zaměříme-li se na umělecky ambicióznější aktivity Dílny, vidíme, že těžiště její práce se nyní přesunulo od knih ke skutečně uměleckým tiskům. Ne však k těm současným, nýbrž k minulým: vznikla poptávka po reprodukcích starých rytin, které představují asi nejzajímavější tisky DUG v tomto i následujícím období Dílny. Tisk lovecké rytiny z 18. století si v Novém Jičíně objednalo muzeum ve Frýdku-Místku (a bylo s tím dost mrzutostí), pro přerovské muzeum se tiskly rytiny z Komenského díla *Didactica opera omnia*, pro rožnovské Valašské muzeum v přírodě se dělaly kramářské písně, tištěné robustní uncíálou.⁸⁶

Zdaleka nejvíce se však tiskly veduty, pohledy na historická města a krajiny ze 17., 18. a 1. pol. 19. století. Na jejich občasný tisk narazíme už v prvních letech Dílny, kdy nejednou posloužily jako záhlaví různých diplomů nebo výzdoba v menším tisku. V roce 1971 se jednalo o „tisk reprodukcí města Olomouce“ pro potřeby Filozofické fakulty Univerzity Palackého. Další rok se tiskl pohled na Fulnek a také reprodukce první mapy Moravy od Jana Amose Komenského. V roce 1973 vznikl v DUG rozsáhlý soubor reprodukcí starých rytin ke 400. výročí Univerzity Palackého v Olomouci. V témže roce rozmnožila Dílna nejstarší vedutu města Mohelnice, která se pak tiskla ještě v letech 1975 a 1978.⁸⁷

Jak ale slábl význam knižních publikací v produkci Dílny, vystupuje tisk vedut jako její svébytná „vizitka“ stále více do popředí. Objednávalo si je Slezské muzeum v Opavě, Okresní vlastivědné muzeum v Karvině (pro Český Těšín a Fryštát), města Šternberk či Šumperk i různé instituce v Novém a Starém Jičíně, pro něž se obvykle dělala reprodukce veduty Nového Jičína se Starým Jičínem v pozadí z roku 1729.⁸⁸ Je těžké vysvětlit, čím dobu „reálného socialismu“ tolik uchvátily rytiny ze 17. a 18. století. Jistou roli sehrálo jistě historické povědomí a lokální hrdost. Barokní a klasicistní veduty jsou obvykle nejstarším vyobrazením zdejších měst. Lákat mohla i umělecká kvalita těchto děl. Úřady si tak mohly pořídit reprezentativní dárek, aniž by musely najímat umělce pro vytvoření grafické předlohy a pak

zařizovat tisk. Pokud se veduty dochovaly v aspoň trochu přijatelné kvalitě, zpracování předlohy i tisk zařídila Dílna. Komunistickému režimu bývá mj. vytýkáno, že žil na účet budoucnosti. V tomto případě však „žil“ spíše na účet dosti dávné minulosti.

Od poloviny 70. let vznikaly v Dílně častěji větší soubory grafik, ať už soudobých nebo starých. Bílovec si nechal dvakrát tisknout soubory pohledů na své školy, město Olomouc si v Dílně zadalo tisk reprodukcí svých zakládacích listin a snad i čtyři vytištěné veduty Českého Těšína a Fryštátu měly tvořit větší celek. V roce 1979 vyšel z DUG také soubor Očima dětí, obsahující výtvarné práce ze Severomoravského kraje.⁸⁹

Příprava reprodukcí nebyla nijak jednoduchá, jak dokládá korespondence o potížích s reprodukováním rytin i vzpomínka F. Cahla na fotografování nejstarší listiny města Olomouce: „Dostal jsem tu zakládací listinu, byla tam pečeť Přemysla Otakara II. a já to musel nafotit. Dal jsem to do kamery, a protože pečeť byla plastická, musel jsem to dělat tak, aby neházela stíny a aby listina byla zároveň vyrovnána - vlnila se totiž. Zaostřil jsem na tu pečeť - a ještě že jsem zaostřil. Díval jsem se lupou na matnici, abych přesně chytil ostrost, a jak se dívám, na pečeti začala (vznikat) taková slza vosku - já jsem to (tj. reflektory pro nasvícení listiny - pozn. aut.) okamžitě vypnul a foukal na ni. Mohl jsem tu pečeť roztavit - byly tam žárovky 500 wattů nebo kolik to mělo. Byl jsem z toho na mrtvici, ale nic z toho nebylo. Jen jsem to vychladil, dal jsem to zase na chvíli pod kameru, až jsem to udělal.“ Dost si tehdy oddechl, že kurýři, vyslaní se vzácnými dokumenty, nebrali své povinnosti příliš vážně. „Oni vlastně měli provázet tu věc po celou dobu reprodukčního procesu, měli to hlídat, dokud se s ní pracuje. Takže když jsem reprodukoval zakládací listinu Přemysla Otakara II., měl u toho někdo být. Nikdo tam samozřejmě nebyl, v temné komoře jsem byl sám.“⁹⁰

V Olomouci však Dílna nepracovala jen pro úřady města, nýbrž také a zejména pro Univerzitu Palackého. Po několika menších tiscích si Univerzita v rámci oslav 400. výročí svého založení objednala už zmíněný soubor reprodukcí deseti starých rytin, který tvořil přílohu publikace „VNIVERSITAS OLOMVCENSIS 1573 - 1973“. Spolupráce pokračovala i později tiskem úvodních stránek bakalářských tezí z 18. století či pamětních listů s obrazy univerzitních insignií. Pro různé univerzitní zájemce se tiskly i veduty.⁹¹

Dílna byla zakládána jako místo pro umělecké tisky a tedy pro tisky umělců. V jejich písemnostech se často mluví o spolupráci se Svazem českých výtvarných umělců (SČVU), jak to vidíme například už v „ideové náplni“ z počátků DUG, kde se uvádí: „Hlediska výtvarná budou postupně konfrontována se Svazem výtvarných umělců s úmyslem vytříbit nebo obhájit jejich formu.“ Další „ideový plán“ ujišťoval, že „značného pokroku bylo dosaženo v otázce navázání spolupráce se Svazem výtvarných umělců, který se již v roce 1973 stane závazně garantem výtvarně-grafické úrovně a ceny u tisků, které svou povahou spadají do naší výrobní sféry“. Přímé doklady o kontaktech s SČVU však v dokladech Dílny chybí.⁹²

V její korespondenci také najdeme jen ojedinělé zmínky o skutečných uměleckých tiscích - těch, na které se měla podle svých ideových programů a prohlášení zaměřovat. Pedagog Alois Zbavitel (1899 - 1977) jí koncem roku 1974

vřele psal: „Byl jsem velmi potěšen umělecky vypraveným tiskem, který nám velmi dobře slouží a je zdrojem naší radosti.“ Grafička Helena Hašpicová z Čech u Přerova se v létě 1981 zajímala, zda by jí Dílna mohla udělat pro její kolekci sedm grafických listů za použití tří barev. Nakonec se pro ni vytiskly tři grafiky. V témže roce si novojičínské muzeum objednalo kresbu malíře Adolfa Zábranského (1909 - 1981) - chystalo totiž otevření pamětní síně tohoto výtvarníka. Nahlédnutí do archivu prací DUG ukazuje, že se v ní tiskly i práce Jiřího Dratvy, Jiřího Drozda, Karla Franty, Vlastislava Holuba, Břetislava Janovského, Karla Řihovského aj.⁹³

Do Dílny chodili na stáže také studenti uměleckých škol, například grafik Pavel Strnad, který v Dílně tiskl i svou diplomovou práci, malířka a grafička Alice Burová nebo v roce 1980 Eva Němečková, pro jejíž matku Kornélii se v Dílně dělaly barevné papíry na vystřihovánky. Rok po E. Němečkové se v DUG objevil také Stanislav Lubojacký z Bílovice, dnes akademický malíř. V roce 1971 se dokonce jednalo i o pravidelných exkurzích do Dílny z Univerzity Palackého, není však doklad, že by se tento záměr uskutečnil.⁹⁴

Druhá krize a uzavření Dílny (1981 - 1984)

Móda starých tisků časem dorazila i do Ostravy. Severomoravský KNV si počátkem 80. let objednal tisk reprezentativního souboru pohledů na města kraje, který obsahoval dvacet listů. Kromě Fryštátu, Fulneku, Olomouce a Šumperka v něm najdeme pohledy na Bílovec, Bruntál, Frenštát p. R., Hranice, Jeseník, Litovel, Moravskou Ostravu, Potštát, Rožnov p. R., Rýmařov, Šternberk, Uničov, na hrad Hukvaldy i na technická díla, jako byla Anselmova huť ve Vítkovicích či řetězový most v Moravské Ostravě. Tento soubor, který Dílna tiskla v letech 1982 - 1983, byl jejím nejrozsáhlejším a graficky nejnáročnějším počinem. O něco dříve, v letech 1981 - 1982, z ní vyšel soubor kreseb lidových staveb Těšínska od Ladislava Báči, který si v Dílně dvakrát objednalo OVM v Českém Těšíně.⁹⁵

Ještě v prvních měsících roku 1981 se mohlo zdát, že situace Dílny se opět trochu zlepšuje: od ledna se v záznamech o docházce objevuje po několika letech znovu čtvrtý zaměstnanec - výtvarník Zdeněk Matiaško. Po třech měsících však jeho jméno opět zmizelo. A mělo být ještě hůře: počátkem podzimu 1981 se DUG personálně rozpadla. V září odešla Dana Kučerová, v říjnu se s Dílnou rozloučil grafik Petr Řezníček. Zbyl pouze vedoucí DUG, který pak už jen čas od času dostával k ruce nějakou nekvalifikovanou výpomocnou sílu.⁹⁶

Ztráta zaučeného personálu měla dopad na výnosy DUG. Příjmy plánované na rok 1982 byly nejdříve zvýšeny na 160 000 Kčs (oproti 150 000 v roce 1981, kdy v ní ještě pracovali průměrně tři lidé). Pak však byly sníženy na 120 000 a plán pro rok 1983, kdy byl v Dílně už jen F. Cahel, počítal s obratem pouhých 80 000 korun. V dezolátní personální situaci už DUG neplnila ani tyto snížené plány - její výdělky byly vždy o několik tisíc korun menší, než se očekávalo: 142 800 Kčs v roce 1981, 117 700 Kčs v roce 1982. V prvním pololetí 1983 sice DUG vydělala 47 600 korun, tedy více než polovinu celoročního plánu pro uvedený rok, ale tento „náskok“ asi záhy ztratila kvůli nemoci F. Cahla.⁹⁷

Ten tak propásl i okamžik, který měl zviditelnit přínos DUG a nepřímo čelit silící hrozbě jejího zániku: 23. listopadu 1983 dostala Dílna čestné uznání ministra

kultury ke 30. výročí vzniku sborů pro občanské záležitosti (viz obrazová příloha). Není jistě náhodou, že pomoc přišla od těch, jimž DUG udělala desetitisíce různých graficky upravených tisků.⁹⁸

Záchranná akce však skončila fiaskem. „Kvůli nemoci jsem požádal svoji známou, aby vyznamenání v Praze vyzvedla. Byl tam ale i Schwarz - věděl to, i když ne ode mne. Když mně vyvolali, tak tam šla a on taky. Málem se o to poškubali. Další konflikt vyvolalo uznání z Prahy přímo v muzeu. Byl pak konec roku, kdy se dělalo zhodnocení práce zaměstnanců, a ředitel nás začal stírat. Začal vykládat, že veřejnost o nás nic neví: „Jak se angažujete jako kulturní pracovníci? Jak se vy angažujete?“ Já jsem se přihlásil a řekl jsem: „Zamyslete se nad tím, co říkáte. Když dostala Dílna... Ale to nebyla Dílna, je to pod hlavičkou muzea Nový Jičín. Toto muzeum tedy dostalo vyznamenání od ministra kultury - víte tady o tom někdo?“ Nikdo o tom nevěděl. Tak říkám: „Když vy jste to převzal, tak vy byste o tom měl informovat. Když myslím dirigent souboru Ondráš dostal vyznamenání, byly toho plné noviny. Muzeum dostalo vyznamenání a vy jste nic neřekl.“ A on se tehdy vztekl a říkal: „Co jste chtěl? Abych já chodil po městě a bubnoval? To si myslíte, že já budu dělat?“⁹⁹

Opakovaná onemocnění vedoucího DUG nebyla náhodná: další rok byl znovu dlouhodobě na nemocenské. I když se po přesunu do Žerotínského zámku hygienické poměry v Dílně zlepšily, pro lidi to byl stále rizikový provoz. Od konce 70. let se o něj začala, snad i z podnětu F. Cahla, opět zajímat okresní hygiena. V říjnu 1981 vydal okresní hygienik MUDR. Jan Skiba příkaz k řešení hygienických nedostatků. Termín pro splnění rozhodnutí byl 31. 12. 1981. Jak ale bylo zvykem, nic se nestalo ani tehdy, ani v dalších dvou letech.¹⁰⁰

Tlak na zlepšení hygienických poměrů ale neustával, a tak ředitel muzea volil radikální řešení: rozhodl se DUG uzavřít. „V rámci OVM, jak ukázal vývoj posledních 5 let, nelze zajistit její příznivý vývoj a takovou existenci, jež by odpovídala základním zásadám hospodárnosti a efektivity“, zdůvodňoval svůj záměr v rozboru stavu Dílny z července 1983 a zároveň nepřímě odmítl požadavky okresní hygieny: „Zřízení a vybavení nových místností by si vyžádalo statisícových nákladů, které dílna ani OVM nemá k dispozici a které by fakticky v současném i perspektivním stavu produkce byly nerentabilní a nenávratné.“ Poté navrhl likvidaci DUG k 1. lednu 1984 s tím, že její zařízení převezme novojičínská pobočka MTZ nebo oddělení propagace okresního kulturního střediska (dále OKS).¹⁰¹

K 1. lednu 1984 však Dílna nezanikla. Místo toho nacházíme další rozbor s datem 10. ledna 1984, který je obsahově víceméně totožný se svým předchůdcem z roku 1983, jen datum likvidace DUG bylo posunuto na 1. červenec 1984 s tím, že „tyto návrhy na řešení (tj. na likvidaci - pozn. aut.) vyplývají z předběžných jednání s uvedenými organizacemi“, tj. s MTZ a OKS. Dokument ale v jednom ohledu přitvrdil. Dosud byly kromě nemožnosti dodržet předpisy o bezpečnosti práce uváděny pro likvidaci Dílny jen ekonomické argumenty. Dokument z 10. ledna 1984 však dodal i argument politický: „Vážným problémem dílny jako polygrafického zařízení je při současném personálním stavu také dodržování předpisů bezpečnosti práce a kontrolní činnosti a s tím souvisejících opatření proti možnému zneužití.“ Kdo chtěl, mohl to číst jako obvinění, že vedoucí Dílny je politicky nespolehlivý.¹⁰²

Uzavření DUG se asi moc nelíbilo novojičínskému ONV, který se na poslední chvíli pokusil angažovat i kraj: poslal tam lednový rozbor F. Schwarze a žádal o stanovisko. KNV dal ale od Dílny ruce pryč a odmítl zasáhnout, když napsal: „...vycházíme z předpokladu, že rozbor je zpracován objektivně a že zejména analýza ekonomických ukazatelů odpovídá současné provozně organizační situaci.“ Pak se rozpoutal pitoreskní souboj o to, kdo vlastně Dílnu zavře. Odbor kultury ONV totiž požádal o kontrolu hygienických podmínek v DUG, jež proběhla v březnu a květnu 1984 s očekávaným výsledkem. Odborná pracovnice okresní hygieny, která ji provedla, mohla jen konstatovat, že nebyl splněn žádný z bodů rozhodnutí, jež její nadřízený vydal na podzim 1981. A tak 19. 6. došlo do OVM rozhodnutí okresního hygienika, zakazující další činnost Dílny s platností od 1. 7. 1984, tedy v termínu, který už v lednu navrhoval F. Schwarz. Muzeum se sice mohlo proti verdiktu odvolat do 15 dnů od doručení, zmínku o tom jsem však nenašel. Činnost DUG tak skončila.¹⁰³

Definitivní tečka za jejím působením to nicméně ještě nebyla. Jen se zastavily stroje, vedoucí Dílny přešel do výtvarného oddělení muzea a zajímavé kousky z vybavení Dílny si rozebraly jednotlivé úseky OVM. Když bylo třeba vytisknout popisky k výstavám nebo připravit nějakou pozvánku, oťrel se prach ze sazby či ze strojů a práce se udělala. Několik let tak Dílna „spala“. Opět se o ní mluvilo, jen když ji chtělo podle F. Cahla převzít koncem 80. let Slezské muzeum.¹⁰⁴

Úplný konec přišel až s desetiletým zpožděním. Dva roky po obnovení své činnosti v roce 1992 se Dílna uzavřela znovu, tentokrát už natrvalo. Tento „druhý život“ DUG zde připomínám hlavně proto, že vrhá zajímavé světlo na diskuse o rentabilnosti či nerentabilnosti Dílny. Ironií osudu totiž je, že podnět k novému otevření Dílny vzešel od téhož vedení muzea, které tolik usilovalo o její uzavření. Oživení činnosti „nehospodárné“ DUG bylo snad první novou myšlenkou, na níž se v OVM začalo po převratu pracovat: už 27. prosince 1989 vznikl „Návrh koncepce k otevření provozu Dílny umělecké grafiky Okresního vlastivědného muzea po 1. lednu 1990“ a o čtyři měsíce později posuzoval podmínky pro obnovu její činnosti týž okresní hygienik, který DUG o 6 let dříve uzavřel.¹⁰⁵

Závěr

Dílna umělecké grafiky nikdy nedosáhla krylovské typografické úrovně kvalitou ani kvantitou svých knižních tisků. Nedostala k tomu šanci: počet knih a brožur, které směla v období 1969 - 1984 vytisknout - nejednou s velkými problémy a průtahy - sotva přesáhne hranici několika desítek. To je zanedbatelné číslo ve srovnání s téměř 1100 zatím zjištěnými tisky z firem Kryl a Scotti/Karel Kryl. Navíc to byly z největší části čistě užitkové tisky.

DUG se neprosadila ani jako tiskárna pro umělce, i když jí prošla řada lidí, kteří se uměním zabývali. Po řadě peripetií se zaměřila spíše na menší tisky: diplomy, slavnostní písemnosti a zejména reprodukce starých tisků. Hodnocení uměleckého odkazu Dílny je však úkolem pro jinou studii, než je toto historické zpracování jejich osudů.

Sonda do vývoje tohoto malého provozu ukazuje, co lidé dokázali v době dočasného uvolnění na konci 60. let a jak ani dusivý příkrov následné „normalizace“

neukončil boje o Dílnu a její směřování. Naopak: konflikt byl řadu let způsobem její existence a v jeho rámci se jednotlivci i různé skupiny snažili skrytě či otevřeně prosazovat své cíle, představy a zájmy. Vývoj DUG je také zajímavou ukázkou překážek, na něž narážel ve společnosti komunistického „reálného socialismu“ každý spontánnější pokus o dobré dílo.

Tab. 1: Seznam zjištěných tisků DUG (1969 – 1984)

- 1945 - 1975 Třicet let osvobození - třicet let budování socialistického školství v Bílovci. MěNV Bílovec 1975.
- 25 let lidové školy umění v Novém Jičíně. Nový Jičín, LŠU a SRPŠ 1970, 1500 ks.
- 50 let Komunistické strany Československa v Severomoravském kraji. Ostrava, Sm KNV - odbor kultury 1971, 2000 ks.
- 80 let muzejní a vlastivědné práce ve Frenštátě pod Radhoštěm 1893 - 1973. Katalog k výstavě. OVÚ Nový Jičín 1973.
- AMFO 1973. Katalog výstavy. Ostrava, Krajské kulturní středisko 1973, 300 ks.
- *Borovička. Katalog k výstavě.* Nový Jičín, Okresní kulturní středisko 1975, 300 ks.
- Dějiny Kunína. Kunín, MNV 1970, 700 ks.
- **Dopisy J. G. Mendla. Brno, Oblastní muzeum.**
- **Dopisy Petra Bezruče Otakaru Bystřinovi.** Nový Jičín, OVÚ.
- Eva Václavková. Obrazy. Scénografie. Katalog k výstavě. Opava, Dům umění 1976, 550 ks.
- Floss, P.: Nástin života, díla a myšlení J. A. Komenského. OVÚ Přerov 1972, 2000 ks.
- **Floss, P.: Nástin života, díla a myšlení J. A. Komenského.** 2. vydání OVÚ Přerov 1977, 3000 ks.
- Frenštátské barvířství. Katalog k výstavě. Muzeum města Frenštátu p. R. 1972, 500 ks.
- II. konference Českého svazu lyžařů. Praha, Český svaz lyžařů 1973, 200 ks.
- Jahn, Metoděj: Valašská legenda. Rožnov p. R., Valašské muzeum v přírodě 1980, 150 ks.
- Jarko Stanovský '73. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1973.
- Jednotni v budování socialismu - jednotni ve volbách. Ostrava, KNV 1971. 4790 ks
- Jiří Jaromír Drozd: Kresby z cest. Nový Jičín, OVÚ 1973, 300 ks.
- Kadlčík, K. - Vančura, J.: 50 let bojů KSČ a budování v okrese Nový Jičín. Soubor textů k diapozitivům pro učitele dějepisu a občanské výchovy. Nový Jičín, Odbor školství ONV a Okresní pedagogické středisko 1971.
- **Kadlčík, K.: Hrst pověstí z Novojičínska.**
- Komenský, J. A.: Listové do nebe, Nový Jičín, Vlastivědný ústav 1970, 1800 ks.
- **Komenský, J. A.: Listové do nebe. 2. vyd.**
- *Marie Parmová-Knězková.* Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1969, 200 ks.

- Marie Parmová-Knězková: Starý Frenštát. Obrazy a kresby. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1972, 500 ks.
- Mládí v tanci. Krásy Beskyd. Katalog k výstavě. Nový Jičín, Okresní kulturní středisko 1973, 500 ks.
- Modrotisk ve Frenštátě. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1972, 800 ks.
- Mordýřská balada o donu Špagátovi. Rožnov p. R., Valašské muzeum v přírodě 1980, 150 + 150 ks.
- Olga Bohdálková: Tapiserie, Lubor Těhnik: Keramika. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1972.
- Pamětní kniha Severomoravského kraje. Ostrava, KNV 1972, 1 ks.
- Pavel Křížkovský: K 150. výročí jeho narození. Opava 1970, 1000 ks.
- Po stopách historie. SÚPP 1973.
- Průvodce památkem J. A. Komenského. Nový Jičín, OVÚ 1970, 3000 ks.
- Průvodce turisty v Novém Jičíně. Nový Jičín, ONV 1971, 6500 ks.
- Předávání občanských průkazů. Pomůcka sborům pro občanské záležitosti. Nový Jičín, ONV 1975, 250 ks.
- Příkryl, Emil: Helena Salichová-život a dílo. Nový Jičín, OVÚ 1970, 1500 ks.
- **Příkryl, Emil: Bílovec.** Bílovec 1971.
- Příručka pro střediskové knihovny Severomoravského kraje. Ostrava, Knihovna města Ostravy 1971, 500 ks.
- **Reml, Lubomír - Líbal, Dobroslav: Nový Jičín.**
- Rozbor činnosti lidových knihoven Severomoravského kraje v roce 1972. Olomouc, Státní vědecká knihovna - Krajský kabinet knihovnictví 1973, 200 ks.
- Rozvoj města Frenštátu pod Radhoštěm 1945 - 1971. Propagační brožura. Frenštát p. R., MěNV 1971, 3000 ks.
- *Sborník k 25. výročí února 1948.* Nový Jičín, OKS 1973.
- Sborům pro občanské záležitosti. Pomůcka - svatební projevy. Nový Jičín, ONV 1973.
- Sborům pro občanské záležitosti. Pomůcka. Nový Jičín, ONV 1972.
- Sčítání lidu 1970. Nový Jičín, Statistický úřad ONV 1971, 300 ks
- Seznam památek okresu Nový Jičín. Nový Jičín, OVÚ 1972, 600 ks.
- Seznam výročních zpráv středních škol uložených ve sbírkovém fondu Vlastivědného ústavu v Přerově. Přerov, OVÚ 1977, 250 ks.
- Sigmund Freud. Příbor 1969, 1000 ks.
- *Soubor propagačních materiálů k 30. výročí zdravotní výchovy.* Ostrava, KÚNZ 1982, 100 ks
- Současná lidová řezba. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1972, 400 ks.
- **Stavební vývoj města Nový Jičín.** Nový Jičín, OVÚ.
- Turek, Adolf: Bratrský sbor ve Fulneku. Nový Jičín, OVÚ 1970, 2000 ks.
- Turek, Adolf: Hrad a panství Starý Jičín. Nový Jičín, OVÚ 1978.
- Užité umění Jana Vávry z Nového Jičína. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ nedat.
- Věra Otevřelová: Rožnovská výšivka. Katalog k výstavě. Rožnov p. R., Valašské muzeum v přírodě 1972, 4000 ks.
- Voskovec, Jiří - Werich, Jan: Láska zhrzená.

- Voskovec, Jiří - Werich, Jan: Píseň strašlivá o Golemovi.
- VŘSR 1917 - 1972. Výstava výtvarných umělců okresu Nový Jičín. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1972, 500 ks.
- Výběr z prací Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze. Nový Jičín, OVÚ 1973, 400 ks
- Výstava současné tvorby. Výtvarní umělci okresu Nový Jičín k 30. výročí Vítězného února. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1978.
- Výstava současné tvorby. 8. společná výstava výtvarných umělců okresu Nový Jičín. Nový Jičín, ONV - OVM 1983, 500 ks.
- Výstava výtvarných umělců okresu Nový Jičín. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1974, 700 ks.
- Výstava výtvarných umělců okresu Nový Jičín na počest 30. výročí osvobození ČSSR. Katalog k výstavě. Nový Jičín, OVÚ 1975.
- *Výstava výtvarných děl ve Fulneku a Uherském Brodě.* Olomouc, UP 1970, 600 ks.
- *Výstava výtvarných umělců Severomoravského kraje.* Katalog k výstavě. Ostrava, krajská organizace ČSVU 1982, 550 ks.
- Základní devítiletá škola Starý Jičín. SRPŠ při ZDŠ a školní a kulturní komise MNV ve Starém Jičíně, 1973.
- Zelený telegram č. 1 - 34. OVÚ Nový Jičín 1975 - 1978, náklad 500 až 1200 ks.

Pozn.: Kromě autora a titulu je uváděno místo vydání, vydavatel, rok vydání a náklad - samozřejmě pokud se je podařilo zjistit. Nejsou zahrnuty různé prospekty, návody a letáky. Ze seznamu byly vyřazeny tituly jako Informační bulletin ONV, Informátor OV ČČK, Metodický zpravodaj Slezského muzea, Pionýrský zpravodaj a Zpravodaj pro poslance KNV, u nichž DUG tiskla obvykle jen obálky.

Proloženy jsou označeny publikace, jejichž přesný název se nepodařilo zjistit (v dodacích listech, které byly základem pro vypracování této tabulky, se často uvádí jen povaha tisku, ne jeho přesný titul). Tučně jsou označeny publikace, jejichž vydání bylo plánováno nebo se o něm jednalo, ale které buď nevyšly, nebo u nichž se kvůli mezerovitosti dokumentů nepodařilo zjistit, zda vydány skutečně byly.

Tab. 2: Seznam reprodukcí vedut, starých listin a grafických souborů, tištěných v DUG (1969 - 1984)

- František Kaliwoda: Pohled na Frenštát z roku 1857. Frenštát p. R., MěNV 1982, 160 + 20 ks.
- Faksimile rytin z knihy Jana Amose Komenského Didactica opera omnia z roku 1657. OVÚ Přerov, OVÚ Nový Jičín, Gymnázium Bílovec 1975 - 1979, 200 + 100 + 69 ks.
- Faksimile veduty města Šternberka z 1. poloviny 19. století. OÚNZ Olomouc - nemocnice Šternberk 1978, 100 ks.
- Faksimile veduty města Šumperka z počátku XIX. století. Šumperk, MěNV 1976 - 1977, 500 + 100 + 300 ks.
- Faksimile veduty města Šumperka z počátku XIX. století. Šumperk, OVM 1978 - 1980, 175 ks.

- Historické pohledy na města Severomoravského kraje. Ostrava, odbor kultury Sm KNV 1983, 1000 souborů po 20 ks.
- Klášterní Hradisko u Olomouce (mědirytina, kolem roku 1724).
- *Lovecký výjev z 18. století.* Frýdek Místek, OVM 1980, 55 ks.
- Mohelnice z doby kolem roku 1621. Mohelnice, Výbor pro oslavy 700 let města Mohelnice 1973, 260 ks.
- *Právo na výběr mýtného. Faksimile listiny.* Šumperk, asi 1976.
- Očima dětí. Katalog dětských výtvarných prací. Ostrava, KSPOZ rady Severomoravského KNV 1979, 5000 ks.
- Olmutium - Olmütz. Reprodukce původní rytiny M. A. Ruprechta a I. CH. Haffnera z 1. poloviny 18. století, uložené v Okresním archivu v Olomouci.
- Pohled na město Nový Jičín z r. 1729. Nový Jičín a Starý Jičín, 1975 - 1983, 915 ks.
- Pohled na město Příbor z roku 1728, detail z plánu Příbora a okolí, kolorovaná kresba štětcem Karla Ludvíka Chrámků, Příbor, asi 1976.
- Pohled na Fryštát (okres Karviná) v 1. polovině 18. století. Rytina podle kresby B. B. Wenera z díla „Scenographia urbium Silesiae“, Norimberk 1737. Český Těšín, OVM 1981, 150 + 50 ks.
- Pohled na Těšín v 1. polovině 18. století. Rytina podle kresby B. B. Wenera z díla „Scenographia urbium Silesiae“, Norimberk 1737. Český Těšín, OVM 1981, 150 + 50 ks.
- Pohled na Těšín v 1. polovině 17. století. Rytina z díla M. Meriana „Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae“, Frankfurt n. M. 1650. Český Těšín, OVM 1981, 150 + 50 ks
- Pohled na Těšín okolo roku 1625. Rytina z díla Daniela Meissnera „Sciagraphia Cosmica“. Český Těšín, OVM 1981, 150 ks.
- *Reprodukce bakalářských tezí Univerzity Olomouc.* Olomouc, Univerzita Palackého 1979, 1000 souborů po 3 ks.
- Reprodukce původní rytiny C. Würbse a Joh. Poppela Der Ring mit dem Rathaus in Olmütz.
- *Školy Bílovec.* Bílovec, MěNV 1975, 1976, 100 + 700 ks.
- Těšínsko v kresebné dokumentaci Ladislava Báči. Český Těšín, OVÚ 1981 - 1982, 600 + 600 ks.
- Univerzitní kolej v Olomouci (mědirytina, kolem roku 1724).
- VNIVERSITAS OLOMVCENSIS 1573 - 1973. Olomouc, UP 1973, 300 + 700 souborů.
- Záhloví výučního listu Jakuba Kalupy z Hradce s pohledem na Opavu, rytina neznámého autora kolem r. 1800. Opava, Slezské muzeum 1982, 150 ks.
- *Zakládací listiny města Olomouce.* Olomouc, MěNV 1978, 500 + 20 ks.

Pozn.: Proloženy jsou označeny grafiky, u nichž se nepodařilo zjistit přesný název nebo původního autora. Nalezené reprodukce Oslavy Olomouce, hlavního města Moravy z r. 1640 a Požár Nové brány v Olomouci roku 1675 patřily zřejmě k souboru bakalářských tezí, u několika dalších grafik z Olomouce se nepodařilo zjistit vydavatele ani další údaje.

- ¹ K historii obou bibliofilských tiskáren viz Mocek, M.: K dějinám tiskařských firem Kryl a Scotti a Karel Kryl (1909 - 1950). In: Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín (dále VSONJ) č. 49, s. 55 - 67. Činnost firmy Karel Kryl, která po vynuceném odchodu z okupovaného Nového Jičína v roce 1938 našla útočiště v Kroměříži, byla ochromena již po únorovém uchopení moci komunisty. Tiskárna pak byla definitivně zničena v dubnu 1950. Tamtéž, s. 63. Soupis českých bibliofilských tisků uvádí samozřejmě řadu titulů i po roce 1950, žádný z nich však nevznikl v Novém Jičíně (ani v Kroměříži). Viz Sánka, A. - Bubla, F.: České bibliofilské tisky, díl 5., Praha 1971.
- ² Studie se opírá o rozhovory, které autor vedl s vedoucím DUG panem Františkem Cahlem a jeho kolegy Zdeňkem Valchářem a Bohumírem Konečným, dále o dokumenty nalezené v pozůstalosti F. Cahla a o písemnosti Dílny, dostupné v Muzeu Novojičína (MNJ). Protože pozůstalost ani písemnosti Dílny nejsou dosud zpracovány jako řádné archivní fondy, jsou jednotlivé dokumenty citovány jen podle názvu nebo s odkazem na jejich povahu a s datem jejich vzniku. Zároveň je odlišeno, zda se dokument nachází v pozůstalosti F. Cahla (dále jen Pozůstalost), nebo v písemnostech Muzea Novojičína (dále jen MNJ). Za možnost pracovat s pozůstalostí pana Františka Cahla děkuji jeho ženě paní Zdence Cahlové. Za zpřístupnění písemností DUG uložených v MNJ děkuji ředitelce muzea PhDr. Sylvě Dvořáčkové a jejím kolegům panu Janu Čípoovi a Mgr. Renatě Jaškové. Knihovnici muzea paní Ireně Jaškové děkuji za upozornění na řadu titulů, vytištěných v DUG. Pro účely studie nemohl být využit klíčový fond ONV Nový Jičín ani písemnosti ústředních úřadů. V dosud předaných písemnostech ministerstva kultury ČR se podle sdělení pracovnice Národního archivu ČR PhDr. Michaely Munkové nepodařilo písemnosti o DUG najít. Fondy ministerstva průmyslu ČR a generálního ředitelství Polygrafického průmyslu (dále GR PP), které by mohly blíže osvětlit počátky Dílny a její první krizi, nebyly dosud zpracovány, stejně jako fond ONV Nový Jičín.
- ³ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. Jednotliví pamětníci se ovšem ve svých výpovědích o počátcích Dílny velmi lišili. F. Cahel řekl, že vytvoření Dílny „mi navrhl Jaroslav Štindl, ředitel muzea, to byla jeho myšlenka“. Tamtéž. Totéž uvedl i v jednom ze životopisů ve své pozůstalosti a v obsáhlejší textu o DUG. V druhém životopise naopak psal, že založení DUG byla jeho myšlenka. Viz Pozůstalost, Dílna umělecké grafiky Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně, nedat.; životopis ze 14. března 1987, životopis z října 1987. Podle Zdeňka Valcháře přišel s myšlenkou Dílny F. Cahel a on, zatímco bývalý ošetový tiskař Dílny Bohumír Konečný nejdříve přisuzoval tuto ideu jen svému souvěrci Z. Valchářovi a pak řekl, že „to měl v plánu s F. Cahlem“. Rozhovor se Z. Valchářem 7. 8. 2011; rozhovor s B. Konečným 30. 8. 2011.
- ⁴ Neuspořádaná a nepřístupná pozůstalost Jaroslava Štindla z let 1945 - 1978 je uložena ve Státním okresním archivu Nový Jičín. Děkuji řediteli archivu PhDr. Karlu Chobotovi za laskavé poskytnutí revizní zprávy o Dílně z roku 1972 z tohoto fondu a za sdělení, že v pozůstalosti se nenacházejí dokumenty o přípravách na založení Dílny.
- ⁵ Profesor Střední umělecko-průmyslové školy v Uherském Hradišti Rudolf Kubiček byl členem redakční rady časopisu *Bibliofil*, který se od 10. ročníku tiskl v tiskárně Kryl a Scotti a pak až do svého zániku za okupace v tiskárně Karel Kryl. Podle mých dosavadních zjištění ilustroval Kubiček třináct tisků z tiskáren Kryl a Scotti/Karel Kryl a u jedenácti je uváděn jako autor typografické úpravy.
- ⁶ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. V roce 1967 vyučoval František Cahel na pedagogické škole v Novém Jičíně a zároveň externě studoval na katedře výtvarné teorie a výchovy Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (1965 - 1971). Ještě v roce 1967 přijal místo vedoucího výtvarníka ve výrobním družstvu Dřevoplast Nový Jičín, kde, jak

- uvedl, „jsem mohl prakticky uplatnit své zkušenosti v tiskařině a umělecké grafické práci“. Ve VD Dřevoplast pak setrval až do převzetí funkce vedoucího DUG v květnu 1970. Viz Pozůstalost, životopis ze 14. března 1987.
- ⁷ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009.
- ⁸ Pozůstalost, Dílna umělecké grafiky...; rozhovory s F. Cahlem 4. 9. a 28. 12. 2009, kde připomínal, že „to nebyl jen Majkus - na ONV i KNV to ještě bylo obsazeno lidmi, kteří věděli, co je to bibliofilie a krásný tisk“. V rozhovoru ze 28. 12. 2009 zmínil kromě L. Majkuse ještě inspektora Lumíra Sklenáka, který si později nechal v DUG tisknout řadu novoročenek, a nejmenovaného šéfa knihárství Albatrosu v Ostravě-Zábřehu, který byl členem komise Českého fondu výtvarných umělců. Z umělců připomněl malíře a grafiky Jiřího Drozda, Jana Hrnčárka, Vlastislava Holuba a Josefa Treuchela. K dalším jménům uvedeným v textu viz rozhovor se Z. Valchářem 7. 8. 2011. Reich byl zbaven funkce v roce 1970, Opravil byl ve své funkci potvrzen v r. 1969. Jména a funkce ověřeny podle kroniky města Nového Jičína 1945 - 1973. Viz Státní okresní Archiv Nový Jičín (dále SOKA NJ), fond Městský národní výbor Nový Jičín 1945 - 1990 (1991), i. č. 279, s. 359, 385. K poradě umělců viz MNJ, úryvky neoznačené a nedatované zprávy, psané na stroji Optima, který patřil Dílně. Také F. Schwarz později zdůrazňoval širší inspiraci pro vznik Dílny: „Myšlenka obnovení této tradice (Kryla a Scottiho - pozn. aut.) alespoň v malé míře dozrávala delší dobu, především mezi zainteresovanými výtvarnými umělci a kulturními pracovníky Novojičína.“ Viz MNJ, Dodatek k žádosti o povolení činnosti Dílny umělecké grafiky při OVÚ v Novém Jičíně - návrh organizační, tech. a obsahové koncepce činnosti OVÚ, čj. 514/72, nedat. kopie s ručními vpisky, pravděpodobně příloha k MNJ, Žádost o povolení výjimky ve smyslu § 13 vyhl. č. 67/71 Sb.... z 30. října 1972.
- ⁹ Viz rozhovor s F. Cahlem 28. 12. 2009, s B. Konečným 30. 8. 2011 a se Z. Valchářem 7. 8. 2011. Ten uváděl, že výrok padl při jednání na ministerstvu kultury. Pravděpodobnější ale je, že se tak stalo na GR PP. Srv. MNJ, Cestovní zpráva ze služební cesty konané dne 14. června ss. Konečným a Cahlem do Prahy z 22. 6. 1972. Z. Valchář vyzvedával roli svého nadřízeného a kamaráda F. Cahla při jednáních v Praze i jinde: „Dobře nakupoval a seznamoval se s lidmi. Vždy dovezl něco z Moravy - slivovici. Když s tím šel, vyřídil věci vždycky. Přesně věděl, komu dát něco jiného a komu tu slivovici.“ Viz rozhovor ze 7. 8. 2011.
- ¹⁰ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. K získání místností viz Pozůstalost, Přidělení nebytových prostorů čj. 4557-MH-68-OH ze 14. 2. 1969. K postoji ONV viz MNJ, Sdělení o rozhodnutí komise, čj. Kult-456/1969-275/Maj ze 3. 7. 1969. Souhlas GR PP byl nutný i proto, aby bylo možné nakoupit tiskařské stroje a zařízení. Stroje, které tiskly ve formátu A3 a větším, totiž podléhaly doзору tiskáren. Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009.
- ¹¹ Zemský archiv Opava, fond Severomoravský krajský národní výbor Ostrava (dále ZA Opava, f. Sm KNV), důvodová zpráva ze 14. listopadu 1969 pro schůzi rady Sm KNV 25. listopadu 1969. Za zpřístupnění těchto nezpracovaných písemností děkuji pracovníkům ZA Opava. Souhlas GR Polygrafického průmyslu v Praze byl obsažen ve výměru ze dne 18. června 1969, č. j. Dr. Š./Bo-107. Jeho originál se nepodařilo nalézt. Viz ZA Opava, f. Sm KNV, odbor kultury, i. č. 46, karton 11, Revizní zpráva o výsledcích periodické revize... ze 7. června 1972. F. Cahel uváděl, že souhlas k rozjezdu Dílny musely dát i státní Moravské tiskařské závody (dále MTZ), ty ale podléhaly Polygrafickému průmyslu. Viz rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. K obsahu výměru GR PP viz MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ ze 6. září 1973, adresovaná předsedovi ONV Milanu Tomančákovi.
- ¹² Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. ZA Opava, f. Sm KNV, důvodová zpráva ze 14. listopadu 1969 pro schůzi rady Sm KNV 25. listopadu 1969.

- ¹³ ZA Opava, f. Sm KNV, zápisy ze schůzí rady 10. listopadu 1969, č. 3474/134, a 25. listopadu 1969, č. 3503/135. Návrh na zřízení DUG předkládal radě v obou případech vedoucí odboru služeb Sm KNV Emil Honzek, a to po projednání s odborem kultury a finančním odborem Sm KNV. Rozhodnutí odboru ONV z 8. prosince 1969 mělo číslo jednací prům 368/69-sk/6. K rozhodnutím Sm KNV a ONV Nový Jičín viz též MNJ, dopis čj. 152/1970 z 8. března 1970 a MNJ, Zpráva pro školskou a kulturní komisi ONV v Novém Jičíně pro den 7. července 1971.
- ¹⁴ Viz objednávky čj. 86, 87 a 88/69 z 20. června 1969, dopis čj. 769/69 z 28. 10. 1969. Do začátku tak měla Dílna zásoby papíru v hodnotě 55 000 Kčs, což téměř odpovídalo její celoroční spotřebě.
- ¹⁵ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. Podle něj byla řezačka pořízena již před rozjezdem Dílny. Plán na rok 1970 z 30. 12. 1969 ale uvádí mezi položkami, které bylo třeba zajistit v roce 1970, i „řezací stroj s lisem“, jakož i „jeden malý tiskařský stroj (i ruční s větší plochou)“ či nové druhy sazby. Jedině maloofsetový Romayor běžel „nepřetržitě od roku 1969“. Viz MNJ, Zdůvodnění potřeby ofsetového stroje formátu A2, čj. 694/73 z 6. 12. 1973. K papíru a jeho spotřebě viz MNJ, Plán práce DUG na rok 1970, nedatováno, nepodepsáno.
- ¹⁶ Rozhovor se Zdeňkem Valchářem 7. 8. 2011.
- ¹⁷ Viz rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009, který k umístění tiskárny uvedl: „Dali jsme se Štindlem hlavy dohromady: měl seznam místností, které nejsou využity. Na rohu Máchovy a Revoluční vyšťáral tři přízemní místnosti. Tam jsme se upíchlí, tam se dal Romayor, tam se dala sazba.“ Podle údajů okresního hygienika tam měla DUG „4 velmi malé místnosti, které nelze prakticky větrat“. Viz Pozůstalost, Hygienická prověrka Dílny umělecké grafiky při Okresním vlastivědném ústavu v Novém Jičíně na Máchově ul. z 8. 6. 1970.
- ¹⁸ K datu zahájení činnosti viz MNJ, Zpráva pro školskou a kulturní komisi ONV v Novém Jičíně pro den 7. července 1971. Také kronika Nového Jičína zmiňuje Dílnu až v roce 1970. Viz SOkA NJ, fond MěNV Nový Jičín 1945 - 1990 (1991), i. č. 279, s. 411. F. Cahel sice 4. 9. 2009 uváděl, že oficiálně byla Dílna uvedena do provozu od 1. ledna 1970. Podnětem k tomuto i k dalším rozhovorům s ním byl však jeho povzdech v létě 2009, že záhy uplyne 40 let od vzniku dílny a nikdo si toho ani nevšiml. K objednávkám viz MNJ, Objednávky za rok 1969, nedat., kde se ale uvádí jen přijaté zakázky z doby od 3. do 30. října 1969.
- ¹⁹ MNJ, záznam z pracovní porady dne 14. 12. 1969, kde se uvádí: „Bude-li jedna pracovní hodina DUG účtována jako ve stavební skupině částkou 20,40 Kčs, bude pro mnohé objednavatele nepřijatelná, protože instituce, pro které podle plánu na rok 1970 budeme pracovat, nejsou instituce výrobní, nemají dostatek prostředků a také dílna není určená k tomu, aby příliš vydělávala. Snížením nákladů o 30 %, tj. na 70 % z částky 20,40 Kčs u stavební skupiny, by umožnilo vydání této publikace (Pavel Křížkovský – pozn. aut.). Tedy hodina u DUG měla by se počítat podle tohoto návrhu částkou čistá mzda pracovníka + 70 % režie, a to by činilo cca 16,31 Kčs za jednu odpracovanou hodinu pro fakturaci. Stejným způsobem by se mohlo a mělo počítat i u ostatních zakázek.“
- ²⁰ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. Sedm zaměstnanců uvádí ve své zprávě ředitel muzea František Schwarz. Viz MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ ze 6. září 1973, kde se také uvádí, že k datu vyhotovení dokumentu měla Dílna už jen pět zaměstnanců. O rok dříve tam bylo ještě šest lidí. Viz MNJ, Prohlášení pracovníků dílny umělecké grafiky OVÚ Nový Jičín o převzetí osobní odpovědnosti za požívání (sic!) zařízení dílny umělecké grafiky OVÚ ze 17. března 1972. Reprodukce fotografie zaměstnanců firmy Kryl a Scotti viz Mocek, M.: c.d., VSONJ 49, s. 57.

- K nástupu F. Cahla 8.5.1970 viz MNJ, Dodatek pracovní smlouvy – pracovní náplň, nedat., nepodeps.
- ²¹ MNJ, plán práce pro rok 1973, nedat., nepodeps.
- ²² Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. Malíř a grafik Otakar Zelenka byl do roku 1979 vedoucím výtvarného oddělení OVÚ/MNJ. Do činnosti DUG byl zapojen už od konce roku 1969, kdy jej J. Štindl jmenoval poradcem pro DUG. Viz MNJ, Zápis z porady DUG 14. 12. 1969. „Malou stávku“ potvrdil Z. Valchář, B. Konečný ji popíral. Uvedl jen, že „Zelenka byl pro nás cizí“, a proto se proti němu stavěli. Rozhovor se Z. Valchářem 7.8.2011 a s B. Konečným 30. 8. 2011. Výhrady měl i personál Dílny. „Do DUG nepřinesl (F. Cahel) takřka nic. My jsme od něj očekávali mnohem více,“ řekl B. Konečný. Tamtéž. „Dovedl obhájit některé věci, ale lidi nedovedl obhájit.“ Viz rozhovor se Z. Valchářem 7. 8. 2011
- ²³ MNJ, Zápis z výrobní porady pracovníků DUG ze dne 1. 10. 1970.
- ²⁴ Rozhovor se Z. Valchářem 7.8.2011. Viz též MNJ, Dodací listy pro rok 1970, č. 11, 18, 22, 4/2, 40/2, 42/2, 49/2, pro rok 1971, č. 29/3, 27/71; Objednávky za rok 1970, č. 1/70 a Objednávka tiskovin čj. 1/70, nedat. (pro Uherský Brod), Objednávky za rok 1970, č. 27/70 (pro Suchdol), Objednávky za rok 1971, č. 4/71 (pro Ostravu), sešit Záznamy DUG, zápisy ze 4. 2. 1971 (pro Nový Bohumín) a 24. 3. 1971 (příjemce neuveden). Po polovině roku 1971 už podobné zakázky z písemností DUG zcela mizí, aspoň navenek - s jedinou výjimkou v roce 1973, kdy se tiskly opět pozvánky, tentokrát na „mírový synod“ Československé církve husitské. Viz MNJ, neoznačený hnědý sešit, objednávka č. 28 z roku 1973; dodací listy pro rok 1973, č. 46/6.
- ²⁵ MNJ, Zápis z výrobní porady pracovníků DUG ze dne 1. 10. 1970.
- ²⁶ MNJ, záznam z pracovní porady dne 14. 12. 1969, plán práce na rok 1970 z 30. 12. 1969, podepsáno J. Štindlem; plán práce DUG v N. Jičíně na rok 1970, nedat., koncept (počítá s příjmem 385 000); Hodnocení za 1. pololetí 1970; Fakturace tiskařských výrobků v roce 1970, nedatováno. Viz též ZA Opava, f. Sm KNV, odbor kultury, i.č. 46, karton 11, Revizní zpráva o výsledcích periodické revize... ze 7. června 1972. K půjčce na rozjezd Dílny viz MNJ, Umělecká a činnost a hospodářské výsledky Dílny umělecké grafiky při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně, zpráva za 1. pololetí 1971, nedatováno, kde se uvádí: „Počáteční provozní kapitál 100 000 Kčs byl získán půjčkou od ONV a byl ještě v témže roce splacen.“ Totéž v MNJ, Zpráva pro školskou a kulturní komisi ONV v Novém Jičíně pro den 7. července 1971.
- ²⁷ Revizní zpráva uvádí, že nakonec byl schválen plán příjmů ve výši pouhých 320 000 Kčs; viz ZA Opava, f. Sm KNV, odbor kultury, i. č. 46, karton 11, Revizní zpráva o výsledcích periodické revize... ze 7. června 1972. Srv. MNJ, Plán práce na rok 1971 z 29. 12. 1970. Zcela odlišné údaje viz MNJ, Zpráva pro školskou a kulturní komisi ONV v Novém Jičíně pro den 7. července 1971, podle níž činil celoroční plán příjmů na rok 1971 427 000 Kčs a příjem za 1. pololetí činil 205 350 Kčs, zatímco výdaje za materiál jen 105 000 Kčs.
- ²⁸ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. Viz i MNJ, Hlášení o ukončení odběru z 28. 12. 1974, jímž se k 1. 1. 1975 ruší odběr elektrického proudu pro provozovnu DUG na Máchově ulici 8.
- ²⁹ MNJ, dopis Výzkumného ústavu polygrafického (dále VÚP) z 10. 3. 1970, žádost OVÚ o zapůjčení denzitometru a kopírovací desky z 30. 4. 1970, odpověď VÚP z 8. 5. 1970, kde se za zapůjčení obou zařízení na šest měsíců požaduje 1212,90 Kčs. Podle dopisu OVÚ čj. 408/70 z 27. 5. 1970 si muzeum zapůjčí denzitometr, kopírovací deska bude dodána po opravě. Zápis o převzetí denzitometru ze 16. 6. 1970. Filtry Gevaert byly asi dosti staré, protože jejich belgický výrobce už v roce 1964 fúzoval se západoněmeckou firmou Agfa a jejich společné produkty pak měly značku Agfa-Gevaert. K zavádění nové

- technologie pultónového tisku viz MNJ, Umělecká a činnost a hospodářské výsledky Dílny umělecké grafiky při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně, zpráva za 1. pololetí 1971. Dále dotaz zaslaný Severografii ze dne 4. 4. 1970, odpověď z 9. 4. 1970, podle níž by stroj stál 15 000 korun, tedy sotva desetinu z původní pořizovací ceny 204 400 Kčs. Viz též dopis Severografie z 27. 5. 1970.
- ³⁰ Odpověď Adamovských strojiren ze dne 7. 4. 1970 na objednávku č. 32/70-DUG z 13. 3. 1970. K opravě řezačky viz dopis Adamovských strojiren z 3. 12. 1971. Viz i MNJ, dohoda s Janem Spáčilem ze 4. 12. 1971.
- ³¹ MNJ, dopis OVÚ čj. 389/70 z 23. 5. 1970.
- ³² MNJ, dopis čj. 809/DUG/70 z 25. 10. 1970. Odpověď maďarské firmy v písemnostech DUG nalezena nebyla. Ke koupi nové Optimy viz MNJ, čj. 145/72-DUG z 6. dubna 1972. K ceně Škody viz http://nezapomente.cz/zobraz/60_leta_na_silnicich, cena z roku 1969, platila však jistě i dále, neboť v tomto roce byly úředně zmrazeny ceny zboží a služeb.
- ³³ MNJ, Zpráva pro školskou a kulturní komisi ONV v Novém Jičíně pro den 7. července 1971; plán práce pro rok 1972 ze 14.1.1972. V plánu na rok 1971 už J. Štindl nežádal další vybavení pro tiskárnu, nýbrž na přípravu tisku. Požadoval dva psací stroje, prosvětlovací a retušovací stůl, kontaktní kopírovací přístroj PAWO, drátošičku, lámačku, lepičku a – kvůli zavádění pultónového barevného tisku - barevná kopírovací a reprodukční zařízení. Jako by žil někde jinde, varovně dodával, že „dosavadní vybavení naprosto nestačí a v konkurenci neobstojí“. Viz MNJ, plán práce na rok 1971 z 30. 12. 1970.
- ³⁴ MNJ, dopis čj. 152/1970 ze dne 8. března 1970, adresovaný GR PP. Viz též MNJ, dopis Severografie z 9. 4. 1970, kde je stanovena podmínka, že stroj pro tisk formátů A2 lze OVÚ prodat, jen pokud předloží povolení k používání takového stroje od GR PP.
- ³⁵ K práci pro umělce viz MNJ, Ideová náplň Dílny (DUG), nedatováno, vznik snad na konci roku 1969, spíše ale později. V ní se jako hlavní náplň práce Dílny uvádí „tisk volných grafických listů, bibliofilii a jiných krásných tisků jak pro potřebu soukromou, tak pro potřeby organizací a institucí“. K problémům s tímto zaměřením viz MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ ze 6. září 1973, kde se poněkud alibisticky uvádí: „V době, kdy (F. Cahel - pozn. aut.) nastoupil do dílny jako vedoucí, byla zaměřena a vybavena již převážně na merkantilní tisk. Přeměna tohoto zaměření na tisk umělecký narážela na nedostatek zakázek tohoto druhu, na nedostatek potřebného vybavení a na nevyhovující kádrové obsazení...“ K zákazníkům Dílny viz MNJ, soupisy objednávek a také plány práce. V těch figurují na předních místech, hned po OVÚ Nový Jičín, obvykle Okresní a Městský národní výbor Nový Jičín, Okresní kulturní středisko Nový Jičín, Severomoravský KNV a různé městské či místní národní výbory.
- ³⁶ MNJ, Dodatek k žádosti o povolení činnosti Dílny umělecké grafiky při OVÚ v Novém Jičíně - návrh organizační, tech. a obsahové koncepce činnosti MNJ, čj. 514/72, značka XXI/3, nedat. kopie s ručními vpisky, pravděpodobně příloha k MNJ, Žádost o povolení výjimky ve smyslu § 13 vyhl. č. 67/71 Sb... z 30. října 1972. K porušování výměru GR PP viz MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ ze dne 6. září 1973.
- ³⁷ MNJ, Ideová náplň Dílny (DUG), nedat., nepodeps. Viz též rozhovor se Zdeňkem Valchářem 7. 8. 2011.
- ³⁸ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009, kde uvedl, že za dohodou s ostravskou knihovnou stál J. Štindl, který přišel s myšlenkou sjednotit tisk katalogizačních lístků pro celý kraj. Viz též MNJ, Dohoda uzavřená mezi Knihovnou města Ostravy a dílnou umělecké grafiky při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně o pravidelném zhotovování a dodávání katalogizačních záznamů pro potřeby knihoven v kraji ze dne 6. 3. 1970; průvodní dopis

- zn. KMO-Vok-8/73 k návrhu dohody na rok 1973 z 15. 1. 1973 s poznámkou F. Cahla o podpisu dohody.
- ³⁹ MNJ, Fakturace tiskařských výrobků v roce 1970, nedat.; plán práce na rok 1972, nepodepsaná a nedatovaná kopie s rkp. poznámkami; plán práce na rok 1973, nedat., nepodepsaný, sign. XXI/4. K heslu Dílny viz např. MNJ, plány práce na rok 1970 a 1971.
- ⁴⁰ Tamtéž. Komentář k tiskům pro Fulnecké dny jsem získal od F. Cahla při diskusi nad plány práce OVÚ a OVM, není však o nich zvukový záznam. Předloha pro tisk horoskopu byla v Dílně vysázena a vytištěna v říjnu 1969, viz MNJ, Záznamy DUG, říjen 1969.
- ⁴¹ K cenám za jednotlivé tiskařské práce viz MNJ, Fakturace tiskařských výrobků v roce 1970, nedatováno. Třetím největším zdrojem příjmů byly „ušlechtilé tisky charakteru čestných uznání, diplomů, typograficky náročných pozvánek, prospektů apod.“ Citováno dle MNJ, Umělecká a činnost a hospodářské výsledky Dílny umělecké grafiky při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně, zpráva za 1. pololetí 1971, které vynesly přes 20 000 korun. K roku 1972 viz plán práce na rok 1972, nepodepsaná a nedatovaná kopie s rukopisnými údaji o očekávaných příjmech za jednotlivé tisky. Rozdíl 117 až 142 000 korun je dán tím, že u tehdy dokončovaných Listů do nebe je v dokumentu uváděn očekávaný příjem 2000 korun, což je absurdně málo. Pokud tuto částku ale opravíme tak, aby odpovídala provedenému součtu očekávaných příjmů, vyjde nám částka 27000 korun (při ponechání částky 2000 korun by byl skutečný součet položek o 25 000 Kč nižší než provedený součet). K odmítání jednotlivých titulů viz dále a pozn. 45.
- ⁴² MNJ, dopis Matice slezské a Společnosti Pavla Křížkovského z 21. března 1970. Už v roce 1969 ale Dílna vytiskla devatenáctistránkovou brožuru o Sigmundu Freudovi. Viz Záznamy DUG, objednávky pro říjen 1969. K jednotlivým titulům zde i dále viz tab. 1.
- ⁴³ Viz rozhovor se Z. Valchářem 7. 8. 2011.
- ⁴⁴ Viz tab. 1.
- ⁴⁵ F. Cahel při diskusi nad plány práce OVÚ/OVM řekl, že Dopisy Petra Bezruče Otakaru Bystřinovi se staly obětí konfliktu mezi J. Štindlem a jeho nástupcem, který prý připravenou publikaci „shodil se stolu“. Byl to protějšek Dopisů Otakara Bystřiny Petru Bezručovi, které muzeum vydalo už v roce 1967. B. Konečný uváděl, že F. Schwarz stáhl z plánu neurčený titul od Komenského a nahradil jej Mendelovou korespondencí, jejíž vydání později také odvolal. Viz rozhovor s B. Konečným 30. 8. 2011. Nevyšel cyklus litografií o Novém Jičíně: nepodařilo se sehnat umělce pro přípravu návrhů a Dílna nedokázala tuto techniku zavést. Bibliografie tisků DUG asi není úplná, snad budou nalezeny i další publikace či grafiky, jež z ní vyšly. Například Z. Valchář se v nenahrávaném rozhovoru z 16. 9. 2011 zmiňoval o tisku sta grafických listů pro ministerstvo obrany, o čemž jsem nikde nenašel zmínku.
- ⁴⁶ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009, kde dotyčný uvedl: „Počátkem sedmdesátého roku začaly problémy. Štindl měl pozastaveno členství v KSČ, a tím pádem to pro něj znamenalo ztrátu funkce ředitele. Štindl si měl vybrat za sebe náhradu. Vybral si Schwarze. Znal jej, protože Schwarz dělal kronikáře... Kronikáři patřili pod muzeum. Schwarz, který měl také nějaký vroubek z osmašedesátého a schoval se do Prešova, tu nabídku přijal.“
- ⁴⁷ MNJ, Posouzení nabídky provozních prostor pro DUG na ulici Československé armády z 10.11.1971; Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ ze 6. září 1973; MNJ, Zdůvodnění potřeby ofsetového stroje formátu A2 z 6. 12. 1973. F. Cahel uváděl, že dům čp. 27 v ulici Úzké (dnešní informační středisko) získal od Bytového podniku města Nový Jičín už J. Štindl, který prý objednal i plány na úpravu této budovy v novojičínské pobožce Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů. Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. Nejstarším dokladem o snaze využít dům čp. 27 pro DUG, na nějž jsem zatím narazil, je však žádost F. Schwarze o povolení

- rekonstrukce domu a odpověď MěNV Nový Jičín z roku 1972. Viz MNJ, písemnosti stavební skupiny, Žádost o vydání stavebního povolení čj. 180/72 z 5. 5. 1972 a Rozhodnutí čj. 2396/72-výst 328/2-Tá z 13. 7. 1972, podle nějž měla být rekonstrukce provedena do 30. 6. 1973.
- ⁴⁸ MNJ, Žádost o souhlas k zakoupení nového tiskařského stroje zn. Dominant 612 pro účely dílny umělecké grafiky OVÚ Nový Jičín; Hospodářská smlouva 1615/71 z 12. /18. 1. 1972, vyhotovená na základě objednávky z 10. 1. 1972. Cena byla o tisíc korun vyšší, než uváděla žádost OVÚ. Smlouva uváděla, že stroj na formáty A2 bude „považován za ofsetový stroj formátu B3, a proto není třeba k jeho nákupu předchozího souhlasu MP ČSR“, tj. ministerstva průmyslu. Tamtéž. K prodeji zlatičky viz MNJ, dopis firmy Kohinoor České Budějovice čj. 107/72 z 10. 3. 1972, a výzva k úhradě ceny 300 Kčs, MNJ, upomínka čj. 293/72 z 29. 6. 1972. Prodej bronzového písma nabídl podnik KOVO, viz MNJ, dopis čj. 113/72 z 13. 3. 1972. Ke koupi nové Optimy viz MNJ, čj. 145/72-DUG z 6. dubna 1972.
- ⁴⁹ K instalaci fotokamery K47 viz MNJ, dopis Družstva pro mechanizaci výroby čj. 100/72z 2. 3. 1972. Dopis Adamovských strojřen z 2. 3. 1972 určoval jako nejbližší možné datum pro zaškolení září až říjen. Viz MNJ, dopis čj. 82/72 z 2. 3. 1972. K odkládání instalace viz MNJ, Zdůvodnění potřeby ofsetového stroje formátu A2, čj. 694/73 z 6. 12. 1973. K písmu viz MNJ, sdělení pro Grafotechnu z 12. 6. 1973.
- ⁵⁰ MNJ, Prohlášení pracovníků dílny umělecké grafiky OVÚ Nový Jičín o převzetí osobní odpovědnosti za požívání (sic!) zařízení dílny umělecké grafiky OVÚ ze 17. března 1972. Znovu museli zaměstnanci Dílny podepisovat podobné prohlášení v roce 1976. Viz MNJ, Prohlášení pracovníků dílny umělecké grafiky VÚ Nový Jičín o převzetí osobní odpovědnosti za užívání zařízení dílny umělecké grafiky VÚ, 27. 1. 1976.
- ⁵¹ Rozhovor s F. Cahlem 4. 9. 2009. Viz též rozhovor se Z. Valchářem 7. 8. 2011, který k tomu dodal, že „když se dělalo děle, ani Schwarz to nekontroloval“. V Dílně se přitom pracovalo i přes noc, když bylo třeba dokončit zakázku. Nový šéf muzea vyvolal antipatie již při příchodu do Dílny: „Když při své první návštěvě jako nový ředitel viděl rozpracované (Komenského) Listy do nebe, řekl: „Ta knížka neměla nikdy vyjít.“ Tím s námi pohnul, okamžitě jsme zjišťovali, kdo to je.“ Rozhovor s B. Konečným 30. 8. 2011. Záporně jej hodnotil i Z. Valchář: „Ředitel má řídit. On byl ředitelem, jen aby kontroloval. Nepřinášel do muzea žádné nové, inspirativní věci... Zásadně nepodporoval činnost Dílny, spíše to brzdil. Zachraňoval to Cahel, Ota Zelenka a Ivo Imrýšek.“ Viz rozhovor ze 7. 8. 2011.
- ⁵² Rozhovor s vedoucím výtvarného oddělení MNJ Nový Jičín Jiřím Klučkou dne 8. 7. 2011, nebyl nahráván.
- ⁵³ Vyhláška ministra průmyslu České socialistické republiky o zřizování tiskáren a rozmnožoven a o povinné evidenci tiskových strojů 67/1971 Sb. ze 14. července 1971. Text viz <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1971-67/zneni>.
- ⁵⁴ Žádost č. j.674/71/Če o udělení souhlasu k další činnosti je zmíněna v MNJ, Žádost o povolení výjimky ve smyslu § 13 vyhl. č. 67/71 Sb. pro Dílnu umělecké grafiky při Okresním vlastivědném ústavu Nový Jičín z 30. října 1972.
- ⁵⁵ MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ z 6. září 1973.
- ⁵⁶ MNJ, Zpráva pro školskou a kulturní komisi ONV v Novém Jičíně pro den 7. července 1971.
- ⁵⁷ Rozhovor se Z. Valchářem 7. 8. 2011, který vzpomínal, že kontrola přišla také do závodní tiskárny n. p. Romo Fulnek, kam on později přešel. Ke kontrole z Olomouce viz MNJ, Ideový plán DUG pro rok 1973; Žádost o povolení výjimky ve smyslu § 13 vyhl. č. 67/71 Sb. pro Dílnu umělecké grafiky při Okresním vlastivědném ústavu Nový Jičín z 30. října

- 1972; Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ ze 6. září 1973.
- ⁵⁸ ZA Opava, f. Sm KNV, odbor kultury, i. č. 46, karton 11, Zápis o výsledcích cenové prověrky, příloha k Revizní zprávě o výsledcích periodické revize... ze 7. června 1972.
- ⁵⁹ MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ ze 6. září 1973.
- ⁶⁰ Tamtéž. Viz též MNJ, Cestovní zpráva ze služební cesty konané dne 14. června ss. Konečným a Cahlem do Prahy z 22. 6. 1972. Ke kritice Švábenského, který se oháněl Krylem a Scottim, lze jen dodat, že jeho vzory neměly „bibliofilskou tiskárnu“, ale běžnou komerční tiskárnu, která jejich úsilím dosáhla vynikající bibliofilské úrovně. Tiskárny Kryl a Scotti i Karel Kryl přitom samozřejmě dál tiskly komerční věci, bez nichž by asi nepřežily. Výtka z Prahy ukazuje, jak omezeně a zkreseně chápal zástupce monopolního státního podniku činnost tiskárny, kterou jinak tolik obdivoval.
- ⁶¹ MNJ, Žádost o povolení výjimky ve smyslu § 13 vyhl. č. 67/71 Sb. pro Dílnu umělecké grafiky při Okresním vlastivědném ústavu Nový Jičín z 30. října 1972 (příslušné pasáže textu zdůraznil M. M.); Dodatek k žádosti o povolení činnosti Dílny umělecké grafiky při OVÚ v Novém Jičíně - návrh organizační, tech. a obsahové koncepce činnosti MNJ, čj. 514/72, značka XXI/3, nedat. kopie s ručními vpisky, pravděpodobně příloha k MNJ, Žádost o povolení výjimky ve smyslu § 13 vyhl. č. 67/71 Sb.... z 30. října 1972. Tím ale jednání neskončila, jak připomínal F. Schwarz: „Na podporu této žádosti byla ještě v r. 1972 uskutečněna 2 osobní jednání na oborovém ředitelství Polygrafického průmyslu v Praze, vedená s. Cahlem a mnou. Po těchto jednáních, která nemohla být konečná, neboť o existenci tiskáren, grafických dílen a rozmnožoven rozhoduje ministerstvo průmyslu ČSR, byla otázka dílny projednána znovu s odborem kultury ONV a KNV a na jejich doporučení byla vypracována další žádost s podrobnou koncepcí organizace, struktury, technického vybavení a výrobního programu uměleckého tisku této dílny.“ Viz MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ z 6. září 1973, kde je i zmínka o omezování zakázek.
- ⁶² Tamtéž.
- ⁶³ Tamtéž. Viz též rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009.
- ⁶⁴ MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ ze 6. září 1973. Doporučení odboru kultury SmKNV k delimitaci výroby katalogizačních lístků přišlo někdy v srpnu 1970, jak naznačuje odpověď na něj v dopise OVÚ z 20. srpna 1973, kde se výslovně píše o „Vašem doporučení racionalizačních opatření“, tj. delimitace, a potvrzuje se, že DUG předá knihovně technologii na výrobu katalogizačních lístků. Srv. MNJ, Delimitace výroby katalogizačních lístků pro knihovny Severomoravského kraje mezi Dílnou umělecké grafiky OVÚ Nový Jičín a Státní vědeckou knihovnou v Ostravě k čj. kult. 456/6a-865/73-Chal./kr, čj. 471/73 z 20. 8. 1973.
- ⁶⁵ MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ ze 6. září 1973.
- ⁶⁶ Rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009. Věc prý měla ještě dohru mezi ním a personálem Dílny. „Konečný byl první, kdo říkal: „Ty ses ho (Valcháře) měl zastat.“ „A jak já to mohl vědět.“ A zase on proti mně, jak já to hlídám. „Jak já vás mám hlídat, já tu nejsem od toho, abych nad vámi dělal policajta.“ Tamtéž. K odchodu Z. Valcháře viz MNJ, Zpráva o současném stavu a problémech Dílny umělecké grafiky OVÚ z 6. září 1973.
- ⁶⁷ MNJ, Účty za výtvarné návrhy, které DUG zaplatil Dílu v Ostravě pro tiskárnu, nedat., vznik po 28. 8. 1972, což je datum poslední objednávky. Z. Valchář v rozhovoru z 16. 9. 2011 zdůrazňoval, že „to museli Štindl i Cahel o tom vědět, já jsem neměl podpisové právo“, že ty objednávky „jsme dělali všichni“ a že F. Schwarz „to rozmazal, protože z toho nic neměl“. B. Konečný naopak v rozhovoru dne 19. 9. 2011 řekl: „Já o tom

- nevím.“ K platu ředitele muzea viz ZA Opava, f. Sm KNV, odbor kultury, i. č. 46, karton 11, Revizní zpráva o výsledcích periodické revize... ze 7. června 1972. Podle ní byl Schwarz jmenován ředitelem radou ONV v Novém Jičíně dne 7.1971 s účinností od 1. 9. 1971 a s platem 3 070 Kčs měsíčně. K platu vedoucího Dílny ve výši 2 200 Kč viz poznámka v MNJ, plán pro rok 1970 z 30. 12. 1969.
- ⁶⁸ MNJ, Záznam z pracovní porady dne 14. prosince 1969.
- ⁶⁹ Rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009. Rozhovor s B. Konečným 30. 8. 2011.
- ⁷⁰ Viz např. MNJ, objednávka MNV Nový Jičín z 8. 3. 1972, v níž se uvádí: „Prosíme o napsání 1 čestného uznání.“ Takových případů však byla celá řada. Viz též rozhovor se Z. Valchářem 7. 8. 2011. Dílna, která neměla dostatek sazby ani sázecí stroj, se nakonec s MTZ doplňovala, což pro Nový Jičín zdůraznil i F. Cahel v rozhovoru 28. 12. 2009. Svědčí o tom např. graficky upravené obálky, jež DUG tiskla pro periodika a brožury (Metodický zpravodaj Slezského muzea, Informační bulletin ONV, Informátor OV ČČK, Zpravodaj pro poslance KNV, Kulturní list novojičínského OKS, obaly pro některé Vlastivědné sborníky okresu Nový Jičín, zatímco text těchto publikací tiskly státní tiskárny.
- ⁷¹ Ke stanovení míry zisku viz MNJ, Podklady k tvorbě cen od s. Čechovské z 15. 8. 1973; čj. PO-1609/1973 z 6. 8. 1973 (opis); Potvrzení o evidenci sazeb režií, zásobovací přírážky a zisku, platných od 1. ledna 1973, čj. 601/73 z 19. 10. 1973 (opis). Jednání o povolené výši zisku pro DUG ovšem odstartovala žádost muzea, adresovaná finančnímu odboru ONV. Viz MNJ, Tvorba cen tisků DUG z 25. 6. 1973, podeps.
- ⁷² MNJ, Delimitace výroby katalogizačních lístků pro knihovny Severomoravského kraje mezi Dílnou umělecké grafiky OVÚ Nový Jičín a Státní vědeckou knihovnou v Ostravě k čj. kult. 456/6a-865/73-Chal./kr, čj. 471/73 z 20. 8. 1973.
- ⁷³ MNJ, dopis F. Schwarze L. Jalůvkovi z 21. února 1974. DUG dostala povolení k další činnosti až v roce 1974. Viz Pozůstalost, rozhodnutí MP ČSR č. 576/1974 z 26. 9. 1974.
- ⁷⁴ MNJ, Soupis požadavků pro úpravu provozních prostor (náhradních) DUG z 25. 1. 1979; Hlášení o ukončení odběru čj. 628 z 28. 12. 1974; Závazný posudek k odevzdání stavby do trvalého užívání z 26. 9. 1974. O úpravách domu čp. 27 se zmiňuje kronika Nového Jičína již k roku 1972. Viz SOKA NJ, fond MěNV Nový Jičín 1945 - 1990 (1991), i. č. 279, s. 489.
- ⁷⁵ MNJ, návrh na vybavení jednotlivých místností DU stroji a zařízení, nedat., nepodeps. Podle písma lze určit, že návrh vznikl v Dílně. Skutečná podoba DUG podle vzpomínek autora z let 1981 - 1982. Přehled písem Dílny se zachoval v Pozůstalosti F. Cahla: kromě již zmíněných mezi nimi najdeme ještě Rockwel, Vegu, Prahu, Falstaf, Manuscript a dokonce Kolektiv-Azbuku. Jen pro Venezianu, Figural a oba grotesky byla k dispozici písma ve čtyřech a více velikostech (obvykle 12, 16, 20, 24 a 40 nebo 48 bodů, pro Venezianu byla i drobná sazba ve velikosti 6 a 8 bodů). Ostatní písma měla jen jednu či dvě velikosti, pouze pro Empirianu byla i třetí velikost 60, což bylo největší písmo používané Dílnou. Kromě velikosti je důležitý i sklon písma a jeho masivnost: pro některé druhy sazby tak existovaly italiky (kurzivy) či tučná písma. Tamtéž.
- ⁷⁶ Srv. MNJ, Zdůvodnění položky nákupu rádia TESLA z 18. 12. 1973.
- ⁷⁷ Rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009. MNJ, Plán práce Dílny umělecké grafiky pro rok 1975 z 18. 12. 1974; Zhodnocení plánu práce DUG při VÚ v Novém Jičíně na rok 1975 z 22. 12. 1975; Plán práce Dílny umělecké grafiky pro rok 1977, nepodeps., nedat., asi z konce 1977 (v textu je poznámka, že sazečka byla celý rok 1977 na mateřské); Návrh plánu finančního rozpočtu z 5. 1. 1981, nepodeps. K příjmům za rok 1977 se dochoval údaj, že k 1.11. Dílna vydělala 83 000 Kčs. MNJ, Vyhodnocení plánu práce za rok 1977 v DUG z 30. 11. 1977.

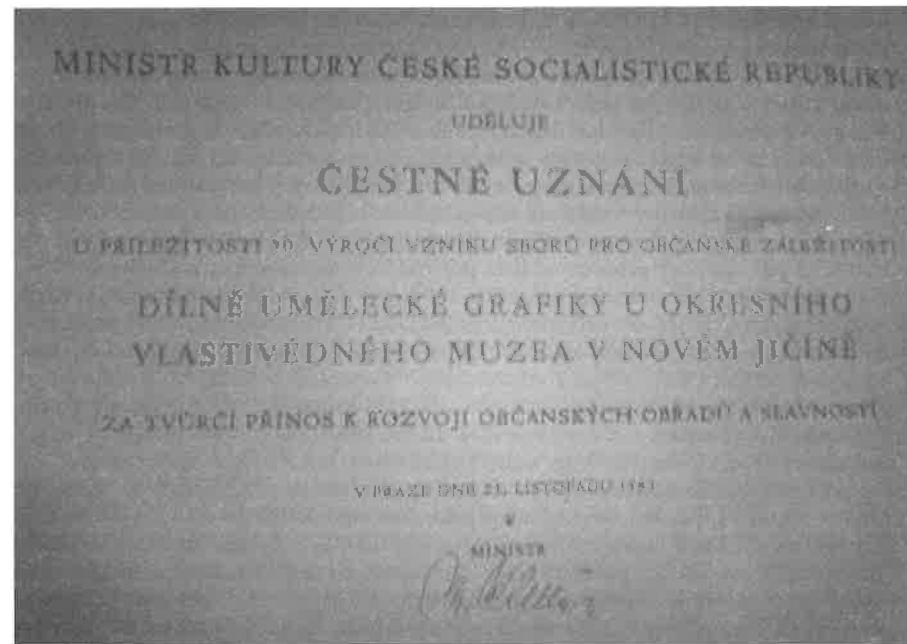
- ⁷⁸ Rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009. K poruchám strojů záznamy v měsíčních plánech práce, viz MNJ, plány práce 1972 - 1982. K zájmu o nový Romayor viz MNJ, Požadavky na nákup zařízení investiční povahy pro DUG z 15. 1. 1979 (kde je i požadavek na nový stroj Optima) a dopis zn. 011/749/79 z 8. 6. 1979, který je odpovědí Adamovských strojřena na objednávku MNJ č. 55/79.
- ⁷⁹ MNJ, Prohlášení z ledna 1976. Poznámka, že F. Schwarz vzal na vědomí 5. 2. 1976.
- ⁸⁰ Brigáda socialistické práce byla formou soutěžení a pracovní iniciativy za komunistického Československa, která byla převzata z bývalého Sovětského svazu. K BSP v DUG viz MNJ, Kronika BSP kolektivu pracovníků Dílny umělecké grafiky OVM Nový Jičín; Záznam o činnosti brigády DUG od jejího založení, nedat.; Závazek kolektivu pracovníků Dílny umělecké grafiky Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně soutěžícího o titul BSP z 8. 11. 1977; Žádost o schválení předloženého materiálu a doporučení k udělení bronzového odznaku našemu soutěžícímu kolektivu o titul BSP, 30. 5. 1978; Zdůvodnění neúčasti na dobrovolné sobotní směně 19. 4. 1980 pracovníků provozu Dílny umělecké grafiky OVM, nedat.; Potvrzení o odpracování hodin v akci Z, 23. 4. 1980. F. Cahel členem ČSVTS už byl a v roce 1976 jen přešel k pobožce Autopal Nový Jičín. Viz Pozůstalost, legitimace ČSVTS.
- ⁸¹ MNJ, Kniha docházky se záznamy pro léta 1975 - 1977. Vysokou četnost návštěv ředitele MNJ mohl způsobovat i jeho konfliktní vztah s pracovníkem DUG Petrem Řezníčkem. Viz rozhovor s F. Cahlem ze 28. 12. 2009.
- ⁸² MNJ, měsíční plány práce 1972 - 1982. Viz též tab. 1. V dokumentech se dochovalo několik typů plánů práce: některé obsahovaly kromě soupisu hlavních objednávek i finanční vyčíslení příjmů a výdajů, jiné uváděly jen více či méně detailní přehledy zakázek. Dochovaly se i soupisy zakázek, obvykle ručně psané.
- ⁸³ MNJ, měsíční plány práce 1972 - 1982.
- ⁸⁴ Tamtéž.
- ⁸⁵ Tamtéž. Sbory pro občanské záležitosti (SPOZ) byly ustaveny v obcích pro potřeby vedení občanských obřadů a společenských událostí, před rokem 1989 podléhaly okresním a krajským SPOZ. Zaměřovaly se zejména na vítání nových občánků, vítání prvňáčků ve škole, předávání občanských průkazů a zaslání blahopřání k životním jubileím a zlatým svatbám.
- ⁸⁶ Tamtéž. Pro Frýdek Místek též čj. SP/18/79/313 z 12. 9. 1979 a čj. SP/18/80/229 z 22. 2. 1980, 6.3. a 13. 3. 1980. K tisku pro Rožnov p. R. viz rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009 a MNJ, objednávka čj. 292/80 z 5. 6. 1980.
- ⁸⁷ MNJ, měsíční plány práce 1972 - 1982. K Fulneku viz MNJ, čj. 58/72 z 16. 10. 1972, pro Mohelnicí čj. 68/73 z 31. 5. 1973. K jednáním o tisku reprodukcí pohledu na Olomouc srv. MNJ, Cestovní zpráva ze služební cesty konané F. Cahlem do Olomouce dne 16. listopadu 1971 a do Frenštátu p. R. dne 6. 12. 1971. K tisku souboru rytin pro UP Olomouc viz MNJ, objednávka čj. 89/73 z 12. 11. 1973 a Kniha objednávek, s. 40, objednávka na 7000 kusů faksimilií. Tamtéž na straně 39 je pro stejného příjemce objednávka na 3000 kusů faksimilií, což naznačuje, že soubor rytin byl tištěn nejdříve v menším nákladu 300 kusů a pak ještě znovu v nákladu 700 kusů.
- ⁸⁸ MNJ, měsíční plány práce 1972 - 1982. Pro Český Těšín objednávka čj. Kult 177/81 z 8. 4. 1981; pro Šumperk objednávky faksimile listiny (č. 566/78 z 23. 3. 1978) a vedut (dopisy z 24. 5. 1976, 13. 1. 1981 a 28. 2. 1983). Pohledy na Opavu objednávka č. 12/82 z 8. 1. 1982.
- ⁸⁹ MNJ, měsíční plány práce 1972 - 1982. Soubor pohledů na školy v Bílovci viz MNJ, Kniha objednávek; k souboru dětských kreseb viz Pozůstalost, Dílna umělecké grafiky...; tomu, že veduty pro OVM v Českém Těšíně měly tvořit soubor, nasvědčuje formulace povolení od odboru kultury ONV Karviná, podle něž se „povoluje... pod čj. 403/16-43/81

- vytištění 150 reprodukcí 5 pohledů na Těšín“; viz MNJ, čj. Kult 177/81 z 8. 4. 1981. Nakonec se však tiskly jen 4 veduty. Sr. čj. 74/82 z 25. 1. 1982. Souborem snad měl být i tisk faksimilí tří grafických listů pro Frýdek Místek, viz MNJ, č. 30/79 z 2. 2. 1979; čj. 30/S-O/79 z 26. 2. 1979; čj. SP/18/79/313 z 12. 9. 1979.
- ⁹⁰ Rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009.
- ⁹¹ Rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009, který také vzpomínal, jak se k insigniím dostali dva přiočili zaměstnanci a za bujarého pokřiku se s nimi honili po muzeu. MNJ, objednávka čj. 89/73 z 12. 11. 1973. K tisku sbírky bakalářských prací viz MNJ, Plán práce 1978.
- ⁹² MNJ, Ideová náplň Dílny (DUG), nedatováno; Ideový plán DUG pro rok 1973.
- ⁹³ MNJ, dopis A. Zbavitele z 15. 12. 1974; nedat. dopis H. Hašpicové a kopie odpovědi F. Cahla z 15. 6. 1981. Od Záborského se tiskla jeho kresba ke Slovenským pohádkám B. Němcové, viz MNJ, Příležitostný tisk - Záborský, č. obj. 82/81 z 15. 5. 1982. F. Cahel uváděl, že DUG tiskla také pro Jana Hrnčárka, Karla Kordiovského, Antonína Kroču a Karla Říhovského. Rozhovor s F. Cahlem ze 28. 12. 2009.
- ⁹⁴ Rozhovor s F. Cahlem ze 16. 11. 2009, kdy zmínil i rozhovory s ředitelem rožnovského Valašského muzea v přírodě o přesunu DUG tam. Viz i Pozůstalost, Dílna umělecké grafiky... Sr. MNJ, Žádost o umožnění praxe posluchači z 2. 7. 1980. K exkurzím viz MNJ, Cestovní zpráva ze služební cesty konané F. Cahlem do Olomouce dne 16. listopadu 1971 a do Frenštátu p. R. dne 6. 12. 1971.
- ⁹⁵ MNJ, čj. kult. Obj. 43/81-Pa ze 14. 12. 1981 a objednávka na Soubor grafických listů 20 měst Severomoravského kraje čj. kult.: obj. 9/82-Pa ze 14. 4. 1982; k tisku kreseb L. Báči viz obsáhlá korespondence s ním i s OVM v Českém Těšíně od dubna do prosince 1981, mj. MNJ, Kult.174/82 z 5. 3. 1982, C/82-1 z 25. 2. 1982.
- ⁹⁶ MNJ, záznamy o docházce, vedené do roku 1983 (pak se personál Dílny zapisoval spolu s ostatními zaměstnanci muzea). O odchodu obou pracovníků viz rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009 a MNJ, dopis F. Cahla L. Báčovi ze 16. 11. 1981, kde se uvádí: „...už dva měsíce jsem zde v dílně sám a úkolů je nad mé síly. Kolega Řezníček dostal nabídnuto zaměstnání s platem o 800 Kčs víc (má jen maturitu, přitom základ vyšší než já). Bylo by špatné mu proto v odchodu bránit. Paní Kučerová, která zde byla zaměstnána už 10 let, byla převelena do muzea ve Frenštátě p. R., tedy do místa svého bydliště.“
- ⁹⁷ MNJ, Návrh plánu finančního rozpočtu z 5. 1. 1981, nepodeps., Zhodnocení plnění plánu za rok 1981, datováno k z 15. 1. 1981(!!!), podeps.; Plán práce dílny umělecké grafiky na rok 1982 z 18. 12. 1982, nepodeps.; Zhodnocení plnění plánu za rok 1982 z 25. 1. 1983, podeps.; Zpráva o plnění plánu práce OVM za 1. pololetí 1983 z 13. 7. 1983. Pro rok 1984 jsem už žádné údaje o plánovaném a skutečném příjmu nenašel, jen ve Zprávě o plnění plánu na 1. pololetí 1984 je stručná zmínka, že DUG „v důsledku dlouhodobého onemocnění F. Cahla neplnila ani redukované úkoly stanovené na 1. čtvrtletí“. Nemoc na podzim 1983 zmínil F. Cahel v rozhovoru ze 4. 9. 2009. „Nemocniční ošetření“ prodělal také v únoru 1983. Viz MNJ, dopis V. Tkáčovi ze 7. 2. 1983.
- ⁹⁸ K tlaku SPOZ na udržení Dílny viz rozhovor s F. Cahlem z 28. 12. 2009.
- ⁹⁹ Rozhovor s F. Cahlem ze 4. 9. 2009.
- ¹⁰⁰ Rozhovor s F. Cahlem z 28. 12. 2009, kde dotyčný dokonce uváděl, že na počátku 80. let zařídil přes okresní hygienu uzavření Dílny. Viz též MNJ, Zápis o projednání řešení pracoviště Dílny umělecké grafiky Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně ze dne 11. 10. 1980 na OHS Nový Jičín, z něž vyplývá, že v DUG byla provedena kontrola na základě rozhodnutí okresního hygienika č. j. 2120-241.5./79 ze dne 8. 6. 1979. Viz též MNJ, Závazný pokyn k odstranění nedostatků - zákaz činnosti z 12. 6. 1984, vydaný okresním hygienikem MUDr. Janem Skibou.
- ¹⁰¹ MNJ, Rozbor současného stavu dílny umělecké grafiky OVM v Novém Jičíně a návrh na řešení jejího současného organizačního začlenění v rámci OVM z 30. 7. 1983. Ředitel

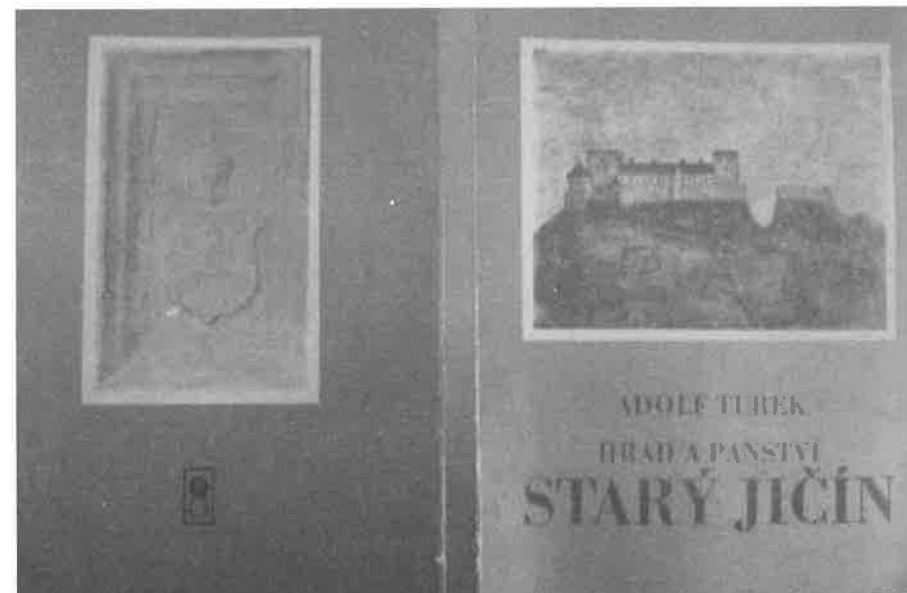
- muzea zde uváděl, že DUG „byla zřízena spontánně a bez vyhovujících objektů a nezbytných technických zařízení a vybavení, které byly pořízeny teprve postupně v následujících letech“. Pro návrh na její zrušení uváděl hlavně ekonomické argumenty: „Od r. 1980 nastal znatelný pokles zakázek v důsledku integrace národních výborů, JZD a dalších organizací a také jako důsledek omezování finančních prostředků na propagaci... Dílně není dovoleno nakupovat tiskařské stroje a její činnost je ztěžována vleklými potížemi s nákupem technického zařízení, papíru, barev a fotomateriálu, jež jsou pro svou úzkou profilovost těžko dostupné a získávají se jen nárazově prostřednictvím jiných podniků.“
- ¹⁰² MNJ, Rozbor současného stavu dílny umělecké grafiky OVM v Novém Jičíně a návrh na řešení její současné situace v ohledu provozním a organizačním z 10. ledna 1984. Dokument byl připravován koncem roku 1983, jak ukazuje přípravná verze s ručně psanými úpravami, jež do něj vnesl ředitel OVM. Na základě takového vpisku byl doplněn argument o „možném zneužití“ Dílny a zmínka, že návrh na likvidaci vyplývá z jednání s MTZ a OKS.
- ¹⁰³ ZA Opava, f. Sm KNV, odbor kultury, i. č. 273, karton 93. MNJ, Závazný pokyn k odstranění nedostatků - zákaz činnosti z 12. 6. 1984. Zákaz byl vydán na základě požadavku odboru kultury ONV čj. Kult 403/13-549/84 Če z 5. března téhož roku.
- ¹⁰⁴ Rozhovor s F. Cahlem ze 28. 12. 2009; Pozůstalost, Vnitřní sdělení z 18. 6. 1991. K zániku Dílny viz např. Pozůstalost, měsíční plány práce DUG za rok 1994.
- ¹⁰⁵ Tamtéž. MNJ, Návrh koncepce k otevření provozu Dílny umělecké grafiky Okresního vlastivědného muzea po 1. lednu 1990; stanovisko okresního hygienika MUDr. Jana Skiby z 18. 5. 1990. Doktor Skiba zde uvádí, že již v dubnu 1990 ověřil detaily navržených úprav. K roli F. Schwarze při oživení činnosti DUG viz rozhovor s F. Cahlem ze 28. 12. 2009.

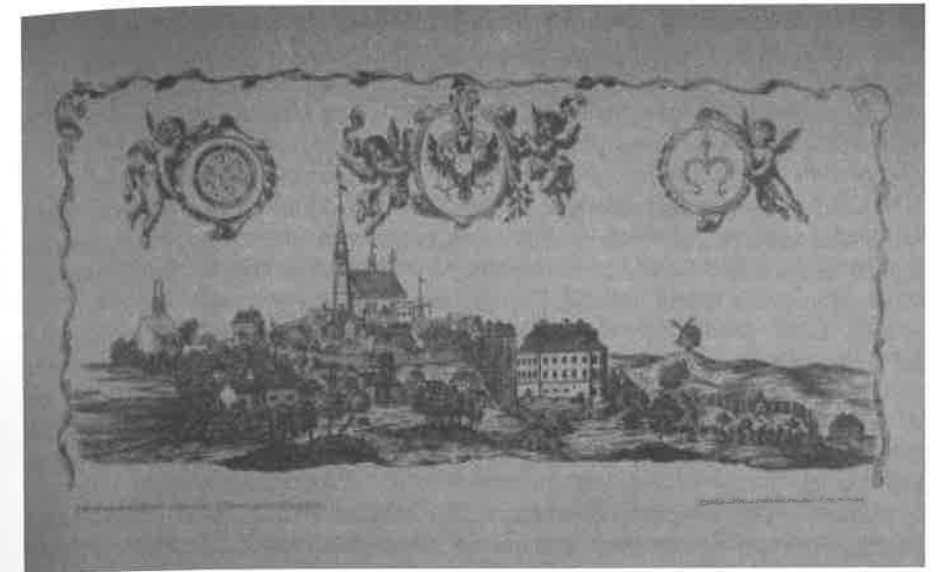
Pracovní kolektiv „redukované“ DUG: zleva doprava Dana Kučerová, Petr Řezníček a František Cahel (nedatováno, asi polovina 70. let)

Čestné uznání ministra kultury ČSR z roku 1983 mělo posílit pozice DUG, které již hrozilo uzavření

Dílo dr. Adolfa Turka „Hrad a panství Starý Jičín“ z roku 1978 bylo největší knižní publikací, jaká z Dílny vyšla

Nejzajímavějšími tisky Dílny byly pravděpodobně reprodukce starých rytin. Na obrázku faksimile veduty města Bilovce

Německý politický spolek aneb počátky politického života v Novém Jičíně

Renata Kafková

Politické spolčování náleželo v dobách absolutismu mezi aktivity většiny smrtelníků zapovězené. Svět politiky byl rezervován výhradně pro panovníky a jejich rádce z řad šlechty a tito se všemožně snažili jakékoli pokusy o narušení svého výsostného území potlačit. Za revoluce 1848 se o své místo na politickém výsluní začaly hlásit i nově se konstituující občanské vrstvy, jež vedle nově nabytého majetku a vzdělání toužily i po politických právech. Revoluce sice byla potlačena a režim Alexandra Bacha vrátil poměry do téměř původní podoby, ale vývoj se nedal zastavit a silící hlasy požadující změny umlčet. Po prohrané válce s Pruskem přišel nejen čas dualismu, ale i uvolnění v oblasti spolkového a politického života.

Existence politických spolků byla totiž v habsburské monarchii umožněna až jejich povolením prosincovou ústavou ze závěru roku 1867. Speciálně pro tyto spolky byla v rámci spolkového zákona stanovena zvláštní pravidla. Členy politického spolku se např. nemohli stát cizinci, ženy, nezletilí a právnické osoby; představenstvo muselo čítat minimálně 5 a maximálně 10 osob; politický spolek musel úřadům oznámit jména všech členů, v případě potřeby včetně údajů o bydlišti a povolání; nesměly mít odštěpné spolky ani pěstovat kontakty s dalšími politickými spolky; nesměly mít žádné spolkové odznaky.¹ V souvislosti s rozšířením politického spolčování však byla omezující ustanovení postupně částečně rušena.

Rozvoj politického spolčování tedy nastal v Čechách a na Moravě v 70. letech 19. století. Podíl českých zemí na celkovém počtu politických spolků v podunajské monarchii do roku 1900 stále stoupal, až v posledním sledovaném desetiletí mírně poklesl. Podíl moravských politických spolků výrazně vzrostl již v 70. letech, českých spolků až o desetiletí později, společně od 70. let představovaly zhruba 30 až 40% politických spolků v monarchii. Toto číslo ilustruje vyspělost politického spolčování, jednoho z atributů formující se občanské společnosti, i rozsah nacionálních konfliktů. V politickém spolčování české země výrazně převyšovaly předlitavský průměr a patřily v tomto směru k nejrozvinutějším oblastem habsburské monarchie.²

Po roce 1867 vznikaly politické spolky liberální, církevně-politické, později demokratické a nacionální. Liberální spolky zprvu usilovaly především o rozšíření ústavy, o politické vzdělávání lidu. Teprve na druhém místě se chápaly jako spolky „německé“. Význam nacionálních myšlenek v tomto typu spolků byl v jednotlivých zemích monarchie odlišný, např. v Čechách se záhy dostal na první místo, avšak na Moravě zatím nehrál výraznější roli. Liberální spolky vznikaly počátkem 70. let především v německy hovořících oblastech. V oblastech s převahou česky hovořícího obyvatelstva vznikaly ve stejné době liberální politické spolky jen v omezeném množství, průkopníky v tomto směru byly spolky orientované na staročechy. V členské základně liberálních politických organizací převažovali

příslušníci svobodných povolání (zejména advokáti), následování továrníky, obchodníky, úředníky (zemskými a obecními) a živnostníky, řadu příslušníků nemůžeme klasifikovat přesněji než jako majitele domů a realit. V Novém Jičíně byl takovou organizací *Deutsch-politischer Verein* (Německý politický spolek).

Spolky, vzájemně velmi úzce provázané politické i nepolitické, působily ve městech přímo na obecní výbor, prostřednictvím lokálního tisku ovlivňovaly politické strany a prostřednictvím tisku vlivu stran naopak podléhaly.³ Členství ve spolku bylo jakýmsi odrazovým můstkem do politiky, cesta ke členství v obecním výboru vedla zpravidla přes vliv v lokální politice, spjatý s vedoucí rolí v různých spolcích a organizacích.⁴

Spolky sestavovaly kandidátní listiny, volební komitety a pořádaly schůze voličů. Častým jevem byly osobní intervence. Tam, kde jednotlivci ideu představovaly liberalismus a kde spolky prohloubily sociální kontakty, nelze jednotlivé kandidáty jednoznačně zařadit do určitého politického tábora. V těch městech, v nichž vznikaly konflikty mezi různými národnostními a konfesními tábory a v nichž zakořenilo úsilí o zachování „německého“ charakteru, existovaly „občanské kluby“ (*Bürgerklubs*), „komunální spolky“ (*Kommunalvereine*) a „radniční strany“ (*Rathausparteien*), jejichž členové se v rámci obce snažili najít konsensus a posílit soudržnost příslušníků stejného tábora. Kompromisy a spolupráce v rámci jedné skupiny vedly někde k vyloučení zástupců jiných skupin ze správy obce. Tyto snahy byly podporovány zřizováním různých spolků a peněžních institucí a zesílily spolu s nacionalismem. Se vznikem masových politických stran v 80. letech došlo ke změně strategické politiky spolků. Volební boje byly personalizovány, zostřeny, dobře organizovány, zesílila agitace, konaly se diskuse s voliči, volební boje probíhaly i v médiích. Ve městech, kde žily silné národnostní menšiny, se spolky podílely na budování národa.⁵

Historie novojičínského politického spolčování se začala psát v roce 1870. V květnu tohoto roku přinesl místní časopis *Die Biene*, redigovaný Johannem N. Endersem, nebývale ostrý článek, v němž upozornil, že v mnoha moravských městech již vznikl *Deutsch-politischer Verein* (Německý politický spolek) a že by tudíž bylo načase, aby podobná organizace vstoupila v existenci i v Novém Jičíně. Popud k tomu by měl podle mínění autora vzejít z řad těch osobností, jež stojí v čele obce, avšak „samozřejmě to nejde při pohodlnosti a klidu, neboť ten je – jak je zvykem říkat – první občanskou povinností“.⁶ Již na konci měsíce proběhla debata o možnosti založení spolku, již předsedal starosta JUDr. Adolf Kaul. Zde bylo rozhodnuto, že *Německý politický spolek* ve městě konečně vznikne a započaly práce na stanovách.⁷ Podle vzpomínek pamětníků z roku 1888 proběhla určitá jednání o založení spolku již ve druhé polovině roku 1869, rovněž za předsednictví starosty Kaula. Burcující článek v *Die Biene* si zřejmě kladl za cíl podpořit, respektive oživit tuto aktivitu.⁸

Podle stanov spočíval hlavní cíl spolku v „ochraně a podpoře materiálních i duchovních zájmů Němců na Moravě podle liberálního a nacionálního směru“. Účelu hodlala nová organizace dosáhnout prostřednictvím spolkových shromáždění, uveřejňování a šíření brožur a periodických spisů, podněcováním k zakládání spolků podobného zaměření i spolků záložních, podporou německých škol a vzdělávacích

ústavů vůbec, podporou zemědělských, řemeslnických, živnostenských a průmyslových výstav a ovlivňováním voleb do zastupitelských orgánů (tento bod uveden jako poslední! – pozn. aut.). Schůze měly být pořádány především v Novém Jičíně, avšak mohly se uskutečnit v každé moravské obci, ve které bydlelo alespoň deset členů spolku. Výbor o devíti členech měla každoročně volit valná hromada. Do spolku mohl vstoupit každý plnoletý rakouský občan, ovšem pod podmínkou, že jeho vstup schválí vedení organizace.⁹

Na zakládací schůzi 7. června 1870 byl do čela nové politické organizace zvolen Ferdinand Schustler, c.k. okresní hejtman ve výslužbě a obecní zastupitel.¹⁰ Místopředsedou se stal lékárník a obecní zastupitel Adolf Kamprath, členy výboru Robert Baar, barvíř a od léta 1870 obecní zastupitel, Karl Buchberger, zemský soudní rada a od roku 1870 náhradník do výboru, JUDr. Hugo Fux, advokát a od roku 1873 člen výboru, Johann Prorok, kněz, a JUDr. Heinrich Preisenhammer, advokát a od léta 1870 rovněž městský zastupitel.¹¹ Na první schůzi jednal spolek o nadcházejících obecních volbách a záměru založit vlastní tiskový orgán.¹² Na vlastní týdeník ani na plnohodnotný politický život však Nový Jičín zřejmě ještě nebyl dostatečně zralý, neboť *Die Biene* v říjnu kousavě informovala o mizivé účasti členů spolku na valné hromadě, která nebyla schopna usnášení. Důvodem absence členů prý bylo hezké počasí a obavy z možného předplatného místního listu. Kdyby se jednalo o předplatné výletu, byla by podle názoru redakce účast mnohem vyšší.¹³ O vlastních novinách poté spolek již dále nejednal. Jeho předsedou se v říjnu 1870 stal JUDr. Fux.¹⁴

Na konci roku 1870 uspořádal spolek oslavu u příležitosti výročí vydání prosincové ústavy. Přípitky a projevy pronesli předseda JUDr. Fux, JUDr. Kupido, starosta Emil Kober a zastupitel Rainer Hosch.¹⁵ Někdy v prvním čtvrtletí vystřídal JUDr. Fuxe na místě předsedy JUDr. Kupido.

Die Biene v této době přišla s kritikou aktivity členů spolku. *Německý politický spolek* byl tehdy podle redakce organizací sice velmi početnou, ovšem početní síla zdaleka neodpovídala síle morální, jelikož jeho hlavní úkol by měl spočívat v šíření politického vzdělání a německých hodnot.¹⁶

Jen o čtvrt roku později vyzval časopis spolek, aby zasáhl do záležitostí okolo připravované tabákové továrny, protože se některé osoby údajně zasazovaly o přeložení podniku do jiného města. Autor příspěvku zdůraznil, že péči potřebuje nejen vysoká politika, nýbrž i ta lokální.¹⁷ Novojičínští tehdy myšlenku otevřené participace na politickém dění a debat o politických záležitostech ještě úplně nepřijali za vlastní.

Na jaře roku 1872 *Die Biene* spolek konečně pochválila, když napsala, že v něm začíná pulsovat nový život.¹⁸

Krátce nato uspořádal *Německý politický spolek* slavnost, která připomněla výročí narození císaře Josefa II. i počátek revolučních událostí ve Vídni v roce 1848.¹⁹ Součástí spolkových schůzí se staly i poučné přednášky, např. z oblasti zdravotnictví či historie.

Na počátku roku 1874 se spolek znovu začal zabývat myšlenkou na založení vlastního tiskového orgánu, tentokrát již mnohem vážněji. Ideu podporovali především JUDr. Franz Kupido a Karl Buchberger. *Německý politický spolek* musel

vyřešit dva zásadní problémy: sehnat 1 000 zlatých na kauci a rozhodnout, zda má mít list politický či nepolitický charakter. Peníze na kauci zapůjčil *Vereinshausbauverein* (*Spolek pro výstavbu Spolkového domu*) a většina členů nakonec podpořila návrh na příklon k politickému charakteru novin. Hlavním důvodem byl fakt, že o nepolitických událostech informovala – „i když ne právě vyčerpávajícím způsobem“ – lokální příloha *Die Biene*. Tento záměr otevřeně podpořili i starosta JUDr. Preisenhammer a radní JUDr. Fux.²⁰

V neděli 3. května 1874 tak mohlo vyjít první číslo týdeníku *Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land* (*Novojičínský týdeník pro město a venkov*). Místo odpovědného redaktora zastával Rainer Hosch. Na první straně představil list svůj program, politickou orientaci i strukturu. Hlavním úkolem listu mělo být zastupování duchovních a materiálních zájmů obyvatel Kravařska. Fakt, že se většina z nich orientuje na německou ústavověrnou stranu, předurčil politické postoj redakce, jež si dala za cíl i pozdvižení politického vědomí svých čtenářů. *Neutitscheiner Wochenblatt* přinášel zprávy ze světové i rakousko-uherské politiky, z Nového Jičína a okolních obcí i z dalších moravských měst a místních spolků. Informoval o průběhu schůzí obecního výboru, okresní i místní školní rady, přibližoval procesní průběh záležitostí souzených v Novém Jičíně, speciální rubriku určil podnikatelům, kterým přinášel zprávy o trzích, kurzech atd., zveřejnění se dočkaly i ohlasy a sdělení čtenářů.²¹

V reakci na založení týdeníku svolal *Německý politický spolek* schůzi, na které se usnesl, že svým jménem bude ručit za případné ztráty spojené s tímto podnikem. Rainer Hosch informoval o počtu abonentů novin, který dosáhl již čísla 330. Spolek tehdy sestavil dvě petice zemskému sněmu: za zřízení střední zemědělské školy ve městě a za zvýšení školného a druhou, adresovanou říšskému poslanci Johannu Fuxovi, s poděkováním za zásluhy o věci lidu a za návrh na vyhoštění jezuitského řádu.²² Na počátku září poděkoval stejnému politikovi za boj za národ, svobodu a vlast.²³

V srpnu téhož roku konstatoval, že na čtvrtém německo-moravském stranickém sjezdu v Brně může s klidným svědomím vystoupit se zprávou o činnosti, jelikož se mu podařilo sdružit téměř 500 členů, založit stranický list, pokrokový spolek v Kuníně a záložnu tamtéž, lidovou knihovnu v Bartošovicích, zajistit distribuci mnoha letáků a odeslat četné petice, z nichž některé došly příznivého ohlasu.²⁴ Na sjezd byli vysláni členové výboru JUDr. Kupido, Adolf Kamprath, Moriz Nawratil a Rainer Hosch.²⁵ O jeho průběhu referoval na prosincové schůzi předseda JUDr. Kupido. Spolek tehdy přikročil ke zřízení vlastní knihovny a svému tiskovému orgánu věnoval 100 zlatých.²⁶

Na valné hromadě v květnu 1875 vykázal *Německý politický spolek* ztrátu ve výši 330 zlatých a zdůvodnil ji vysokými nároky na založení tiskového orgánu, který však již překročil náklad 600 exemplářů. Post předsedy obhájil JUDr. Kupido, místopředsedou byl zvolen Rainer Hosch, a to poté, co volbu odmítl Adolf Kamprath, funkci pokladníka vykonával MUDr. Perl a funkci jednatele ředitel reálky Johann Tutschina. Valná hromada se shodla na odeslání rezoluce moravskému zemskému sněmu, v níž jej podpořila ve snaze o úpravu dovozních cel a ochranu domácího průmyslu vůbec.²⁷

Významnou událostí se stal pátý německo-moravský stranický sjezd konaný 8. září 1875 v Novém Jičíně. O den dříve se uskutečnila přípravná konference. Město tehdy hostilo řadu říšských i zemských poslanců a celkem 450 účastníků.²⁸

Příležitost k bilancování poskytl odchod JUDr. Kupida, kterému na rozlučkový večírek koncem prosince 1875 přišli za několikaletou spolupráci poděkovat nejen členové Německého politického spolku, nýbrž i kolegové z pěveckého a zemědělského spolku, redakce *Neutitscheiner Wochenblatt*, novojičínské záložny, záložního spolku v Kuníně a z lidové knihovny v Bartošovicích. Ve své poslední řeči přiblížil nelehké osudy a nevalné postavení průkopníka politizace konstituujících se občanských vrstev: „Nikdy jsem své jednání neřídil osobními výhodami, vlastním prospěchem nebo ješitností, nýbrž jsem vždy jednal podle vyšších motivů. Domnívám se, že jsem svou roli hrál čestně a počestně, podle svých nejlepších sil, a tím jsem splnil první povinnost každého občana – dát životu co nejlepší obsah. Když jsem před téměř šesti lety v politicky pohnuté době odvážně převzal vedení Německého politického spolku, vsadil jsem všelicos, co se nazývá bohatstvím, a od té doby jsem v čase politické bouře i v snad ještě nebezpečnějším období politického bezvěří navzdory mnohým svízelm věrně držel se spolkem, jež se mi tím přilepil na paty. Naše materialisticky dýchající doba není nakloněna vývoji charakterů, jež se věnují službě národu (Volk), proto jsou muži národa (Volksmänner) v naší vlasti jen řídce rozseti. Ti nemnozí pomalu vymírají bez následovníků, nebo se vystřízlivěli a zklamání stahují do soukromého života, většinou bez úřadů a hodností, jelikož se usiluje o to, aby pravěmu muži národa vůbec nepřislušely. Tak vidíte i mne, pánové, mizet z obzoru stejného, jako když jsem přišel – bez majetku a bez vlivu, takového, jaký jsem byl před šesti lety. Nemohu vám předložit ani vysoká uznání, ani třpytivé kříže s nebo bez, nemusím skládat hodnosti ve školní či obecní radě, vždyť se po mém odchodu neuprázdnil ani místo ve výboru města, ve kterém jsem přes pět let působil.“ Za největší úspěchy, jichž ve funkci spolku předsedy dosáhl, označil vznik záložny, první putovní zasedání ve Fulneku, založení *Neutitscheiner Wochenblatt* a pořadatelsví celomoravského stranického sjezdu. Prorokoval, že v příštích komunálních volbách bude spolek včas na svém místě a jeho slovo jakožto výraz politicky vzdělané třídy obyvatelstva se stane důležitým, aby se nepříhodilo to, co před necelými třemi lety, totiž že pro lokální tisk bylo politické smýšlení kandidáta do výboru lhostejné. Nastane doba, kdy „se spolek zasadí nejen o to, aby byly zvoleny nejen čestné a otevřené charaktery, nýbrž i liberální (freisinnig²⁹) a obětaví němečtí muži“. Odcházející předseda doporučil svým kolegům, aby na jeho místo zvolili člověka, jehož charakter bude zárukou nezávislosti spolku. Jeho místo totiž podle Kupidova mínění bude důležitější než poslanecký post. Spolustraníkům popřál, aby zůstali takovými, jakými jsou – liberálními (freisinnig), německými a věrnými. Působení v Německém politickém spolku a dalšímu pokračování jeho činnosti očividně přikládal největší důležitost a se členy Mužského pěveckého spolku (Männergesangsverein), kde rovněž působil, se rozloučil již jen krátce.³⁰

Krátce nato apeloval tiskový orgán spolku na voliče, aby se zasadili o oživení politických spolků a vysvětlil jim klíčovou pozici, již zaujímají v současném politickém životě monarchie: „Opakují se hlasité nářky na nečinnost politických

spolků, opakovaně se lituje lhostejnosti obyvatelstva projevované vůči těmto spolkům a také vůči politickým záležitostem. Znamená to, že sociální a hospodářská otázka stojí v popředí a ta politická musí ustoupit. Domníváme se, že tento závěr byl nesprávný. Kdopak má řešit národohospodářskou otázku? Zřejmě zástupci lidu. A kdopak je má ovlivňovat prostřednictvím objasnění potřeb a přání? Zřejmě voliči. Hlavní význam tedy spočívá ve voličích. Jejich poznání se však zdá být částečně nedostatečné dole, částečně nepřiliš respektováno zvolenými zástupci. Napříště je tedy třeba rozšířit poznání vlastní důležitosti u voličů, to jest dole. Prostředkem k tomu je jejich shromažďování v politických spolcích, důsledkem bude opětovný cílý život těchto spolků. Docílí-li se čilého života těchto spolků tím, že každý volič k nim bude náležet činem a radou, bude jimi vyřčenými přáními činěn větší nátlak, nátlak veřejného mínění. Že je toto veřejné mínění nejsilnější mocí, která dnes vládne, ví dnes ale každý.“³¹

Vůlí valné hromady z března 1876 vystřídal Kupida v předsednickém křesle Rainer Hosch, ředitel Tutschina „povýšil“ na post místopředsedy. Ve výboru se objevil i zástupce Kunína.³² Ztráta spolku za předchozí rok se pohybovala okolo 300 zlatých, a tak začal uvažovat o zastavení vydávání svého týdeníku. Svízelnou situaci vyřešil Rainer Hosch, který *Neutitscheiner Wochenblatt* začal vydávat na vlastní náklady.³³

Následujícího roku aktivita spolku upadla, čítal jen 141 členů. V jeho čele zůstal Rainer Hosch, místopředsednická funkce byla svěřena JUDr. Heinrichu Preisenhammerovi.³⁴ Kromě valné hromady uspořádal roku 1877 pouze jednu schůzi, jejíž hlavní náplň představoval referát JUDr. Fuxe o šestém stranickém sjezdu a hlasování o připojení k rezolucím na něm přijatých.³⁵

Příští valná hromada se sešla až v červnu 1880 a tuto aktivitu zřejmě způsobil nesouhlas se zavedením Stremayrových jazykových nařízení, proti kterým zaslal spolek rezoluci oběma komorám říšské rady. V čele organizace stanuli JUDr. Preisenhammer jako předseda a notář JUDr. Wilhelm Fuchs jako jeho zástupce.³⁶ V listopadu téhož roku si spolek i jeho tiskový orgán připomněli stoleté výročí nástupu císaře Josefa II. na trůn. Na slavnostním shromáždění přiblížil JUDr. Fuchs posluchačům císařovy životní osudy a reformní úsilí, vyzdvihl zavedení němčiny jako jednotného státního jazyka a vytvoření jednotného státu z původních dědičných zemí. Upozornil na názorový most, jenž se – podle jeho mínění – klene mezi idejemi Josefa II. a liberální strany: „... již před sto lety zastával (Josef II. – pozn. aut.) ve vnitřní politice ten směr, který ústavní strana (Verfassungspartei) jako jediná pro stát blahodárná ještě uznává a kterého se pevně drží.“³⁷ *Neutitscheiner Wochenblatt* věnoval na podzim 1881 značnou pozornost i speciální „grafickou“ úpravu titulní strany odhalení státního pomníku v Suchdole nad Odrou.³⁸

Následujícího roku se JUDr. Fuchs stal předsedou spolku, místopředsedou JUDr. Bernhard Otto.³⁹ Valná hromada prodloužila smlouvu s redaktorem *Neutitscheiner Wochenblatt* Rainerem Hoschem, jemuž bylo vydávání listu a odpovědná redakce s konečnou platností předány do vlastní reže, přičemž orientace na německou pokrokovou stranu zůstala zachována. *Německý politický spolek* si vymínil dozor nad listem, Hosch byl odpovědný za vedení redakce, již mohl obsadit dle vlastního uvážení, spolkovému výboru.⁴⁰ Valná hromada dále odsouhlasila

rezoluci vyjadřující se k současné politické situaci v monarchii. Tato se v úvodu zaměřila na vyhrcoující se národnostní poměry: „*Novojičínský Německý politický spolek pozoruje s hlubokým zármutkem narůstající propad rakouských veřejných poměrů a pokládá za svou patriotickou povinnost vyjádřit své přesvědčení, dalece vzdálen od toho, že se v Rakousku dá rovněž pozorovat jen nejtišší symptom smíření národností, nýbrž prostor získává stále větší odcizení mezi nimi. To se již zvrhlo – především z české strany – ve vášnivé pronásledování všeho německého, zvláště německého jazyka, které rakouským Němcům vnutilo boj, ačkoli jej sami nevyhledávali, o národní existenci a jazyk. Tento boj přijali s o to větší vážností, jako jsou přesvědčeni, že pouze při zachování německé řeči jakožto rakouského státního jazyka může tato říše zůstat zachována kulturní misi, jež jí byla v dějinách předkreslena před šesti stoletími, nepoškozena existencí národnostních odlišností v sociální a kulturní oblasti.*“ Řešení spolek viděl ne v současných vysilujících sporech nacionalů, feudálů a reakcionářů, ale v reformní činnosti, jež by se zaměřila na hospodářství, správu a justici. Takovýto stav však byl podle jeho mínění vinou současných poslanců nenastolitelný. Poslanecká sněmovna by měla být z příkazu lidu (*Volk*) co nejdříve rozpuštěna a nahrazena novými lidmi zvolenými bez ovlivňování hlasujících vládou.⁴¹

Fuchsig a Otto byli ve svých funkcích potvrzeni i příští valnou hromadou,⁴² těsně před obecními volbami však předseda na svůj post rezignoval, aniž by místní tisk zveřejnil motivy tohoto kroku.⁴³

V lednu roku 1883 odůvodnil spolek malou aktivitu politickou situací v zemi. Předsedou byl zvolen MUDr. Alois Zimmer, jeho zástupcem stavitel Dominik Benesch. Organizace na návrh JUDr. Preisenhammera přistoupila k *Deutscher Schulverein* a zavázala se platit roční příspěvek ve výši 5 zlatých. Postupnou radikalizaci národnostního smýšlení dokládá – prozatím odmítnutý – návrh JUDr. Fuxe na přeměnu *Německého politického spolku* v *Deutsch-nationaler Verein der deutschen Bürger und Bauern für den Neutitscheiner Kreis* (*Německý nacionální spolek německých měšťanů a sedláků pro novojičínský kraj*), který autor zdůvodnil potřebou ráznější organizace všech Němců v zemi, jelikož tito čelí vzrůstajícímu se potlačování německosti.⁴⁴

Následujícího roku se vedení spolku ujal novořečený zemský poslanec JUDr. Fux, místopředsedu Benesche, který přesídlil do Místku, nahradil Rainer Hosch.⁴⁵ Ihned po valné hromadě uveřejnil *Neutitscheiner Wochenblatt* svolání spolku vyzývající členáře ke vstupu do organizace, jež byla kdysi velmi silnou, v posledních letech však ochabující a nyní usilující o opětovné posílení.⁴⁶

Agitace však přinesla pouze 24 nových členů, potřebu oživení prostřednictvím nových osobností proto akcentovala i valná hromada v březnu 1885, která vyjádřila důvěru stávajícím představitelům. Spolek také zaslal rezoluci říšským poslancům spojené levice. Poděkoval jim za postoje při projednávání rozpočtu a požádal o ochranu Němců, zvláště v Čechách a na Moravě.⁴⁷

Na schůzi okresního volebního výboru před říšskými volbami v kurii měst na jaře 1885 navrhl JUDr. Carl Richter jménem moravskostravského *Deutscher Verein* založení *Verein der deutschen Bürger und Bauern für das nordöstliche Mähren*. Záležitost měli v přípravném komitétu projednat JUDr. Fux, JUDr. Richter

a JUDr. Ludwig.⁴⁸ Zda vůbec, případně jak jednání proběhla, není známo, každopádně tato úvaha dokládá narůstající nacionalizaci moravské společnosti.

Valná hromada v říjnu 1887 postavila do čela spolku Rainera Hosche a MUDr. Perla jako místopředsedu. Při bilancování činnosti uvedl účast na několika akcích názorově spřízněných organizací v okolních městech i samotném Novém Jičíně. Jednalo se o národní slavnosti, odhalení pomníku Josefa II., oslavy výročí spolků a podobně.⁴⁹ Na konci roku se na stránkách *Neutitscheiner Wochenblatt* objevily zprávy o změnách, které měly transformovat podobu spolku a tím i místní politické scény.⁵⁰ V té době přinesl zdejší týdeník i třídílný článek s titulkem „*Pryč od Čechů!*“⁵¹

V březnu 1888 byl *Německý politický spolek* z vlastního rozhodnutí rozpuštěn a jeho nástupcem se stal *Nationalverein deutscher Bürger und Bauern für den Sprengel des Neutitscheiner Kreisgerichts* (*Nacionální spolek německých měšťanů a sedláků pro obvod novojičínského krajského soudu*).⁵² Postupná nacionalizace novojičínské komunální politiky byla zahájena a přinesla s sebou nejen nové metody politické práce a postupný přechod k masovým stranám, nýbrž i větší agresivitu a štváctví. Jedna kapitola politických dějin města se tak postupně začala uzavírat.

¹ Pražák, Jiří: *Rakouské právo ústavní III. Ústava říšská*. Praha 1902, s. 97–99.

² Hye, Hans Peter: *Bürgerliches Vereinswesen. Forschungsprojekt P 6523 G. Schlussbericht*. Wien 1991, s. 36–39.

³ Siewert, Hans-Jörg: *Verein und Kommunalpolitik*. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 29, (1977), s. 487–510.

⁴ Siewert, Hans-Jörg: *Vereinswesen in der deutschen Soziologie*. In: Dann, Otto (Hrsg.): *Vereinswesen und bürgerliche Gesellschaft in Deutschland*. Historische Zeitschrift, Beiheft 9, NF. München 1984, s. 151–180.

⁵ Heiss, Hans – Stekl, Hannes – Urbanitsch, Peter: *Zusammenfassung: Kleinstadt und Bürgertum*. In: Urbanitsch, Peter – Stekl, Hannes (Hrsg.): *Bürgertum in der Habsburgermonarchie IX. Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862–1914*. Wien – Köln – Weimar 2000, s. 465–503.

⁶ Die Biene, XX, Beilage zur Biene č. 14, 10. 5. 1870.

⁷ Die Biene, XX, Beilage zur Biene č. 16, 1. 6. 1870.

⁸ SOKA Nový Jičín, fond: Německý politický spolek Nový Jičín, nezpracováno.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Die Biene, XX, Beilage zur Biene č. 17, 10. 6. 1870.

¹¹ Die Biene, XX, Beilage zur Biene č. 18, 20. 6. 1870.

¹² Die Biene, XX, Beilage zur Biene č. 21, 20. 7. 1870.

¹³ Die Biene, XX, Beilage zur Biene č. 30, 20. 10. 1870.

¹⁴ Die Biene, XX, Beilage zur Biene č. 31, 1. 11. 1870.

¹⁵ Die Biene, XXI, Beilage zur Biene č. 1, 1. 1. 1871.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Die Biene, XXI, Beilage zur Biene č. 7, 1. 3. 1871.

¹⁸ Die Biene, XXII, Beilage zur Biene č. 8, 10. 3. 1872.

¹⁹ Die Biene, XXII, Beilage zur Biene č. 9, 20. 3. 1872.

²⁰ Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis (dále jen DVZ), XXVI, č. 35, 3. 5. 1899.

- 21 Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land (dále jen NW), I, č. 1, 3. 5. 1874.
 22 NW, I, č. 20, 13. 9. 1874.
 23 NW, I, č. 4, 24. 5. 1874.
 24 NW, I, č. 17, 23. 8. 1874.
 25 NW, I, č. 20, 13. 9. 1874.
 26 NW, I, č. 34, 20. 12. 1874.
 27 NW, II, č. 28, 11. 7. 1875.
 28 NW, II, č. 37, 12. 9. 1875 a NW, II, č. 38, 19. 9. 1875.
 29 Adjektivum *freisinnig* překládáme do češtiny jako liberální nebo svobodomyšlný.
 30 NW, III, č. 1, 2. 1. 1876.
 31 NW, III, č. 9, 27. 2. 1876.
 32 NW, III, č. 14, 2. 4. 1876.
 33 DVZ, XXVI, č. 35, 3. 5. 1899.
 34 NW, IV, č. 28, 15. 7. 1877.
 35 NW, IV, č. 46, 18. 11. 1877.
 36 NW, VII, č. 24, 12. 6. 1880.
 37 NW, VII, č. 49, 4. 12. 1880.
 38 NW, VIII, č. 40, 8. 10. 1881.
 39 NW, VIII, č. 21, 21. 5. 1881.
 40 SOKA Nový Jičín, fond: Německý politický spolek Nový Jičín, nezpracováno.
 41 NW, VIII, č. 21, 21. 5. 1881.
 42 NW, IX, č. 11, 18. 3. 1882.
 43 NW, IX, č. 27, 8. 7. 1882.
 44 NW, X, č. 4, 27. 1. 1883.
 45 NW, XI, č. 38, 13. 9. 1884.
 46 NW, XI, č. 39, 20. 9. 1884.
 47 NW, XII, č. 13, 28. 3. 1885.
 48 NW, XII, č. 19, 9. 5. 1885.
 49 NW, XIV, č. 43, 22. 10. 1887.
 50 NW, XIV, č. 49, 3. 12. 1887 a NW, XIV, č. 50, 10. 12. 1887.
 51 NW, XIV, č. 46, 12. 11. 1887, NW, XIV, č. 47, 19. 11. 1887 a NW, XIV, č. 51, 17. 12. 1887.
 52 SOKA Nový Jičín, fond: Nacionální spolek německých měšťanů Nový Jičín, nezpracováno.

August Bielka rytíř von Karltru a počátky Spolku Novojičínských ve Vídni

Radek Polách

Vláda císaře Františka Josefa I. v letech 1848-1916 přinesla velké množství pozitiv do existence středoevropské společnosti. Jedním z nich bylo vydání tzv. Říjnového diplomu dne 20. 10. 1860, který zřídil říšskou radu a formuloval nové státoprávní uspořádání celé dunajské monarchie. Jednalo se o základní zákon, který znamenal konec absolutistické vlády a také definoval zvláštní postavení Uher. Zvláštním specifikem tohoto dekretu byla možnost nově zakládat spolky jako dobrovolná nezisková soukromoprávní sdružení, což bylo v době před rokem 1860 fakticky zakázáno a povolováno jen ve výjimečných případech. Spolkový zákon č. 134 ze dne 15. listopadu roku 1867 tato práva potvrdil a přesně definoval. Celá společnost to přijala s velkým nadšením a druhá polovina 19. století se nese ve znamení vzestupu spolkové činnosti.

Město Vídeň se ve druhé třetině dlouhého století stalo vzkvétajícím evropským velkoměstem. Budování Ringstrasse a nových předměstí přineslo ohromnou poptávku po pracovních silách a do Vídně se za prací sjížděli lidé ze všech koutů monarchie. Hlavní město Vídeň se silným vlivem sídlícího panovníka se tehdy transformovalo do moderní metropole s desítkami různých spolků a sdružení. Jejich cíle a program byly různorodé.

Příchod průmyslové revoluce do Nového Jičína v polovině 19. století měl za následek uvolnění pracovních sil z obzvláště silného soukenického řemesla. Ti, kteří nenašli práci v nově vznikajících kloboučnických provozech Hücklových dílen nebo později v tabákové továrně, odcházeli za prací jinam a cesta do hlavního města plného pracovních příležitostí byla velice lákavá. Dalším impulsem vedoucím k odchodu do Vídně byl vznik nových škol a možností dalšího studia v Kroměříži, Olomouci, Opavě nebo právě ve Vídni, kde se formovaly vysoké školy světového významu. Na rozdíl od Čechů měli Moravané k Vídni bližší vztah a typickým příkladem toho byla tendence zřít nově sdružení, které by podpořilo ne pracovní či platové podmínky, ale naopak motivovalo mladé pro vzdělání nadšené osoby tak, aby dosáhli možnosti studovat a poté se uplatnit ve vyšších sférách vídeňské společnosti. Pro podporu studentů ve Vídni vznikl již v dubnu 1848 Spolek rakouských Slezanů (Verein der österreichischen Schlesier in Wien), který se ve druhé polovině 19. století zapojil do materiální a finanční pomoci krajanského studentstva. Taktéž Novojičínští, jak se sami nazývali rodáci z Nového Jičína, se snažili o podporu vzdělání svých blízkých. V soukromé linii v této činnosti zvláště vynikali dva: tehdejší skriptor univerzitní knihovny Dr. Wilhelm Haas¹ a c. k. osobní lékař Dr. August Bielka rytíř von Karltru.²

August Bielka, fotografie z roku 1909 z rodinného archivu

Participace Dr. Augusta Bielky rytíře von Karltru (*13. 4. 1828 Nový Jičín – †1. 8. 1909 Alt Aussee) na formování spolku pro podporu chudých studentů ve Vídni vyplývala z jeho vlastních životních zkušeností. Syn novojičínského soukeníka Augustina Bielky a jeho manželky Barbory³ se po absolvování základního vzdělání ve čtyřtřídní chlapecké škole ve svém rodném městě vydal na gymnaziální studia do Brna a Olomouce. Poté pokračoval od roku 1849 ve zdokonalování svého vzdělání na slavné vídeňské univerzitě, na níž si vybral obor lékařství-chirurgie. V roce 1854 své studium úspěšně završil a následujícího roku získal doktorský titul. Jeho studia však byla zcela nepochybně spojena s nedostatkem finančních zdrojů, nutností postarat se sám o sebe a snahou o co největší uplatnění. Naštěstí vlastní píle a také díky velmi pozitivním referencím se roku 1861 stal zaměstnancem císařského dvora ve vídeňském Hofburgu. Od roku 1866 zde pracoval jako dvorní lékař a chirurg a dne 7. června 1872 nastoupil na vysoký post císařského a královského osobního lékaře. Tato možnost dostat se k elitě tehdejší evropské společnosti se splnila jen málokomu a byl to snad zázrak, že se chudý student z dalekého města severovýchodní části markrabství moravského stal vysoce postaveným zaměstnancem úřadu nejvyššího hofmistra. Charakter osobnosti a vlastní zkušenosti se následně odrazily i v jeho působení v humanitních a kulturních společenstvech.

Silná komunita rodáků z Nového Jičína se na počátku osmdesátých let 19. století rozhodla zřídit ve Vídni svůj vlastní spolek. U jeho zrodu stáli na podzim roku 1883 vídeňský učitel Rudolf Holleschek a několik jeho přátel, mezi něž patřili Alfred Kloss, Dr. Julius Trubrig⁴ a Johann Huber. Nazvali jej přízvučně Spolek Novojičínských ve Vídni (Vereines der Neu-Titscheiner in Wien).⁵ Povzbudivý

podnět ke zřízení nového spolku byl adresován všem rodákům z Nového Jičína žijícím v hlavním městě. První veřejné oslovení ke vzniku spolku proběhlo v hostinci „U fajfky“, dnešní Schweizerhaus ve vídeňském Prátru. Následně Dr. Julius Trubrig společně s Maxem Schneiderem a Hugo Schmidtem připravili spolkové stanovy, které byly v jádru postaveny na stanovách Spolku rakouských Slezanů ve Vídni.⁶

Významnou práci na vypracování celkového konceptu a nasměrování humanitního charakteru spolku měl Dr. Wilhelm Haas a taktéž c. k. osobní lékař Dr. August Bielka rytíř von Karltru, který se aktivně zapojil do jeho formování. Vrchní revident Josef Jünger sestavil obsáhlý soupis adres rodáků, kteří měli být osloveni. Pro tyto účely byl zřízen prozatímní komitét, který sestával z následujících osob: Josef Böhm, Karl Gumberz šlechtic von Rhonthal, Rudolf Holleschek, Johann Huber, Josef Jünger, Alfred Kloss, Karl Kloss, Robert Lichnovsky, Florian Ludwig, Hugo Schmidt, Max Schneider a Dr. Julius Trubrig. Předsedou se stal Josef Jünger a jednatelem Rudolf Holleschek. Dne 14. února 1894 byla podána k dolnorakouskému místodržitelství žádost o schválení spolkových stanov, k čemuž následně došlo 9. března téhož roku.

Pomocnou ruku k podpoře mladých talentů podal také list Neu-Titscheiner Wochenblatt für Stadt und Land, který předem avizoval na prvních stranách informace o vzniku nového spolku.

Budova hotelu „U Bílého koně“ na Taborgasse ve Vídni
foto: Radek Polách 2011

Ustanovující schůze se uskutečnila 26. dubna 1884 ve velkém sále hotelu „U bílého koně“ na Taborstrasse v tehdejší 2. vídeňském okrese zvaném Leopoldstadt. Účastníci se sešli v sedm hodin odpoledne a o tři čtvrtě na devět vystoupil se svou řečí stávající prozatímní předseda Josef Jünger. Následně

ustavující shromáždění rozhodlo zvolit za svého předsedu Dr. Wilhelma Haase a jeho zástupce Josefa Jüngera a Karla Klose. Ve výboru byli dále zastoupeni koncipista na ministerstvu kultu a vyučování Dr. Leo Beck, kněz u sv. Štěpána P. Eduard Friedrich, učitel na vyšší technické škole Alexander Gumberz šlechtic von Rhonthal, řádový kněz benediktinského skotského kláštera P. Conrad Köllner, učitel Karl Kojetinsky, učitel Karl Kröner, majitel knihtiskárny Franz Kreisel, učitel Florian Ludwig, učitel techniky Hugo Schmidt a Dr. Julius Trubrig. Pokladníkem byl zvolen obchodník Adolf Liewehr a jeho zástupcem profesor Alois Neusser.⁷

Mezi právoplatné členy se zařadili nejen ve Vídni žijící Novojičínští, ale také osoby přímo z rodného města. Avšak na prvním místě je zapotřebí uvést novojičínskou městskou obec a novojičínskou záložnu, které se staly plnoprávními členy spolku. Z významných a proslulých osob to byli: starosta Nového Jičína Dr. Hugo Fux,⁸ novojičínský radní Rainer Hosch, poslanec zemského sněmu Dr. Heinrich Preisenhammer, emeritní profesor P. Dominik Bilimek z Miramare,¹⁰ vídeňský obchodník Adolf Liewehr, vicesekretář na ministerstvu obchodu Dr. Paul Alexander Beck, proslulý vídeňský kněz P. Eduard Friedrich, c. k. dvorní rada Josef Beck, c. k. zámecký hejtman v Miramare Eduard rytíř von Orel,¹¹ děkan a městský farář v Novém Jičíně P. Josef Prorok,¹² emeritní ředitel c. k. lesnické akademie ve Vídni Johann Newald, Dr. Carl Van der Strass rytíř von Hohenstraeten, inženýr v Sarajevu Franz Voigt, ředitel gymnázia ve Stockerau Eduard Haas, c. k. finanční rada v Brně Karl Lares, hoteliér v Novém Jičíně August Ferdinand Hohl, novojičínský obchodník se sukny Johann Lonsky, novojičínský obchodník s vlněným zbožím Rudolf Weiss, farář v Životicích P. Johannes Parsch, podnikatel v kloboučnictví August a Johann Hücklové, novojičínský stavitel Richard Kloss, strojní podnikatel Carl Drössler, akademický malíř Eduard Veith¹³ a další zakládající a řádoví členové.¹⁴

Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land z roku 1884
foto: Radek Polách 2011

Mezi členy samozřejmě patřil také Dr. August Bielka rytíř von Karltru, který se i bez vedoucí role plně angažoval v nově vzniklém spolku. Spolek Novojičínských ve Vídni již brzy po svém vzniku čítal na čtyři stovky členů a 640 podporovatelů. Finanční hotovost spolku velmi záhy dosáhla 7642 zlatých. Spolek díky štědré finanční podpoře následně mohl umístit padesát tři osob jako domácí učitele a vychovatele.

Na tomto místě je nutno uvést, že odborná historická literatura k dějinám města Nového Jičína na sklonku 19. a počátku 20. století se existenci spolku nevěnuje takřka vůbec, případně mu přisuzuje takřka nacionalistické nebo proněmecké postoje. Tyto tendenční a diskriminující pohledy jen brání v poznání humanitního směřování vídeňského krajanského spolku.

Pro podporu chudých dětí Novojičínských ve Vídni vznikl při spolku komitét Vánoční stromek, který každoročně na závěr roku pořádal vánoční nadílku. Pro tento účel věnoval Dr. August Bielka roku 1891 dvacet zlatých. Společně s ním darovali menší částky c. k. dvorní mistr řemenářský Hermann Lichnofsky, novojičínský farář Johann Parsch, ředitel P. Krönes a 2 zlaté také Josef Bielka, majitel domu. Vánoční nadílka se uskutečnila 19. prosince 1891 v VI. vídeňském obvodu na Mariahilferstraße 99 v Hotelu „U zlatého kříže“. Akce podpořila 51 chudých dětí vídeňských krajanů. Celá slavnost byla pořádána pod patronací protektora spolku Antona rytíře von Schmerlinga¹⁵ a za účasti jejího předsedy Dr. Wilhelma Haase.¹⁶

Participace Dr. Bielky na činnosti nově vzniklého spolku byla nasnadě také díky jeho pravidelným kontaktům se svým rodným městem. Noviny Neu-Titscheiner Wochenblatt für Stadt und Land i jejich následovník Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis pravidelně informovaly své čtenáře o návštěvě Dr. Bielky v Novém Jičíně. Většinou se tak dělo v letních měsících, kdy jeho služba císařské rodině nebyla tolik žádaná, neboť její členové trávili čas na letních sídlech v Bad Ischlu, Gödölle, Laxenburgu či Schönbrunnu. Dr. Bielka každoročně pobyl v Novém Jičíně s rodinou několik příjemných letních dnů a přispíval na různé potřeby města.¹⁷ Tak například 11. září 1879 navštívil Dr. Bielka společně se svou manželkou své příbuzné v Novém Jičíně. Ve městě se zdrželi až do pondělí 15. září, kdy odcestovali zpět do lázeňského města Vöslau poblíž Vídně. Ubytování tehdy byli v hotelu Löwe na Horní bráně.¹⁸ Při této příležitosti vyjádřil Dr. Bielka svou lásku k rodnému městu věnováním příspěvku 50 zlatých na fond pro chudé, dále částkou 30 zlatých na založení nového městského špitálu a na záměry Městského okrašlovacího spolku (Stadtverschönerungsverein) přispěl dalšími 20 zlatými.

Výjimkou v tomto ohledu tvoří rok 1889, kdy se Dr. Bielka aktivně zapojil do budování městského muzea a několikrát za tento rok osobně přivezl unikátní kolekce pro připravované expozice. Muzeum bylo v prosinci 1889 slavnostně otevřeno pro veřejnost. Následně 24. března 1893 Dr. Bielka uspořádal pro Spolek Novojičínských ve Vídni přednášku na téma Dějiny muzea z Nového Jičína.¹⁹

Spolek Novojičínských ve Vídni vykazoval pravidelné aktivity, které přinášely do jeho pokladny nemalé příspěvky. Koncem roku 1897 jeho fond čítal na 5200 zlatých. Dokonce v roce 1900 obdržel spolek na přímělu Dr. Augusta Bielky 200 korun ze soukromé pokladny Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa.²⁰ Další

zpráva hovoří o přítomnosti Dr. Bielky dne 13. prosince 1902 na spolkových vánočních oslavách.

V roce 1903 odešel Dr. Bielka po neuvěřitelných čtyřiceti dvou letech v císařských službách z postu c. k. osobního lékaře a obdržel titul dvorního rady. O dva roky později získal opět z osobní pokladny Jeho Veličenstva příspěvek 200 korun pro spolkové potřeby.²¹ To je poslední zpráva o participaci Dr. Bielky na spolkové činnosti. Dvorní rada Dr. August Bielka rytíř von Karltru zemřel v neděli 1. srpna 1909 v rakouském městě Alt-Aussee ve věku osmdesát jedna let. Poslední rozloučení se konalo v 11 hodin 4. srpna ve farním chrámu v Alt-Aussee a následně bylo tělo převezeno do Vídně, kde bylo ve 4 hodiny odpoledne uloženo do rodinné hrobky na hřbitově v Grinzingu²² na okraji hlavního města Vídně. Zprávu o úmrtí dvorního rady Dr. Bielky otiskly již v pondělí 2. srpna 1909 přední vídeňské noviny Neue Freie Presse a Wiener Abendpost. Jeho Veličenstvo císař František Josef I. vyjádřil prostřednictvím svého kancléře pozůstalým největší soustrast.²³

Tímto skončila spolupráce Dr. Augusta Bielky rytíře von Karltru se Spolkem Novojičínských ve Vídni, který se dál vyvíjel svou cestou. Činnost spolku nepřerušily ani obě světové války, ani odtržení Vídně od Nového Jičína se vznikem nástupnických států Rakouska-Uherska. Jeho existence tiše mizí v sedmdesátých letech dvacátého století. Jméno Dr. Bielky však zůstalo natrvalo vtisknuto do dějin nejen spolku, ale stalo se také symbolem pomoci a přátelství mezi novojičínskými kraji.

Razítka Spolku Novojičínských ve Vídni a podpis jeho pozdějšího předsedy Alfreda Trubriga²⁴
foto: Radek Polách 2011

¹ Dr. Wilhelm Johann Haas (*25. 5. 1842 Nový Jičín – †24. 1. 1918 Vídeň), syn Karla Haase a jeho manželky Elisabeth. Vystudoval matematiku, fyziku, chemii a filologii na univerzitě ve Vídni. Doktor filosofie, od roku 1874 praktikant, od roku 1881 skriptor, od roku 1894 kustod, posléze v letech 1895 – 1903 ředitel Univerzitní knihovny ve Štýrském Hradci, následně v letech 1903-1910 ředitel Univerzitní knihovny ve Vídni.

Kromě toho knihovník vysoké školy zemědělské a německých a rakouských alpských spolků ve Vídni. Stal se jedním ze zakladatelů a prvním předsedou Spolku Novojičínských ve Vídni. Získal titul c. k. vládní rada, později dvorní rada, čestný občan města Nového Jičína.

- ² Trubrig, Julius: *Die Gründung des Vereines der Neut-Titscheiner in Wien*. In: Das Kuhländchen. 10. band. Nový Jičín 1929, s. 25.
- ³ Zemský archiv v Opavě, fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, Inv. č. 1979, Sign. NJ 19
- ⁴ Ing. Dr. Julius Trubrig (*? - † 1943/4 Salcburk), dvorní rada, právník, čestný člen univerzity pro zemědělství ve Vídni, ředitel lesů v Salcburku, člen Spolku pro ochranu alpských rostlin a zvíře (Vereins zum Schutze der Alpenpflanzen und -Tiere).
- ⁵ Označení Novojičínští bylo chápáno jako okruh lidí s vazbou na dané město. Ve spolku bylo zapojeno nemálo osob, které měly jiné rodiště. Srovnej: Kafková, Renata: *Průmyslovým a správním centrem Kravařska*. In: Nový Jičín. Praha 2011, s. 222.
- ⁶ Trubrig, Julius: *Die Gründung des Vereines der Neu-Titscheiner in Wien*. In: Das Kuhländchen. 10. band, Nový Jičín 1929, s. 26.
- Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land. Neutitschein*. 1884. XI. Jahrgang, č. 16, 19. 4. 1884, s. 1.
- ⁷ Trubrig, Julius: *Die Gründung des Vereines der Neut-Titscheiner in Wien*. In: Das Kuhländchen. 10. band, Nový Jičín 1929, s. 27.
- Neutitscheiner Wochenblatt für Stadt und Land. Neutitschein*. 1884. XI. Jahrgang, č. 18, 3. 5. 1884, s. 8.
- ⁸ JUDr. Hugo Fux von Volkwart (*4. 1. 1844 Jevíčko – †18. 5. 1907 Karlovy Vary), starosta města Nového Jičína v letech 1879 - 1899, od roku 1883 poslanec Moravského zemského sněmu. Při své advokátní praxi získal pověst úspěšného obhájce a právního zástupce. Po svém vstupu do komunální politiky se podílel na vzniku Novojičínské záložní banky a stal se zakladatelem novin „Neutitscheiner Wochenblatt“. Založil spolek Neutitscheiner Musikverein a roku 1882 střelecký spolek. Jako starosta města se zasloužil o zavedení železniční dopravy, postavení městského chudobince, školských zařízení a přestavby Rudolfovy městské nemocnice. Již roku 1880 byl za své zásluhy jmenován čestným občanem města Nového Jičína a následně oceněn rytířským křížem Řádu Františka Josefa a Řádem železné koruny (Dr. Hugo Fuchs Edler von Volkwart 27. 1. – 6. 3. 1906).
- ⁹ JUDr. Heinrich Preisenhammer (*9. 10. 1830 Nový Jičín – †21. 1. 1900 Nový Jičín) byl starostou města Nového Jičína v letech 1873 – 1879 a 1899 – 1900, člen obecní rady, poslanec Moravského zemského sněmu. Původním povoláním advokát, člen významné novojičínské rodiny Preisenhammerů. Zasloužil se o vybudování školských zařízení ve městě, aktivně působil také v řadě spolků.
- ¹⁰ Dominik Bilimek (*25. 2. 1813 Nový Jičín – †1887 Heiligenkreuz u Vídně), znalec několika vědních oborů (entomologie, botanika, geologie, etnografie), cestovatel a dobrodruh. Profesor přírodních věd a náboženství, zakladatel Národního muzea v Mexiku, kustod muzea na císařském zámku Miramare u Terstu.
- ¹¹ Eduard rytíř von Orel (*5. 8. 1841 Nový Jičín – †5. 2. 1892 Miramare), polárník, cestovatel a důstojník c. k. námořnictva, účastník námořní bitvy u Lissu (1866) a spoluobjevitel Země Františka Josefa v letech (1872-1874).
- ¹² Josef Prorok (*28. 2. 1823 Moravská Třebová – †4. 4. 1889 Nový Jičín) byl městským farářem (1857) a děkanem (1883). Profesor na Zemské reálce v Novém Jičíně, známý mineralog a paleontolog, od roku 1882 čestný občan města Nového Jičína.
- ¹³ Eduard Veith (*30. 3. 1858 Nový Jičín – †18. 3. 1925 Vídeň), všestranně zaměřený výtvarný umělec, v roce 1878 dokončil studia na Škole uměleckých řemesel ve Vídni.

- ¹⁴ *Neu-Titscheiner Wochenblatt für Stadt und Land. Neutitschein.* 1884. XI. Jahrgang, č. 18, 3. 5. 1884, s. 10.
- ¹⁵ Anton rytíř von Schmerling (*23. 7. 1805 Vídeň – †23. 5. 1893 Vídeň) byl rakouský politik, dolnorakouský apelační rada. Původně právník, liberální odpůrce metternichovského absolutismu. V letech 1848 – 1849 zastupoval rakouskou vládu na frankfurtském sněmu, člen provizorní německé vlády. Mezi léty 1849 – 1851 ministr spravedlnosti rakouské vlády, 1860 – 1865 státní ministr, tvůrce centralistické únorové ústavy v roce 1861. V letech 1851 – 1860 a 1865 – 1891 působil jako prezident nejvyššího soudního dvora.
- ¹⁶ *Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis.* XVIII. Jahrgang, č. 103, 23. 12. 1891., s. 4.
- ¹⁷ Jeho právoplatnou manželkou se stala 21. 10. 1868 Adolfine rozená Hoßnerová (*29. 5. 1846 Vídeň – †3. 8. 1921 Vídeň), dcera vedoucího účetního Karla Hoßnera a Josefíne rozené hraběnky Schirmdinger von Schirmding. Postupně se jim narodily celkem tři děti: Auguste (*23. 7. 1869 Vídeň), Alfred (*19. 6. 1871 Vídeň) a Arthur (*7. 11. 1874 Vídeň).
- ¹⁸ Hotel Löwe (Lev) stál na dnešní ulici K Nemocnici 3, později získal jméno Erzherzog Eugen (Arcivévoda Evžen). K roku 1880 byl hoteliérem Alois F. Hohl společně se svou chotí Sofií, majitelem samotného domu byl Josef Herz. Srovnej: *Orientierungs Schematismus der Stadt Neutitschein.* (1880) Neutitschein.
- ¹⁹ *Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis.* XX. Jahrgang, č. 25, 29. 3. 1893, s. 2.
- ²⁰ *Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis.* XXVIII. Jahrgang, č. 4, 12. 1. 1901, s. 3. Koruna byla od měnové reformy v roce 1892 oficiální rakousko-uherskou měnovou jednotkou.
- ²¹ *Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis.* XXXII. Jahrgang, č. 12, 11. 2. 1905, s. 12.
- ²² Do roku 1892 samostatná obec, poté až do dnešních dnů součást města Vídně.
- ²³ *Deutsche Volkszeitung für den Neutitscheiner Kreis.* 36. Jahrgang, Folge 62, 4. 8. 1909, s. 4.
- ²⁴ Státní okresní archiv Nový Jičín, fond Muzejní spolek.

České ženské hnutí na Novojičínku v 1. polovině 20. století

Hana Prymusová

Po úvodní etapě konstituování prvních ženských spolků, usilujících především o vybudování vzdělávacích ústavů pro dívky, se v 80. letech 19. století objevuje tzv. *pokrokové hnutí*, požadující radikální sociální a politickou reformu české společnosti. Úsilí o rovnoprávnost žen šlo ruku v ruce s premisou, že žena je nenahraditelná ve výchově další české generace, přesto však politická práva a vysokoškolské studium žen byla tabu. Zlomem měla být první světová válka, která umožnila ženám přebírat dříve nemyšlitelné mužské pracovní pozice. Ekonomické změny byly doprovázeny změnami politickými, když v ústavě z roku 1920 bylo právo účastnit se voleb přisouzeno i ženám. Proklamovaná rovnoprávnost pohlaví nepřešla do praxe okamžitě, bránily jí předsudky, tradice a hospodářské uspořádání společnosti. Cílem pokrokových ženských spolků byla faktická emancipace po všech stránkách. Proto i meziválečné ženské spolkové hnutí bylo stejně bohaté jako období předešlé.¹

Konstituování severomoravských ženských spolků v poslední čtvrtině 19. století bylo výrazem snahy tehdejší společnosti o větší zapojení žen do spolkového života. Pro oblast severní Moravy lze konstatovat, že zde ženské spolky vznikají se zpožděním i 20 let oproti Čechám (v dřívějším období se ženy zapojují do veřejné sféry ve stínu svých mužů). Nahlížení na ženu jako na matku a vlastenku vedlo k zakládání prvních pokračovacích průmyslových škol, připravující dívky v praktických činnostech, a prvních dívčích gymnázií. Zázemí českých ženských spolků bylo tedy připraveno, ale mezi ženami samotnými chyběl aktivní přístup. Konstituování spolků je spojeno především s organizátory z vyvinutějšího prostředí. Novojičínské ženy byly sdruženy kolem politika Jana Šrámka.²

Národnostní poměry v Novém Jičíně

Nový Jičín druhé poloviny 19. století byl rostoucím správním centrem, německým městem s venkovským zázemím a rozvíjejícím se soukenickým průmyslem, město bylo nejvýznamnějším školským a kulturním centrem německé části Kravařska. Díky neexistenci zámožnější české buržoazie a malému počtu inteligence zde Němci vykonávali roli vedoucích pracovníků, majitelů podniků a úředníků. Postavení Čechů vycházelo ze slabosti českého hospodářství, Češi představovali třídu dělníků, úředníků a drobných živnostníků, spjatou s okolím Štramberku, Starého Jičína a Příbora.³ Se vzrůstající řemeslnou výrobou v Novém Jičíně vzniká početnější dělnická složka, která zde od 60. let 19. století zakládá své první spolky. Od 80. let se postupně zostřuje národnostní situace mezi Čechy a Němci, kteří obojí přisuzovali městu zásadní význam. Češi začali požadovat respektování svých požadavků, zatímco Němci se úspěšně pokoušeli udržet německý charakter města. Výrazem vzrůstající české emancipace bylo zakládání prvních dělnických spolků.⁴

Výraznou osobností, která přichází do této situace, je P. Jan Šrámek.⁵ Již krátce po svém příchodu spolupracoval na založení *Katolického dělnického spolku vzdělávacího a podporovacího* (1895), *Okresního sdružení křesťansko-sociálních spolků* (1897) a *Křesťansko-sociálního ženského spolku Budoucnost* (1898). Představitelé těchto spolků tvořili opozici k sociální demokracii ve městě. Centrem českého spolkového života byl Národní dům (1894) a současně Česká beseda. Přesto byl Nový Jičín po dobu první republiky majoritně německým městem.⁶

Pro oblast Novojičínska se mi podařilo zjistit hned několik ženských spolků. Na německé straně se jedná o jičínskou pobočku *Patriotického ženského pomocného spolku pro Moravu* (1881). Spolek měl výrazně charitativní charakter, staral se o shromažďování a rozdělování prádla, obvazového materiálu, potravin, o dobrovolnou péči o nemocné apod. Jeho členkami byly ženy a dcery německé honorace města. Další spolek vyšších vrstev, *Ženský dobročinný spolek*, vzniká s odstupem jedné generace (1906). Spolek byl spojen se členy obecního zastupitelstva. Podle literatury byl ve městě i *okresní dámský spolek*. Z německých spolků po roce 1911 fungovaly tři ženské dobročinné organizace. Po roce 1924 se objevil i *Německý spolek křesťanských textilních dělnic a křesťanských tabákových dělnic*. Další ženské spolky vznikly v Odrách (v roce 1897 *Spolek katolických panen* a v roce 1925 *Katolický svaz žen a dívek pro Odry a okolí*). Na české straně vznikl jako první *Spolek křesťanských matek* v Příboře (1883), *Křesťansko-sociální ženský spolek Budoucnost* v Novém Jičíně (1898), *Ženský vzdělávací spolek Světla* v Příboře (1901) a blíže nedatované novojičínské a větřkovické pobočky *Spolku katolických žen a dívek* (po 1926).⁷ Představme si nejdůležitější české spolky.

a) Křesťansko-sociální ženský spolek Budoucnost

Ženský spolek Budoucnost byl založen 5. července 1898 na popud Jana Šrámka, tehdejšího kooperátora v Novém Jičíně, za spolupráce Karla Dostála-Lutinova.⁸ Vznik a postavení spolku bylo vázáno na sociální a společenské situaci české menšiny ve městě. Spolek byl složen hlavně z negramotných dělnic, dojíždějících za prací z venkova, jejich počet se stabilně držel mezi 100 a 120 členkami. S ustanovením spolku souvisí i Šrámkovo založení útulen v roce 1897 a 1899.⁹ Členky spolku byly zaměstnankyněmi místní tabákové továrny, která zde byla zřízena roku 1870 pro soukenické dělníky. Šrámek se snažil přimět dělnice, kterým byl častěji bližší sociální faktor než národnostní, aby usilovaly o odpovídající zastoupení Čechů v nemocenské pokladně a úřednickém sboru.¹⁰

Předsedou spolku byl přímo Šrámek, který propojil nově vzniklý spolek s *Okresním sdružením křesťansko-sociálních spolků* a *Křesťansko-sociálním sdružením diecézním*. Významnější ženskou osobností spolku byla Marie Blažková.¹¹

Jedna z podstatných činností spolku byla snaha o všeobecné vzdělávání dělnic prostřednictvím výuky češtiny a přednáškové činnosti. Slovy Šrámka: „Aby nahrazeno bylo vyučování školní u těch, kterým se ho nedostalo, aneb se jim dostalo jen německého, zřízen kurs ve dvou odděleních, kde vyučoval dp. předseda a místo předsedkyně čtení a psaní. Dále zřízen kurs ručních prací, pletení a šití [...]“¹² Častým přednášejícím byl Šrámek, dále Dostál-Lutinov, pozvaní přednášející z řad

lékařů, církve, ale i členky samotné. Mezi témata přednášek byla často zařazována sociální otázka, postavení ženy a její role v katolické rodině, mravnost, vlastenectví, hospodářská témata, zdravotvěda, historie okolí aj. Výuku doplňovala četba časopisů a knih s církevní tematikou z vlastní spolkové knihovny. Z ženských časopisů spolek odebíral *Českou ženu*, *Evu*, z dalších tiskovin např. *Obranu práce a dělnictva*, *Kříže a Marie*, *Noviny z Radhoště*, *Nové proudy*, *Kravaňsko*.

Budoucnost měla podpůrně-hospodářský charakter. Pro členky byla založena společná nemocenská pokladna, kde si ženy ukládaly část platu. Dále byl založen spořicí účet v poštovní spořitelně. Ve snaze ušetřit na látkách členky společně objednávaly zboží zásadně od českých soukromníků. Charitativní činnost představovalo společné spoření ve prospěch zřízení nové útulny, spolek pořádal sbírky pro nemocné osoby, ve prospěch sirotků aj.¹³

Další sférou aktivity spolku byla produkce hudby a divadla. Hry byly na křesťanské téma (životy svatých), nebo zábavné z vesnického prostředí. Byly nacvičovány skladby českých hudebníků a lidové či církevní písně. Ve spolkovém roce 1900-1901 uspořádal spolek malou výstavu kraslic a ručních prací, hlavně výšivek. Peníze výtěžné z akce byly poslány na zakoupení starožitností pro muzeum, které chtěl spolek založit.

Na popud J. Šrámka byly navázány úzké styky s příbuznými křesťansko-sociálními organizacemi ve městě, kterým byly odevzdávány zisky z akcí. Angažované členky se účastnily voleb do úrazové pojišťovny a nemocenské pokladny tabákové továrny. Mezi lety 1905-1906 se spolek přihlásil za člena *Národního domu*, v roce 1910 začal spolupracovat s *Orlem* a stal se členem *Národní jednoty*, za války spolek vstoupil do *Červeného kříže*. Kontakt s ženskými organizacemi navázal ihned v roce 1898 na sjezdu v Hodslavicích. Na oslavu 15-letého trvání spolku byla v roce 1913 uspořádána krajská konference důvěrníc křesťanských spolků. Akce se zúčastnilo 36 delegátek ze střední a severní Moravy, Šrámek s členkami na sjezdu propagovali ideu zemského svazu křesťanských žen.¹⁴

V roce 1901 došlo k německým provokacím na Šrámkovu osobu. „*Rozneslo se po městě, že navádí členky k protiněmecké agitaci, což přišlo na přetřes i v městské radě a ta podala stížnost do Olomouce p. arcibiskupu Dr. Th. Kohnovi [...]. Po důkladném šetření v tabákové továrně vyšlo najevo, že nikoli dp. Šrámek, nýbrž jedna z dělnic celou protiněmeckou akci volební v továrně řídila [...]. Zmíněná dělnice řekla, nechť následuje jakýkoliv trest, ona že se přiznává, že celou volební akci sama osnovala i řídila [...]. Městská luza [...] šla dělat dp. předsedovi kočičinu před faru. Ve faře zvěděli, že není doma, a šli rovnou do spolku. Členky se rozutíkaly a zůstal dp. předseda sám se správcem bytu. Násilím se chtěli vlámat do místnosti, ale že to nešlo, odtáhli s nadávkami českých psů.“¹⁵ Po návratu byl Šrámek odvolán z města a členky byly kvůli své agitační činnosti při volbách v továrně sankcionovány sníženým platem.¹⁶ Mezi lety 1903-1904 byl spolek vypovězen za pročešské akce ze spolkových místností, aby našel útulek v Národním domě. Tam setrval až do roku 1908, kdy byl opět vypovězen spolu s katolickým mužským spolkem do Ústřední záložny novojičínské. Peripetie ženy neodradily od agitací za umístění českých dětí do školy v Mlýnské ulici v roce 1906. Zároveň byl sjednán kompromis při volbách do nemocenského výboru v tabákové továrně.¹⁷*

Poslední zprávy o spolku máme z přelomu let 1914/15. Nejasné informace o možném obnovení spolku po 1. světové válce doplňuje informace, že se Budoucnost začlenila v roce 1924 do nově vzniklého *Svazu katolických žen a dívek z Moravy, Slezska a Hlučínska* v personálním zastoupení Marie Blažkové jako zakládající člen svazu. Jako samostatný spolek již nebyla dále evidována a nejsou k ní další prameny.¹⁸

b) Svaz katolických žen a dívek v Novém Jičíně

Československá strana lidová se svým předsedou Msgre ThDr. Janem Šrámkem dbala na velký počet žen ve straně a podporovala ženské organizace, které patřily mezi její nejpočetnější zájmová sdružení. Společensky angažované katolické ženy velmi napomohly lidové straně k získání solidního místa v politickém systému. Jednotlivé katolické ženské spolky vznikaly až koncem 90. let 19. století. Moravská centrální organizace - *Svaz katolických žen a dívek z Moravy, Slezska a Hlučínska* - vznikla v roce 1924 na ustavujícím sjezdu v Brně. Na první valné hromadě v roce 1926 se ke svazu hlásilo již 260 odboček s 290 000 členkami. Pobočky pracovaly přímo pod centrem v Brně a neměly nad sebou žádné vyšší správní organizace.

Materiály ke Svazu katolických žen a dívek se v SOKA v Novém Jičíně dochovaly pouze pro léta 1946-1949. Pobočka byla znovuustavena 14. května 1946 na členské schůzi katolických žen a dívek, které „obnovily práci po válce a zasadily se o obrodu našeho národa“. Z pramenů vyplývá, že meziválečná činnost nebyla tak velká jako předválečná. Duchovním rádcem spolku se stal kněz František Voldán, který stejně jako kdysi Šrámek vedl schůze. Pozdějším duchovním rádcem se stal Bedřich Hýža. Nejsou údaje, že by výbor personálně navázal na výbor spolku Budoucnost, prameny jsou od sebe časově dost vzdáleny. Ke spolku se z 83 přítomných žen přihlásilo 60. Duchovní rádce se také hned od obnovy činnosti ujal osvětových přednášek s církevní tematikou. Svaz se také zapojil do návštěvy poutních míst.¹⁹

Svaz navázal na tradici hraní divadelních her s církevní tematikou, výtěžky úspěšných divadel byly částečně posílány na charitu. Ke společným akcím patřily kromě divadel i duchovní dny. Svaz rozšiřoval knihy s osvětovou (Co má a musí vědět dospělá a dospívající dívka) nebo národně-křesťanskou tematikou (Poslání ženy a dívky v českém národě, Ke Kristu blíž), odebíral různé ženské katolické časopisy (Křesťanská žena) a propagoval důležitost čtení Písma v rodinách. Zdá se, že se spolku nepodařilo proniknout mezi dívčí mládež. Řešením byla možnost získávat dívky z Orla.²⁰ Úspěch akce není doložen.

Členské příspěvky byly posílány do ústředí v Brně. S Brnem zachovával spolek kontakt na sjezdech a také prostřednictvím korespondence. Ústředí do Nového Jičína zasilalo např. žádosti o podepsání petice proti zrušení církevních svátků, členky se účastnily řečnických kurzů v Brně.²¹

Po únorovém převratu byl ve spolku zvolen akční výbor. Činnost po únoru 1948 byla omezená, nekonaly se téměř žádné schůze. Počátkem roku měla pobočka 247 členek, koncem roku zaznamenala úbytek zhruba o 30 členek. Ještě v roce 1949 nabádal duchovní vůdce Hýža k aktivnějšímu přístupu ve veřejném životě.

Zdůrazňoval, že mezi povinnosti členky stále patří starost o nábor mladých dívek, pomoc sociálně slabým, starost o chod kostela a podpora mladých studentů bohosloví. Poslední zprávy o spolku jsou z 8. května 1949.²²

Spolky v Příboře

Příbor byl tradičním sídelním městem a hospodářským střediskem. Přestože se neuplatnil jako středisko velkého průmyslu, tvořil centrum východní české části Novojičínska, i když jeho správa přešla do českých rukou až roku 1882. Díky českému učitelskému ústavu překročil Příbor význam malého okresního města a byl nazýván městem škol. Bylo zde arcikněžství, děkanství a fara katolické církve s chrámem Narození P. Marie. Převaha katolické církve v Příboře byla obklopena hustou sítí far, které patřily z větší části pod děkanství Příbor a Nový Jičín s arcikněžstvím v Příboře.²³

Od 60. let 19. století byly v Příboře zakládány většinou české spolky. Velký význam mělo založení *Občanské besedy* (1862). V roce 1873 se od ní oddělila *Občanská záložna*, která podporovala české školy ve městě a působila na národní probuzení města. Příbor se postupně stával střediskem českého národního a kulturního života na severovýchodní Moravě. Ve městě bylo jen málo německých spolků, nejvýznamnější z nich byl *Mužský pěvecký spolek*. Prvním vzdělávacím spolkem byla *Harmonie*, v roce 1870 zde byl založen učitelský spolek *Komenský* a o rok později *Katolicko-politická jednota*. V roce 1885 vznikl i *Hospodářský spolek příborsko-novojičínský Metoděj*.²⁴

a) Spolek křesťanských matek

Spolek křesťanských matek byl organizací žen, lišící se poněkud od ostatních popisovaných spolků. Zatímco většina českých ženských spolků by mohla být označena spíše za liberální nebo měla za cíl alespoň částečnou ženskou emancipaci, tento spolek byl sdružením věřících žen. Nepodnikal žádné akce, nefungoval jako klasický spolek. Spolek byl založen v roce 1883 z podnětu gymnazijního katechety P. Dr. Jana Schneidera, příborského kaplana P. děkana Františka Holečka a kaplana P. Antonína Cyrila Stojana.²⁵ Spolek byl v kontaktu s podobnými organizacemi ve Francii a v Německu. Podléhal arcibratrstvu v Českých Budějovicích, které bylo povýšeno papežem v roce 1876, aby mohlo udílet odpustky a milosti pro celou monarchii. Účelem spolku bylo především vychovávat ženy a jejich rodiny v duchu církve prostřednictvím modlitby a společným vzděláváním. Spolek reagoval na sekularizaci společnosti.

Členy spolku mohly být katolické matky, které vedly spořádaný život podle katolických zásad a které byly přijaty místním knězem (svým duchovním ředitelem). Ženy si ze svého okruhu měly zvolit představenou, která vykonávala funkci starostky, jejíž činnost byla ale závislá na souhlasu duchovního ředitele. Spolková činnost vypadala tak, že se ženy shromažďovaly pravidelně v chrámu ke schůzím a pobožnostem. V den pobožnosti podstoupily členky zpověď, pak se účastnily mše. Kněz měl na schůzích přednášky o výchově dětí, poté byla schůze ukončena společnými modlitbami, spolkovou modlitbou, třemi modlitbami Otčenáše

a Zdravas Marie a závěrečným políbením kříže. Modlitby byly směřovány hlavně k Marii, členky musely znát Píseň jednoty křesťanských matek, Modlitbu křesťanské matky za děti k Ježíši aj.

Hlavním úkolem členky byla výchova dětí v duchu katolické církve. „Křesťanská matka bude od nejtělejšího mládí poučovat své dítě o Bohu, dítěti sama dávat dobrý příklad, přičiní se též, aby celá rodina předcházela dítěti dobrým příkladem, a postará se všemožně též o hodné čelediny. Děti bude posílat do křesťanské školy a té škole bude pomáhat. Dospělé děti bude povzbuzovat, aby se účastnily přiměřených náboženských spolků a bratrstev. Bude jim zabraňovat ve všem, co by viře a mravnosti jejich bylo nebezpečno, jako jsou schůzky obojího pohlaví, muziky a tance bez řádné dohlídky, divadla; taktéž nebude v domě svém trpět knih a novin, obrazů atd., které tupí a zlehčují svatou víru.“ Další povinností byla účast na společných pobožnostech, přijímání svátosti oltářní, každodenní modlení se spolkové modlitby a přimluva za všechny členky a jejich děti.²⁶

Sociální příslušnost členek je neznámá. Většina žen pocházela z Příbora, také z nedalekých Závěšic, Prchalova, Klokočova a Větrkovic. Poslední doložený rok působení spolku je rok 1922, kdy bylo ve spolku 89 žen, většinou příborských.²⁷

b) Další spolky

Z dalších příborských spolků, kde se angažovaly ženy, můžeme jmenovat *Krejcarový spolek sv. Mikuláše pro školní mládež českých veřejných škol národních v Příboře*. Vznikl v roce 1883 a podnět k jeho založení dal jmenovaný kaplan P. Antonín Cyril Stojan. Působil na charitativním poli, podporoval chudou mládež hlavně na sv. Mikuláše. Mezi jeho zakladateli nalezneme místní představitele samosprávy, církve a školství. Jeho první předsedkyní se stala Klára Vašicová, manželka ředitele. Spolek zde působil do roku 1919.²⁸

Na začátku století v Příboře působil *Ženský vzdělávací spolek Světla*. Ten byl založen v roce 1901. Jeho starostkou byla Klotilda Kubíková a jednatelkou Josefa Drmolová. Ve svých stanovách si předsevzal šířit vzdělanost mezi ženami a dívkami, pořádat přednášky, udržovat knihovnu, pěstovat hudbu a ušlechtilou zábavu. Charitativní zaměření spolu bylo směřováno k podporování chudé školní mládeže. Vzdělávacím cílem bylo založení pěvecké školy pro dívky. Měl také pořádat výstavy ženských prací, společenské zábavy a koncerty. Z uskutečněné činnosti spolku máme doloženou jen tzv. polévkovou akci přes zimní období. Další informace o spolku nejsou známy.²⁹

Závěr

Sledované ženské spolky na Novojičínsku se výrazně liší od jiných oblastí svým konfesním zaměřením. Novojičínská *Budoucnost* je vzácným příkladem spolku dělnic a vůbec nižších vrstev, většina spolků má zastoupení hlavně ve středních a jejich výbory i ve vyšších vrstvách. Vedoucí aktér Jan Šrámek zaměřil svou pozornost na emancipaci zaměstnaných žen a podporování jejich sociálního postavení (založení ženských útulen). Pokračovatelka spolku - pobočka *Svazu katolických žen a dívek* - měla už přímé napojení na ústředí v Brně, podporující Čsl.

stranu lidovou. Svaz přistupoval k otázce ženské emancipace negativně, ženy vnímal tradičně jako matky, strážkyně rodinného krbu.

Dva příborské spolky, *Spolek křesťanských matek a Světla*, se od sebe velmi liší. *Světla*, jak se zdá, byla liberálně založeným spolkem s emancipačním cílem založit hudební školu pro dívky. Vznikla podobně jako ostatní liberální spolky až kolem roku 1900. Působila také na dobročinném poli. Spolek *Světla* vznikl s vizí zlepšení postavení žen ve městě prostřednictvím dívčích škol a podporováním dívek, byl tedy feministický a mohli bychom jej zařadit do tzv. pokrokového hnutí - tedy liberálního směru. *Spolek křesťanských matek*, organizovaný kolem místní fary, neměl nacionální ráz, jeho cílem bylo vychovat ženy a jejich děti v katolickém duchu, postrádal emancipační cíl. Představuje do jisté míry se Svazem katolických žen a dívek opoziční katolické hnutí s jinými náhledy na roli ženy ve společnosti a jejich veřejnou činnost. Emancipace byla katolickým ženským proudem vnímána jako výsledek křesťanství. Žena se má starat o rodinu, další role jí byly odepřeny. Proud se snažil propagovat konzervativní obraz ženy v tradičním prostředí domácnosti. Ideálem byla nezkažená hospodyně z venkovského gruntu. Proto se katolický proud stával terčem kritiky liberálně orientovaných žen a ty zase z druhé strany byly odsuzovány pro aktivní účast ve veřejném životě.³⁰

Prameny:

- SOKA Nový Jičín, Křesťansko-sociální ženský spolek „Budoucnost“ v Novém Jičíně, Pamětní kniha 1898-1915.
- SOKA Nový Jičín, Pobočka Svazu katolických žen a dívek Nový Jičín 1946-1949
 KNIHY: 1. Zápisy z výborových schůzí 1946-1949, 2. Zápisy z členských schůzí 1946-1949.
 II. SPISY: 1. Dochovaný spisový materiál: Zápisy z valných hromad 1948, 1949, zápisy z členských schůzí, korespondence o ustavení místního akčního výboru 1948-1949
- SOKA Nový Jičín, Sběrka písemností různých příborských spolků 1859-1941; inv. č. 2. Ženský vzdělávací spolek „Světla“ v Příboře - Stanovy ženského vzdělávacího spolku „Světla“ v Příboře. Místek 1901.
- SOKA Nový Jičín, Spolek křesťanských matek v Příboře, Členská kniha 1883-1923.
- SOKA Nový Jičín, Spolek svatého Mikuláše 1883-1921.
 LISTINY: 1. Diplom o jmenování první předsedkyně spolku paní Kláry Vašicové prvním čestným členem spolku, 1886.
 KNIHY: 2. Kniha zápisů ze schůzí a kniha účetní, 3. Pokladní kniha, 4. Kniha konceptů, pozvání a oznámení
 SPISY: 5. Korespondence, 6. Sbirky, seznamy podělených dětí, účty
 TISKY: 7. Tištěné programy představení pořádaných ve prospěch spolku
- SOKA Nový Jičín, Spolky náboženské do roku 1948, Svaz katolických žen a dívek Větrkovic, nepřístupný fond.
 ZA v Opavě, KNV Ostrava, kart. 408, sign. 262, Svaz katolických žen a dívek Nový Jičín

Seznam literatury

- Baláš, Miloslav: Kulturní místopis Novojičínska. Písemnictví - divadlo - umění - hudba - osvěta - věda - památky - tělovýchova - sport. Nový Jičín 1967.
- Bartoš, Josef: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Sv. 14, Okresy: Opava, Bílovec, Nový Jičín. Olomouc 1995.
- Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Red. L. Dokoupil, seš. 3. Ostrava 1995, s. 108-109.
- Burešová, Jana: Emancipační snahy žen ze středních vrstev na příkladu činnosti ženských pokrokových spolků v období první Československé republiky (1918-1938). In: Machačová, Jana - Matějek, Jiří (Eds.): Studie k sociálním dějinám 9. Opava 2002, s. 137-177.
- Tatáž: Jan Šrámek a katolické ženské spolky. In: Jan Šrámek. Kněz. Státník. Politik. Olomouc 2004, s. 269-284.
- Tatáž: Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století. Olomouc 2001.
- Tatáž: Sonda do společensko-politických aktivit pokrokových a katolických ženských spolků na Moravě v první polovině 20. století. In: Studie k sociálním dějinám 6. Kutná Hora, Praha, Opava 2001, s. 202-213.
- Tatáž: Společenská aktivita českých ženských spolků na Moravě. In: Kocian, Jiří - Kokoška, Stanislav - Kokošková, Zdeňka (Eds.): Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války. Praha 2005, s. 269-276.
- Tatáž: Zemská organizace pokrokových žen moravských jako představitelka a pokračovatelka liberalizačních a demokratizačních snah žen na Moravě za první ČSR (Pohled do dvacátých let 20. století). In: AUPO, Facultas philosophica, Historica 2000, č. 29, s. 143-155.
- Tatáž: Ženské katolické organizace v Čechách a na Moravě (1918-1938). In: Koucká, Ivana - Papajik, David (Ed.): Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918-1938“ konané v Olomouci v roce 1996. Olomouc 2001, s. 207-216.
- Hanák, Jan: Česká společnost v Novém Jičíně v letech 1918-1938. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. XLVI, 1990, s. 1-21.
- Chobot, Karel - Trapl, Miloš: P. Jan Šrámek a Nový Jičín. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín sv. L, 1996, s. 41-44.
- Janák, Jan: Harmonie v Příboře - první dělnický vzdělávací spolek na Moravě. VVM, roč. XXX, 1978, s. 165-177.
- Jemelka, Martin: Hornická žena. In: Myška, Milan - Zářický, Aleš (Eds.): Člověk v Ostravě v 19. století. Ostrava 2007, s. 233-239.
- Jiří a kol.: Nový Jičín. Historie, kultura, lidé. Praha, NLN 2011.
- Jurok, Jiří - Kovářová, Stanislava - Loukotka, Lubomír a kol.: Dějiny města Příbora. Nový Jičín - Příbor 2002.

- Kafková, Renata: Proces konstituování lokálních politických elit v tradičním řemeslnickém centru 1861-1912. In: Machačová, Jana - Matějek, Jiří - Soukupová, Blanka (Eds.): Studie k sociálním dějinám 11. Praha, Opava 2004, s. 64-70.
- Tatáž: Proměny obecní samosprávy v Novém Jičíně 1850-1914. In: Fasora, Lukáš - Hanuš, Jiří - Malíř, Jiří (Eds.): Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948. Brno 2006, s. 338-355.
- Tatáž: Tradiční řemeslnické centrum Nový Jičín v samosprávném období. (Formování elit občanské společnosti v letech 1850-1914). Ostrava 2007.
- Kladiwa, Pavel: Proměny komunálních elit za procesu budování moderní infrastruktury na přelomu 19. a 20. století. In: Machačová, Jana - Matějek, Jiří - Soukupová, Blanka (Eds.): Studie k sociálním dějinám 11. Praha, Opava 2004, s. 87-91.
- Nehýbl, Jaroslav: Kulturní a spolkový život Příbora od doby národního obrození do konce první republiky (1774-1938). Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. XVII, 1976, s. 37-48.
- Otto, Karel a kol.: Čtení o Novém Jičíně. K výročí 650 let města. Nový Jičín 1963.
- Otto, Karel: Vlastivědný přehled Novojicka. Nový Jičín 1957.
- Pavliček, Jaromír: K boji české menšiny v Novém Jičíně proti germanizaci před 1. světovou válkou. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. XIV, 1974, s. 23-30.
- Pokorný, Ferdinand: Vlastivěda moravská. II. Místopis. Jičínský kraj. Příborský okres. Brno 1917.
- Prymusová, Hana: Emancipační hnutí českých žen na severní Moravě a ve Slezsku od konce 19. do poloviny 20. století. Brno 2009. Diplomová práce FF MU v Brně.
- Tatáž: Dobročinný ženský spolek „Dobromila“ v Moravské Ostravě (1897-1952). Brno 2007. Diplomová práce FF MU v Brně.
- Tatáž: První liberální české ženské spolky v Místku a ve Frýdku na přelomu 19. a 20. století. Práce a studie Muzea Beskyd 21, 2009, s. 86-99.
- Příbor. Nástin historického a kulturního vývoje města. Příbor 1968.
- Sosnová, Zuzana: Počátky českého spolkového života v politickém okrese Nový Jičín ve druhé polovině 19. století. Olomouc 1978. Diplomová práce PdF UP v Olomouci.

¹ Dnes je již velké množství prací a studií na téma dějin žen. Mezi základní práce patří např. Abramssová, Lynn: Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918. Brno 2005.; Bahenská, Marie: Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha 2005.; Burešová, Jana: Proměny společenského postavení žen v 1. polovině 20. století. Olomouc 2001.; Horská, Pavla: Naše prababičky feministky. Praha 1999.; Lenderová, Milena (Ed.): Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století. Praha 2002.; Tatáž: K hřichu i modlitbě: žena v minulém století. Praha 1999.; Neudorflová, Marie L.: České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy a zklamání na cestě k emancipaci. Praha 1999.

² Burešová, Jana: Proměny společenského postavení žen v 1. polovině 20. století. Olomouc 2001.; Tatáž: Sonda do společensko-politických aktivit pokrokových a katolických

- ženských spolků na Moravě v první polovině 20. století. In: Studie k sociálním dějinám 6. Kutná Hora, Praha, Opava 2001, s. 202-213.; Tatáž: Společenská aktivita českých ženských spolků na Moravě. In: Kocian, Jiří - Kokoška, Stanislav - Kokošková, Zdeňka (Eds.): Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války. Praha 2005, s. 269-276.; Tatáž: Zemská organizace pokrokových žen moravských jako představitelka a pokračovatelka liberalizačních a demokratizačních snah žen na Moravě za první ČSR (Pohled do dvacátých let 20. století). In: AUPO, Facultas philosophica, Historica 2000, č. 29, s. 143-155. Tatáž: Ženské katolické organizace v Čechách a na Moravě (1918-1938). In: Koucká, Ivana - Papajtk, David (Eds.): Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918-1938“ konané v Olomouci v roce 1996. Olomouc 2001, s. 207-216.; Prymusová, Hana: Emancipační hnutí českých žen na severní Moravě a ve Slezsku od konce 19. do poloviny 20. století. Diplomová práce FF MU v Brně.; Tatáž: Dobročinný ženský spolek „Dobromila“ v Moravské Ostravě (1897-1952). Brno 2007. Diplomová práce FF MU v Brně.; Tatáž: První liberální české ženské spolky v Místku a ve Frýdku na přelomu 19. a 20. století. Práce a studie Muzea Beskyd 21, 2009, s. 86-99.
- 3 Hanák, Jan: Česká společnost v Novém Jičíně v letech 1918-1938. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. XLVI, 1990, s. 1-21.; Kafková, Renata: Proměny obecní samosprávy v Novém Jičíně 1850-1914. In: Fasora, Lukáš - Hanuš, Jiří - Malíř, Jiří (Eds.): Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948. Brno 2006, s. 338-355.; Tatáž: Tradiční řemeslnické centrum Nový Jičín v samosprávném období. (Formování elit občanské společnosti v letech 1850-1914). Ostrava 2007, s. 41-42.; Otto, Karel a kol.: Čtení o Novém Jičíně. K výročí 650 let města. Nový Jičín 1963.; Tentyž: Vlastivědný přehled Novojicka. Nový Jičín 1957.; Pavlíček, Jaromír: K boji české menšiny v Novém Jičíně proti germanizaci před 1. světovou válkou. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. XIV, 1974, s. 23-30.; Sosnová, Zuzana: Počátky českého spolkového života v politickém okrese Nový Jičín ve druhé polovině 19. století. Olomouc 1978. Diplomová práce PdF UP v Olomouci.
- 4 Kafková, Renata: Proces konstituování lokálních politických elit v tradičním řemeslnickém centru 1861-1912. In: Machačová, Jana - Matějka, Jiří - Soukupová, Blanka (Eds.): Studie k sociálním dějinám 11. Praha, Opava 2004, s. 65.; Tatáž: Tradiční řemeslnické...s. 300-302.
- 5 O vztahu Jana Šrámka např. Burešová, Jana: Jan Šrámek a katolické ženské spolky. In: Jan Šrámek. Kněz. Státník. Politik. Olomouc 2004, s. 269-284.
- 6 Kafková, R.: Tradiční řemeslnické...s. 219.; Jurok, Jiří a kol.: Nový Jičín. Historie, kultura, lidé. Praha 2011, s. 206-222. Otto, K. a kol.: Čtení...s. 30-36.; Severa, Václav: Vlastivěda moravská II. Místopis. Okres Novojičínský. Brno 1933, s. 89.
- 7 Bartoš, Josef: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, sv. XIV, okresy: Opava, Bilovec, Nový Jičín. Olomouc 1995, s. 176-177.; Kafková, R.: Tradiční řemeslnické...s. 219.
- 8 Karel Dostál-Lutinov (1871-1923) přišel do Nového Jičína v roce 1895 jako duchovní správce zemské pojišťovny. Dále byl významným českým básníkem, překladatelem a vůdčím představitelem hnutí Katolická moderna. V N. Jičíně spolupracoval s katolickými spolky, s Českou besedou a s Maticí Palackého. Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Red. L. Dokoupil, seš. 3. Ostrava 1995, s. 34-35.
- 9 SOKA Nový Jičín, fond Křesťansko-sociální ženský spolek „Budoucnost“ v Novém Jičíně, Pamětní kniha 1898-1915, Rok 1914/15.; Založení spolku.
- 10 Kafková, R.: Tradiční řemeslnické...s. 45, 307.; Otto, Karel a kol.: Čtení...s. 28.

- 11 Tato tovární dělnice s pouhou obecnou školou vedla sérii přednášek ve spolku na téma sociální otázky, ženské otázky. Podporovala aktivně vybudování křesťansko-sociální organizace a byla hlavní ženskou referentkou na sjezdu strany v roce 1900 a 1901 na Velehradě. Byla to zřejmě ona, která byla postižena jako obrátnice českých dělnic v tabákové továrně v souvislosti s kauzou Jana Šrámka v Novém Jičíně po přelomu století. Tamtéž, s. 21. SOKA Nový Jičín, Křesťansko-sociální..., Pamětní kniha 1898-1915, Dodatek.
- 12 Tamtéž, Zpráva za r. 1898/9.
- 13 Tamtéž, Zpráva za r. 1898/9, Dodatek k předchozím (psáno z paměti členek - svědků událostí), Rok 1912/13.
- 14 Tamtéž, 1907/1908, Dodatek.
- 15 Šrámkova politická činnost nenašla zalíbení u vládních kruhů, ani u církevních činitelů. Ostře proti němu vystupovala novojičínská radnice a okresní hejtman na něj posílal neustálé stížnosti arcibiskupské konsistoři v Olomouci. Činností v Katolické moderně a spoluprací s Lutínovem si Šrámek navíc zneprátil i olomouckého arcibiskupa dr. Theodora Kohna. Chobot, Karel - Trapl, Miloš: P. Jan Šrámek a Nový Jičín. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín sv. L, 1996, s. 41-44.
- 16 SOKA Nový Jičín, Křesťansko-sociální..., Pamětní kniha 1898-1915, Dodatek k předchozím (psáno z paměti členek - svědků událostí).
- 17 Tamtéž, Dodatek.
- 18 Tamtéž, Rok 1914/15. Burešová, Jana: Proměny...s. 229-242.; Severa, Václav: Vlastivěda moravská II. Místopis. Okres Novojičínský. Brno 1933, s. 89.
- 19 SOKA Nový Jičín, Pobočka Svazu katolických žen a dívek Nový Jičín 1946-1949, I. Kniha, inv. č. 2, Zápisy z členských schůzí 1946-1949, 1. zápis, Zápis o členské schůzi pobočky Svazu kat. žen a dívek v Novém Jičíně, konané dne 16. července 1946 v místnostech Katolického domu, Zápis o druhé členské schůzi pobočky Svazu katol. žen a dívek, konané dne 10. října 1946 ve 20 hod. v místnostech Katolického domu; Zápis sepsaný při třetí členské schůzi pobočky Svazu kat. žen a dívek, konané 17. listopadu 1946 v místnostech Katolického domu v 16 hod. odp.
- 20 Tamtéž, Zápis sepsaný při sedmé výborové schůzi pobočky Svazu kat. žen a dívek, konané 27. ledna 1947 v 19 hod. ve spolkové místnosti.
- 21 Tamtéž, I. Kniha, inv. č. 1, Zápisy výborových schůzí 1946-1949, Svaz o čtvrté výborové schůzi, konané 8. října (1946) ve 20 hod. ve spolkové místnosti.
- 22 Tamtéž, II. Spisy, inv. č. 3, Dochovaný spisový materiál: Zápisy z valných hromad 1948, 1949, Zápisy z členských schůzí, korespondence o ustavení místního akčního výboru 1948-1949, Zpráva jednatelská, únor 1948; Zápis o výroční valné schůzi pobočky Svazu Katol. žen a dívek v N. Jičíně, konané dne 20. února 1949 ve 4 hod. odpoledne; Listina přítomných při schůzi 8. května 1949.
- 23 Bartoš, J.: Historický místopis...s. 170, 219-220.
- 24 Tamtéž, s. 221.; Jurok, Jiří - Kovářová, Stanislava - Loukotka, Lubomír a kol.: Dějiny města Příboře. Nový Jičín - Příbor 2002, s. 128-137.; Janák, Jan: Harmonie v Příboře - první dělnický vzdělávací spolek na Moravě. VVM, roč. XXX, 1978, s. 165-177.; Hanák, Jan: Ke stému výročí založení českého zemědělského spolku „Metoděj“ na Novojičíně. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. XXXVI, 1985, s. 69-70.; Pokorný, Ferdinand: Vlastivěda moravská. II. Místopis. Jičínský kraj. Příborský okres. Brno 1917.; Příbor. Nástin historického a kulturního vývoje města. Příbor 1968.; Nehýbl, Jaroslav: Kulturní a spolkový život Příboře od doby národního obrození do konce první republiky (1774-1938). Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. XVII, Nový Jičín 1976, s. 37-48.
- 25 Antonín Cyril Stojan (1851-1923) vystudoval na piaristickém gymnáziu v Příboře. Byl vysvěcen roku 1876 a působil jako kooperátor v Příboře. Mezi lety 1921-1923 zastával

- funkci olomouckého arcibiskupa. V rámci svého kněžského působení se podílel na založení mnoha katolických organizací a spolků. V Příboře založil Katolickou politickou jednotu a další spolky. Byl zastáncem cyrilometodějské tradice, zejména na Velehradě, kde založil v roce 1893 apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, 1902 družstvo Velehrad a Velehradskou akademii. Byl spoluzakladatelem Moravské katolické národní strany v Přerově v roce 1896 a roce 1899 stál u zrodu Šrámkovy křesťansko-sociální strany. Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Red. L. Dokoupil, seš. 3. Ostrava 1995, s. 108-109.
- 26 SOKA Nový Jičín, Spolek křesťanských matek v Příboře, inv. č. 1 - Členská kniha 1883-1923, Jednota křesťanských matek pod ochranou a přímluvou neblahoslav. Panny a bolestné Matky Marie. Stanovy, s. 1-6.
- 27 Tamtéž, Seznam křesťanských matek r. 1922.
- 28 SOKA Nový Jičín, Spolek svatého Mikuláše, Příbor, 1883-1921, inv.č. 1 - Listiny, Diplom o jmenování první předsedkyně spolku paní Kláry Vašicové prvním čestným členem spolku, 1886. Také Kniha, inv. č. 2 - Kniha zápisů ze schůzí a kniha účetní 1883-1919. Stanovy.
- 29 SOKA Nový Jičín, Sbírká písemností různých příbořských spolků 1859-1941, Ženský vzdělávací spolek „Světla“ v Příboře. Stanovy ženského vzdělávacího spolku „Světla“ v Příboře. Místek 1901.; Jurok, Jiří - Kovářová, Stanislava - Loukotka, Lubomír a kol.: Dějiny města...s. 137.
- 30 Burešová, Jana.: Proměny...s. 222-245.; Tatáž: Zemská organizace...s. 143-155.; Tatáž: Ženské katolické...s. 207-215.

Zámek v Jeseníku nad Odrou

Romana Rosová

Obec Jeseník nad Odrou leží v jihozápadní části okresu Nový Jičín, v údolní nivě u silnice podél potoka Luhy (zvaného asi původně Jesenice), který se vlévá z pravé strany do Odry. Jde o ves řadového typu, starší zástavba podél potoka byla po válce demolována a nahrazena vícepodlažními bytovými a rodinnými domy. V 15. století, kdy ji drželi Tvorkovští z Kravař, patřila ves k Opavsku, od 16. století ale opět přináležela na Moravu, přestože bývala součástí slezských panství, např. Oder. Název obce se v průběhu historie měnil – střídaly se názvy Jeseník, Jesenice, Jasenice, Německý Jeseník, Německá Jasenice, v letech 1945-46 Nový Jeseník, 1946-47 jen Jeseník, od roku 1947 Jeseník nad Odrou.

První zmínka o území okolo Jeseníku je v listině z roku 1201, kterou kníže Vladislav Jindřich údajně daroval okolní oblast klášteru Hradisko. V tomto falzu, které bylo sepsáno na počátku 14. století kvůli zachování majetků hradiského kláštera vůči výbojným sousedům z řad šlechty, se uvádí říčka a ves *Jessenicie*. Na základě tohoto falza a také falza z roku 1169 (v němž mnich Jurik dostal od knížete k osídlení kus země okolo Hranic) přišli někteří starší autoři s hypotézou, že Jeseník založil koncem 12. století rajhradský mnich Jurik, který osidloval pustou oblast kolem dnešních Hranic.¹

Protože falzum z roku 1201 zhruba odpovídalo soudobým poměrům, můžeme předpokládat, že mezi klášterem a sousedními šlechtici proběhlo narovnání, podle nějž vsi Jeseník a Hůrka připadly k panství Starý Jičín. První skutečně podložená zmínka o obci je až z roku 1383, kdy Vok II. z Kravař dal ves *Jessenyk Theutonicalis* v léno olomouckému kanovníkovi Vilémovi z Kortelangen. Tehdy se také poprvé objevuje původní jméno obce – Německý Jeseník – a rovněž je poprvé zmiňována fara, což znamenalo, že zde byl kostel. V roce 1397 udělili Vok a Lacek z Kravař léno dalšímu olomouckému knězi – sufragánu Mikulášovi. Roku 1406 se poprvé objevuje český název obce – *Gesnyk Nyemeczky*.²

O počátcích panského sídla v Jeseníku máme jen velmi kusé zprávy. Autoři těch několika málo publikací, které se zámku v Jeseníku věnují, se vesměs shodují na tom, že předchůdcem zámku byla středověká tvrz. Názory na její dataci se ale liší. Podle Adolfa Turka vznikl ve vsi hospodářský dvůr, k němuž mohlo být již koncem 14. století přistavěno rytířské sídlo. Na druhou stranu ale uvažuje, že zástavní držitelé sídlili až do 16. století právě jen ve dvoře.³ Podle autorů publikace *Hrady, zámky a tvrze* stála středověká tvrz vedle později zaniklého dvora a rybníka na severním konci vsi. Vznikla snad na konci 16. století za Bohuše ze Zvole, který se poprvé na Jeseníku připomíná roku 1596.⁴ Podle Jiřího Tichánka je dokonce tvrz přímo jmenována v listině Bohuše ze Zvole z roku 1599.⁵ Jaroslav Zezulčík naopak předpokládá, že počátky zámku spadají až do poloviny 17. století.⁶

V písemných pramenech oporu ani pro jednu z hypotéz nenajdeme. V úplně první zprávě o Jeseníku z roku 1383, kdy Vok z Kravař prodal ves Německý Jeseník olomouckému kanovníkovi Vilémovi z Kortelangen, se uvádí pouze ves – „*villam*

nostram hereditariam Jessenyk theutonicalem“.⁷ Stejně tak při prodeji Jeseníku olomouckému sufragánovi Mikulášovi v roce 1397 je zapsána pouze *villa Jessenyk theutonicali* bez uvedení tvrze nebo panského sídla.⁸ Roku 1467 prodal Kristián z Tvorkova ves Jeseník s rychtou, mlýnem, hospodou, pěti sedláky, rybníkem a loukami Mikuláši z Fulštejna. Tvrz se opět neuvádí.⁹ Také v letech 1497 při vkladu hradu Jičina do zemských desk Janu z Kunovic a 1500 při vkladu téhož bratrům ze Žerotína je jmenována pouze ves Jesenice.¹⁰ A ani v roce 1541, když byl vložen do zemských desk hrad Fulnek s příslušenstvím pro Karla ze Žerotína, se u Jeseníku žádá tvrz nezmiňuje.¹¹

Ves patřila ve středověku většinou k nějakému většímu statku, kde již bylo panské sídlo a jeho majitelé sídlili tam – Kravařové, od roku 1430 Tvorkovští a od roku 1502 Žerotínové na Starém Jičíně. Při dělení panství v roce 1513 připadl Jeseník Bernardu ze Žerotína, který sídlil ve Fulneku. Od roku 1540 byli majiteli Cetrysové, rovněž sídlící na Fulneku, stejně jako Švajnicové z Pilmsdorfu, kteří Jeseník získali v roce 1550. V roce 1583 převzali panství opět Cetrysové, kteří si jej o rok později rozdělili. Jeseník pak připadl k nově vzniklému statku Kunín, který získal Jan Balcar Cetrys z Kynšperka. Ten sídlil na Kuníně (od roku 1592 se po něm i psal – „na Kunvaldě a Soudole“). Na konci 16. století získal Jeseník Jan Bohuš ze Zvole na Odrách, kde také bydlel.¹²

Žádný z těchto majitelů neměl proto důvod stavět si sídlo v Jeseníku. Na druhou stranu musíme ale uvažovat i o možnosti, kterou nanestl Adolf Turek, že zde malé rytířské sídlo stálo již koncem 14. století, zvláště když se Ondřej Tvorkovský psal roku 1437 „na Jeseníku“, Kryštof Tvorkovský na počátku 60. let 15. století „z Jesenice“, stejně jako Mikuláš z Fulštejna. To by potvrzovalo existenci panského sídla již v 1. polovině 15. století. Nemuselo se ale jednat přímo o tvrz, jen o nějaký větší dům, který nebyl v listinách a zemských deskách zaznamenáván. Stejně tak přízvisko Jana Bohuše ze Zvole i jeho syna Jana Bernarda, kteří se psali „na Odrách, Slavěncích, Německé Jesenici a Bieravě“, mohlo znamenat, že v Jeseníku měli své obydlí. Protože (jak uvidíme níže) jistou zprávu o tvrzi máme z roku 1650 a za třicetileté války tvrz pravděpodobně nevznikla, je možné, že mohla být postavena i za pánů ze Zvole mezi léty 1596-1614.

Určité světlo by do datování panského sídla vnesl inventář moravských vsí Jeseník a Dolní Vražné, patřících ke statku Odry a náležejících do moravského markrabství, který nechala v roce 1607 po smrti Jana Bohuše ze Zvole pořídit jeho vdova Barbora Dlugomilová z Bíravý. V listopadu 1607 požádala zemské hejtmánství, resp. svého švagra, místodržícího a nejvyššího komorníka Ladislava Berku z Dubé, o ustavení komise, která měla inventarizaci provést, a komise byla z příkazu hejtmána skutečně ustavena.¹³ Pokud inventarizaci provedla, výsledek se bohužel nedochoval.¹⁴

Blízkost rybníka dává tušit, že původní tvrz mohla být obehnaná vodním příkopem, který byl s rybníkem spojen. Nejstarší částí zámku a tedy předpokládanou původní tvrzí zřejmě byla severovýchodní část dnešní budovy v rozsahu dvou okenních os s přibližně čtvercovou přístavbou o jedné okenní ose a čtvtválcovým přístavkem schodiště, vloženým v koutě. Tato přístavba včetně schodiště je znázorněna jako věžová stavba na Kledenského vedutě z roku 1817.¹⁵

V roce 1615 se majitelem Jeseníku stal Adam Felix Žampach z Potštejna, kterému bylo panství konfiskováno po bitvě na Bílé hoře a po jeho uvěznění roku 1621. V době třicetileté války byl statek spravován z Oder, zřejmě Janem Bernardem ze Zvole, který v roce 1625 datuje v Německém Jeseníku listinu, v níž potvrzuje, že mu Karel st. ze Žerotína jako zemský hejtmán předal veškerý majetek pozůstalý po otci Janu Bohušovi ze Zvole. Je tedy pravděpodobné, že panství převzal zpět po uvězněném Adamu Žampachovi z Potštejna. Datování listiny na Německém Jeseníku by pak mohlo být nepřímým důkazem pro to, že tvrz v té době již existovala.

V roce 1630 byl ale i Jan Bernard odsouzen pro vzpuru a statek mu byl konfiskován. Ucházeli se o něj mnozí zájemci, např. Wolfgang Hoffmann z Grünbüchlu, ale neuspěli. Nakonec ho roku 1636 získal (zřejmě jen jako zástavu) belgický šlechtic Ludvík z Tharoulu, od roku 1639 hofmistr olomouckého biskupa a krnovský zemský hejtmán. Ten spojil Jeseník se statkem Vražné a vytvořil panství, jehož administrativní spojení trvalo až do roku 1850. V roce 1650 Jeseník od Ludvíka z Tharoulu opět převzal Jan Bernard ze Zvole.¹⁶

Za první důvěryhodnou informaci o tvrzi v Jeseníku můžeme považovat až zápis v urbáři pro panství Německý Jeseník z roku 1650, který byl sepsán při prodeji statku Janu Bernardovi ze Zvole. Najdeme v něm stručný popis zámku (v překladu do češtiny): „V Jeseníku je dobře postavené rytířské sídlo neboli obytný dům se dvěma patry, se sýpkou a pavlačemi, obklopujícími budovu na třech stranách. Kromě toho je v tomto obytném domě čeledník, komora, klenutá kuchyň a kamenná požární zeď, zde bydlí šafář se šafářkou a s čeledí. U obytného domu je také přistavěn dvůr o třech stranách s ovčínem, dobře postavenými stájemi pro koně a chlévy pro krávy a jiný dobytek a také stodola a studna.“¹⁷ Uvádí se také, že v zahradě jsou tři stodoly či kůlny, které zde zůstaly po selských usedlostech, na jejichž místě bylo postaveno rytířské sídlo. U sídla byly čtyři různé zahrady – dvě sloužily pro potřeby kuchyně a pěstování ovoce, dvě pro pastvu dobytka. Adolf Turek ale text urbáře přepsal trochu jinak. Uvádí, že sídlo bylo dobře vystavěné „nedávno před tím“, bylo „se štítem a pavlačí“ (nic takového se v urbáři neobjevuje), naopak vynechává klenutou kuchyň a kamennou zeď.¹⁸

Tento stručný popis nám alespoň trochu přibližuje vzhled tehdejší tvrze. Především je označena jako „obytný dům“, nebyla tedy nijak velká ani výstavná. Byla ale zcela jistě zděná („dobře postavená“). Dvě patra znamenají dvě podlaží, tedy přízemí a 1. patro, které zřejmě zčásti sloužilo jako sýpka. Pokud bychom čeledník, komoru a kuchyň umístili do přízemí a do patra obytné pokoje majitelů, příp. sýpku, a přitom počítali s rozsahem již zmíněné severovýchodní části dnešního zámku, bylo bydlení majitelů jen velmi skromné. Což se nevylučuje, protože samostatné panství vzniklo až v roce 1639, do té doby neměli majitelé důvod na tvrzi stabilně bydlet. Otázkou je, jak chápat zmínku o pavlačích „na třech stranách“. Takové pavlače, u menších tvrzí většinou dřevěné, se stavěly jako komunikační prvek ve vnitřních nádvořích vícekřídlych zámků a zajišťovaly rychlé spojení právě mezi několika křídly budovy, kde chyběla chodba. U jednokřídle stavby, navíc tak malého rozsahu, pavlače postrádají význam, v případě Jeseníku by musely obíhat kolem tří vnějších stran tvrze. Je tedy možné, že původně byla tvrz

větší a měla ještě dvě boční křídla, možná pouze dřevěná, která byla při pozdější barokní přestavbě zbořena. Mohla mít hospodářský charakter a zmíněná sýpka by pak byla právě zde.

Po Janu Bernardovi ze Zvole, který zemřel roku 1675, získal panství při dělení mezi dva bratry jeho syn Karel Jindřich. V téže roce ho koupil Jiřík z Proskova (intabulováno mu bylo až roku 1684) za 16.000 zl. a 300 zl. klíčného. Roku 1685 panství postoupil Anně Kateřině z Kochtic, provdané z Wittenu, vdově po císařském důstojníkovi Jindřichu Rudolfovi z Wittenu. Wittenové pocházeli ze staré bavorské šlechty a roku 1678 získali na Moravě inkolát, Jindřich Rudolf se vyznamenal ve válečných akcích a nakonec padl v boji proti Francouzům ve Španělském Nizozemí. Císař pak za zásluhy manžela povýšil vdovu a její dvě pozůstalé děti v roce 1688 do stavu svobodných pánů. Roku 1691 převedla Anna Kateřina panství na syna Rudolfa Kryštofa.¹⁹

Rudolf Kryštof byl v letech 1712-1722 c. k. komořím a radou, také olomouckým krajským hejtmánem. Roku 1708 byl povýšen do hraběcího stavu. Jeho první ženou byla Marie Eleonora Berchtoldová (+ 1706), podruhé se oženil s vdovou po Františku Bedřichu svob. pánu z Andlern. Za panství Rudolfa Kryštofa roku 1710 ves i s kostelem vyhořela, zámek pravděpodobně postižen nebyl. Rudolf Kryštof zemřel roku 1733 bezdětný na dalším ze svých sídel v Chudobíně a Jeseník zdědil syn z prvního manželství jeho druhé ženy František Reinhold z Andlern.²⁰

Právě Rudolfovi Kryštofu Wittenovi (1691-1733) připisuje literatura přestavbu dosud skromného rytířského sídla na barokní zámek. Měl s ní začít v 90. letech 17. století a částečně měla být dokončena v roce 1728, jak dokládá letopočet nad portálem i zpráva Kledenského (viz níže).²¹ Rudolf Kryštof podle literatury stavbu zámku nedokončil, protože sídlil převážně na zámku v Chudobíně nebo v paláci v Olomouci, to se mělo stát až za jeho nevlastního syna Františka Reinholda.²²

Jaký byl rozsah přestavby, ukazují dochované písemné prameny. V pozůstalostním inventáři Rudolfa Kryštofa Wittena z roku 1733 se uvádí ve „staré budově“ (čili původní tvrzi) jen tři místnosti, nepřilíš bohatě vybavené. Byla zde jídelna s 11 křesly, židli, špatným jídelním stolem, stolkem, dvěma postelemi a osmi obrazy (7 krajinek a 1 portrét), ve vedlejším pokoji byly pouze tři stoly, dvě postele a dvě židle, v dolním „zříceném“ (zřejmě byl ve špatném stavu) pokoji byl stůl, 7 křesel, tři postele. Dále sem asi patřila kuchyň, vybavená pouze několika kusy nádobí, a kvelb (klenutá místnost) se čtyřmi postelemi, dvěma krájecími stoly, dvěma dlouhými lavicemi a jídelním stolem. Ani „nová budova“, čili přístavba, nebyla zařízena velkým množstvím inventáře. Pokud další část inventáře zachycovala novou budovu (ačkoliv to zde není výslovně uvedeno, inventář je označen jako inventář zámku), byl v nově přistavěné části nebožtíkův velký pokoj, vybaven pouze dvěma stoly a lněnými čalouny do čtyř pokojů, v ložnici byla postel, křeslo, noční lampa a deska na vrhcáby, v jídelně postel (sic!), na chodbě byl servírovací stůl, kulatý stolek a chladnice, v tzv. kostelní pokladnici byly zvony, spisy a účty.²³ Celkem zde bylo 7 místností, obytné pokoje byly zřejmě jen v patře, v přízemí se uvádí pouze jedna místnost ve staré části. Přízemí pravděpodobně sloužilo jako obydlí pro čeled' a jako hospodářské zázemí domu. Je ale také možné,

že sestavovatelé inventáře prostě jen u „nového“ zámku sepsali vše dohromady, bez rozdělení do podlaží. Z původní tvrze tedy zůstala pouze zmiňovaná stará patrová budova, která měla v obou podlažích po třech místnostech. V roce 1650 zmiňované pavlače se již neuvádějí, pokud bychom počítali s existencí dvou bočních křídel, tak byla při přestavbě také odstraněna. Je ovšem možné, že tato křídla byla zbořena již dříve.

Datování přestavby potvrdila dendrochronologická analýza, která určila dokončení krovu v roce 1728. Krov byl mansardový se dvěma řadami hambalků.²⁴ Barokní zámek byl zaklenut valenými klenbami s výsečemi v přízemí, v patře pak klášterními klenbami se štukovými zrcadly. Podlahy byly dlážděny neglazovanou keramickou čtvercovou dlažbou, která se dodnes na několika místech dochovala. Při přestavbě byly zřejmě odstraněny pavlače, zmiňované v roce 1650, tuto komunikaci nahradila chodba v interiéru podél jihovýchodního průčelí.²⁵

František Reinhold Andlern (1733-1766) nechal někdy v letech 1733-1752 vystavět v Jeseníku nový kostel (nad jeho portálem jsou dochovány znaky rodů Andlern-Wittenů a Clamů). Roku 1736 byl povýšen do hraběcího stavu a ke svému znaku a jménu připojil znak a jméno vymřelých Wittenu. Po jeho smrti v roce 1766 (byl pohřben v Cholině) převzal statek syn Rudolf.

Také v pozůstalosti Františka Reinholda z Andlern z roku 1766, která zachycuje stav mezi léty 1758-1766, se objevuje stručný popis zámku. Kromě kuchyňského nádobí a náradí jsou zapsány v kvelbu dva stoly, v hraběcím pokoji dva stoly a lněné čalouny do čtyř pokojů, v jídelně pouze postel, v chodbě kulatý stolek, 24 křesel, 11 kožených křesel a nádobí (šálky na čaj, kávu, čokoládu, konvičky, kafemlýnek atd.). Ve starém bytě byly čtyři dveře, tři okna s železnou mříží, čtyři mříže (bez oken), zelená kachlová kamna, kulatý stolek, almara na spisy.²⁶ Oproti inventáři z roku 1733 se kromě starého bytu, který zřejmě můžeme ztotožnit se třemi místnostmi staré budovy, jak je popisuje předchozí inventář, uvádí jen čtyři místnosti, když počítáme, že kuchyňské nádobí bylo uloženo v kuchyni, tak pět. Je ale možné, že další pokoje (ložnice a pokladnice) se v inventáři neobjevily prostě proto, že v nich nebylo žádné vybavení, nebo jen takové, které komise nepovažovala za důležité sepsat. Jinak se počet místností i s vybavením shoduje s pozůstalostí po Rudolfovi Kryštofu Wittenovi, není tedy pravděpodobné, že by František Reinhold dokončil přestavbu zámku, jak někteří autoři předpokládají. Pokud František Reinhold nějaké práce podnikal, zcela jistě již nešlo o další dostavby či rozšiřování, mohlo jít jen o úpravy, např. fasád.

Františkův syn Rudolf Andlern statek hned v roce 1766 postoupil mladšímu bratru Filipovi za 80.000 zl. Také Filip ke svému rodovému jménu (stejně jako jeho otec) přibral přídomek Witten a psal se pak svobodný pán z Andlern-Witten. Ani pozůstalost po Filipu Andlern-Witten z roku 1789 nijak blíže neosvětluje podobu zámku. V inventáři se pouze uvádí, že „v tomto zámku byly objeveny ze zařízení jen dva stoly, jeden pár skříní z měkkého dřeva, jeden starý obraz a jeden servis“.²⁷ Z toho je patrné, že zámek nebyl zřejmě Filipem Andlern-Witten obýván, rodina totiž vlastnila ještě panství se zámkem v Chudobíně na střední Moravě, kde také byli členové rodu pohřbíváni v místním kostele.